SUFLETUL

IMr wS# fflf
¿y Ov • (y

EBa

AL CASEI

e,?

ALBERTO EIGUER

ALBERTO EIGUER

SUFLETUL ASCUNS AL CASEI

Traducere din limba franceză de

Gabriela Dumitru

Prefaţă la ediţia a treia

începând cu ultima ediţie a acestei lucrări, din ce în ce mai multe persoane sunt interesate de psihologia casei. Ele sunt animate de multiple motive: exigenţele unui urbanism sensibil la creşterea populaţiei urbane, la crearea de noi oraşe, la locuinţele insalubre, la poluarea atmosferică, la creşterea nivelului oceanelor şi la migraţia ecologică... Printre aceste situaţii îngrijorătoare, criza de sănătate a pandemiei

COVID-19 ne-a bulversat modul în care ne raportăm la casă.

Oraşele mari atrag segmente noi de populaţie, în acelaşi timp, simţindu-se din ce în ce mai mult dorinţa de a se instala în oraşe mai mici sau în mediul rural. Internetul pare o soluţie împotriva izolării, permiţând păstrarea legăturii cu cei dragi, în timp ce se continuă activitatea profesională. Să dispui de o locuinţă mai mare, poate şi cu o grădină, oricum cât mai aproape de natură, este un deziderat mai râvnit ca niciodată. Oamenii caută o locuinţă nouă pentru îmbunătăţirea confortului şi pentru a se simţi mai bine în ea; ştim că starea de bine începe de acasă (Eiguer, 2013).

Toate acestea fac ca studiul psihologiei casei să fie de mare actualitate.

Izolarea impusă de imperativele de sănătate publică merită o atenţie specială. Aceasta a luat prin surprindere o populaţie care se teme de viitorul său sau chiar de dispariţia sa. Casa a devenit un refugiu vital; a fost dintotdeauna, cu siguranţă, dar de data aceasta a devenit o urgenţă. Am subliniat-o de mai multe ori în această carte: am vorbit despre casă ca despre un refugiu, o oază de pace, un loc de confort si de reîncărcare a bateriilor. Zilele acestea, casa a devenit, chiar şi pentru câteva luni, un adăpost destinat

supravieţuirii. Cu toate acestea, criza sanitară si izolarea au declanşat diverse reacţii, chiar opuse.

în ceea ce priveşte locuinţa, un număr mare de persoane au simţit-o ca pe un loc sufocant care a supradeterminat neputinţa şi incertitudinea în fata crizei; de asemenea, ca pe un factor de acutizare a conflictelor provocate de apropierea dintre cei dragi. Acest lucru a făcut să crească prejudecăţile, provocând chiar violente în interiorul familiilor * (Eiguer, 2020b).

Pentru alte persoane însă, s-a arătat a fi un loc al

potenţialităţilor neaşteptate: plăcerea timpului consacrat apropiaţilor, a creativităţii. Ne-am cunoscut mai bine si i-am

redescoperit pe cei dragi.

Studierea acestor trei dimensiuni este urgentă: mai întâi a fost criza sanitară, apoi cea economică, iar acum trebuie să ne confruntăm cu criza psihiatrică. Si este una serioasă.

Mă voi ocupa mai târziu de reacţiile pozitive. Acum voi trata câteva situaţii clinice apărute în perioada izolării şi a renunţării treptate la restricţii. Reacţiile psihice disfuncţionale sunt numeroase: depresii, fobii, hipervigilenţă, hărţuire, preocuparea obsesivă pentru

curăţenie, agresiuni domestice asupra celor mai fragili, copii sau seniori, şi violenţa de gen. Acestea au luat forma violentei fizice si psihologice, precum şi a privării sau a autoprivării, în special la pacienţii psihotici care, dezorientaţi şi paralizaţi, au rămas incapabili să meargă la cumpărături şi să se alimenteze. A crescut numărul modalităţilor rare ale violentelor
 5
domestice precum privarea de libertate, constrângerea fizică, tortura sau înjunghierea. S-a manifestat o neîncredere persistentă, care a condus la privarea de tandreţe, de conversaţie sau la alungarea din locuinţă a unui soţ, a unui copil mic sau a unui adolescent,

desemnaţi ca perturbatori. Au avut loc multe separări în cupluri, unele dovedindu-se ireversibile.

Odată cu ridicarea restricţiilor, negarea riscului de contaminare a dus la abandonarea măsurilor de protecţie, aceasta mergând mână în mână cu agitaţia, cu dorinţa de a „se distra”, dorind recuperarea „timpului pierdut” şi de a „petrece” cu orice preţ.

Cu toate acestea, nu casa este problema, ci utilizarea ei; privarea de ieşiri, de activitate profesională, de contact cu prietenii şi apropiaţii, de distracţii, de călătorii, pe scurt de libertate, nu a putut fi compensată de sarcinile casnice sau de relationare.

5

Pentru aceste cazuri, izolarea a fost o oportunitate ratată.

Acum, aspectele pozitive. Unii oameni s-au dedicat pregătirii de preparateculinare noi, ordonării obiectelor si documentelor,

i 7

îndeplinirii treburilor casnice, grădinăritului, jocurilor... Membrilor acestor familii li s-a oferit ocazia să discute, să-şi împărtăşească amintiri şi să-si facă confidente. S-a simtit un

5 1 1

puternic sentiment de comunicare; transmiterea intergeneraţională regăsită. Pentru mulţi dintre concetăţenii noştri, aceasta a fost o

5 i 7

descoperire.

în general, ce este casa pentru noi? Această întrebare revine fără încetare în paginile care vor urma. Casa ne serveşte pentru multe lucruri. Ne poate atrage, seduce chiar. Din multitudinea de răspunsuri, faptul că acolo suntem naturali contribuie la bunăstarea de acasă.

Când ieşim în lume, la scoală, facultate, serviciu, activităţi sociale, asociaţii etc., ne aranjăm. Când suntem afară, atitudinea noastră nu seamănă cu atitudinea pe care o avem înăuntru; în contact cu lumea, suntem poate mai preocupaţi de aspectul nostru, putem să adoptăm în mod legitim diverse roluri şi să adoptăm maniere adaptate situaţiei, fiind totodată

naturali în gesturi şi sinceri în angajamentul nostru. în familie, este diferit. Cu alte cuvinte, din momentul în care ne întoarcem acasă, ne permitem mai multă spontaneitate şi încercăm să fim mai autentici.

Casa ne permite, în acest caz, să ne întâlnim şi să rămânem mai aproape de propria noastră natură, pentru a ne arăta adevăratul sine.

în acelaşi timp, casa noastră este o reflectare a sufletului si a visurilor

noastre. La momentul izolării, s-a transformat într-un spaţiu securizat, nu doar într-un refugiu. Spectrul bolii ne-a ameninţat. Pentru unii, aceasta a

fost ocazia mobilizării resurselor pentru a se regăsi. întrebarea este dacă, pe cât posibil, încercăm să facem ceva cu această izolare. Nu este vorba de a cădea în romantismul momentului si

nici de a diminua consecinţele dramatice ale pandemiei, ci de a crea o nouă libertate: o odă adusă acţiunii, creativităţii şi autoreflecţiei, momentului în care totul ne încurajează la inerţie. Şi dacă, în vremuri de criză, casele noastre ar deveni terenul propice schimbării? Situatia a fost un test si o revelaţie

pentru mulţi. Casa a devenit locul unde ne puteam gândi la

viitor, fiecare la nivelul său. în locuinţele noastre,

ne-am confruntat cu tot ceea ce nu am făcut (sau n-am făcut destul de bine), cu ceea ce ne-am fi dorit să facem. Am fost tentati să întocmim bilanţul. Si ne-

am imaginat ce urmează. Ne-am întrebat ce vom face altfel, de îndată ce situaţia se va îmbunătăţi; tânjeam, de exemplu, după micile ritualuri cotidiene pe care nici nu le mai remarcam. Casa s-a transformat într-o *oglindă.* Deşi constrânşi, eram mai liberi, într-un fel.

Am devenit si mai buni: nu a fost timp pentru judecată, ci pentru îngăduinţă faţă de

ceilalţi. Consecinţele psihologice ale unei încetări bruşte a activităţii, ale şomajului, chiar ale falimentelor variază de la o persoană la alta. Telemunca nu a rezolvat nevoia de contact cu colegii, coechipierii, prietenii şi cunoştinţele... Descurajarea şi sentimentul de singurătate erau foarte reale. Pentru fiecare criză, există mai multe reacţii şi răspunsuri în cadrul populaţiei. Dar suntem cu toţii în aceeaşi barcă. O Arcă a lui Noe? Un[3] pic de bunăvoinţă mi se pare deci esenţială.

3

Cum să găseşti un moment de împlinire acasă? Prin lectură, scris, jocuri de societate sau electronice, căutând singur sau

împreună printre vechile fotografii, filme, romane? Mai mult ca oricând, casa a avut ocazia să redevină un loc de plăcere şi de uşurare, care diminuează sentimentul

de sufocare. Important era să-ţi distragi atentia si, de asemenea, să te hrăneşti

cu toate aceste expresii ale spiritului. Să nu uităm că psihicul nostru, veşnic curios, are nevoie de fantezie.

Recurgerea la activităţi sportive şi chiar mai mult, artistice, favorizează evadarea. Creând, uităm lumea exterioară şi trecerea timpului.

Casa copilăriei a redevenit, brusc, la modă... Pe de o parte,

pentru că mulţi s-au dus acolo pentru a se refugia. Au găsit acolo membri ai familiei pe care îi vedeau rar, unchi, mătuşi, veri... în unele cazuri, s-au reunit copii având deja o viaţă independentă şi locuind departe. Pe de altă parte, amintirea posibilităţilor din propria copilărie părea reparatorie; petrecerea unor momente de vacantă în familie cu bunicii, de exemplu, evoca o activitate plăcută şi lipsită de griji.

La ieşirea din starea de izolare, orăşenii au decis să reinvestească în

casa de vacantă... crescând cererea de

case vechi. Suntem întotdeauna mobilizaţi de simboluri, si nu

atât de

mult de bunurile materiale.

Nu ştiu în ce proporţie oamenii au experimentat efecte pozitive sau negative în această perioadă. Ceea ce îmi pare evident este că această criză a reînnoit interesul pentru cercetările asupra psihologiei căminului.

De aceea este înţelept să rămânem prudenţi în exprimarea concluziilor, evitând două capcane:

1) Aceea de a cădea în anecdotica la care suntem invitaţi de bogăţia de informaţii.

2) Aceea de a se cantona într-o descriere clinică încercând

să înţelegem consecinţele crizei sanitare pe perioada izolării şi odată cu ridicarea restricţiilor. Dimensiunea psihopatologică personală are cu siguranţă un rol în originea deviaţiilor, însă cel mai probabil s-a produs o conjuncţie între psihologia subiecţilor şi modul în care aceştia îşi

5 1

experimentează spaţiul de locuit.

Mai mult ca niciodată, ne întrebăm la ce foloseşte casa, care sunt resorturile

i 7

şi funcţiile sale, ce ne aduce şi care este preţul plătit pentru aceasta.

Clinicienii au fost foarte

solicitaţi pentru a atenua dificultăţile, iar instrumentele lor de lucru s-au schimbat rapid, luându-i prin surprindere. Este cazul teleconsultaţiei şi terapiei online, mijloace de tratament si de urmărire a rezultatelor pe care a trebuit să înveţe rapid să le utilizeze cu aceşti pacienţi care nu aveau voie să iasă din case pentru consultaţie (Eiguer, 2020a). Din practică, am remarcat efectele modului în care privim interiorul caselor pacienţilor noştri în timpul terapiei online. M-a dus înapoi la perioada când făceam vizite la domiciliu, o activitate care m-a ajutat foarte mult să înţeleg modul în care pacienţii şi familiile lor îşi aranjează

habitatul în funcţie de propria psihologie. Consultaţiile video şi terapiile virtuale ne dezvăluie multe secrete despre funcţionarea lor psihică, prin intermediul habitatului lor, în care suntem introduşi pe parcursul zecilor de minute de conexiune.

De asemenea, este interesant de observat locul pe care îl aleg pacienţii pentru a se conecta. Nu este deloc lipisit de importanţă; uneori locurile sunt foarte intime, cum ar fi dormitorul lor, unde ei stau întinşi pe pat, sau un loc minuscul, ferit de ochii celorlalţi. Uneori, la consultaţie

3 7 3

participă şi alţi locuitori ai casei, trec prin cadru sau se strecoară

pe furiş. Suntem asistati de animalele

domestice; vedem obiecte decorative, ordinea sau dezordinea care domină acolo. Indecentă? Să nu uităm însă că pot fi arătate multe pentru a ascunde principalul lucru.

Toate acestea au o semnificaţie care ne-ar putea permite să ne cunoaştem mai bine pacienţii şi, de asemenea, să identificăm interacţiunea dintre habitat şi personalitate. Căci, dacă mintea configurează spaţiul de locuit, în aceeaşi măsură ea este configurată de el.

Această nouă ediţie poate aduce noi răspunsuri la întrebarea cum să trăieşti mai bine acasă.

Cu acest prilej, doresc să-mi exprim recunoştinţa tuturor celor care mi-au transmis impresiile lor pe acest subiect; cu unii am devenit prieten, datorită pasiunii noastre comune pentru casă. Am auzit poveşti de viaţă foarte interesante şi sincere, de parcă sufletul casei ne-ar fi adus împreună. Am fost chiar surprins să văd câte persoane experimentează casa ca pe o emanaţie a experienţei lor personale. Pielea, oasele, muşchii sunt aproape în continuitate cu habitatul. Aş spune că trupurile se mişcă într-un spaţiu mergând înainte şi înapoi de mii de ori, ca pentru a şi-l însuşi pe deplin. M- am inspirat din toate aceste

experienţe pentru pregătirea prezentei ediţii.

Casa este foarte personală, dar şi colectivă, chiar anonimă, fiecare pierzându-se în multitudinea de oameni care locuiesc pe un teritoriu atât de mare precum Pământul, care li se pare acum prea strâmt pentru a se dezvolta.

Prefaţă la ediţia a doua

r w

De la apariţia primei ediţii, am primit mărturii de la multe persoane care şi- au manifestat interesul fată de subiect

J

şi au apreciat modul de abordare ales. Le mulţumesc din toată inima. Unii au

3

spus că vor să dezvolt cutare sau

cutare aspect al casei. Temele care au necesitat clarificări sunt în principiu mutarea şi simbolismul obiectelor. Unii colegi au recunoscut o nouă perspectivă în modul în care pot trata funcţia căminului în timpul recompunerii familiale sau a integrării familiale homosexuale. Alţi colegi au apreciat că am vorbit despre experienţa mea personală, ceea ce m-a făcut să îmi doresc să adaug un episod din copilărie în această nouă ediţie (,
pp. 69-71). Cei care au emis critici m- au ajutat şi ei să aprofundez această cercetare si toti m-au făcut să vreau să
[3] [3]
le răspund în această nouă ediţie corectată, actualizată şi

adăugită.

Cu arhitecţii, decoratorii şi designerii de mobilier si accesorii, am avut un dialog fructuos. Am recunoscut că, dacă avem de-a face cu habitatul, trebuie să ne gândim mai întâi la om. Progresele în ceea ce priveşte confortul, frumuseţea si funcţionalitatea sunt constante; însă conexiunea dintre habitat şi psihologie nu este atât de evidentă. Să luăm câteva exemple: construirea de clădiri din ce în ce mai mari, oraşe noi fără a ţine cont de mediul existent, fără a asigura suficiente spaţii verzi şi locuri de joacă şi divertisment pentru copii şi tineri, iar în ceea ce

priveşte decorarea interioară, căutarea tot mai pronunţată a exotismului în proiectarea mobilierului sau a obiectelor, după criterii care nu corespund spiritului culturilor ce se doresc a fi evocate. Cei care caută autenticitatea pun mortar pe pereţii interiori sau montează un tavan din grinzi de lemn etc.

Creatorii conceptului trebuie desigur să propună, să sugereze, să încurajeze, dar înainte de a proiecta modele noi, este necesar să se stabilească un dialog între utilizatori si aceştia. „Tendinţa” nu ar trebui să fie o direcţie dată de câţiva creatori intuitivi şi geniali, dar izolaţi. Dacă s-ar lucra într-o echipă interdisciplinară la care se

adaugă utilizatorii simpli, mi se pare că am avea cu toţii de câştigat în ceea ce priveşte aplicabilitatea şi satisfacţia.

Această carte arată modul lent, dificil, riscant, plin de capcane în care se construieşte legătura dintre om şi habitatul său: o adevărată provocare ce necesită energie şi chiar curaj. Subliniind dimensiunea de grup şi interactivă a habitatului, pun aici întrebări care pot lărgi domeniul.

Proiectul meu a beneficiat de numeroase influenţe, în primul rând din partea colegilor terapeuţi cu care am participat la grupuri de cercetare, conferinţe şi simpozioane, în special cele organizate de

Societatea de Terapie Familială Psihanalitică din Ile de France, Centrul de Cercetări Psihanalitice ale Cuplului şi Familiei (C.R.P. C.F.), Florenţa, Italia,
Facultatea de Psihologie a Universităţii Franche-Comte şi Asociaţia Apsylian, din Lyon. Contribuţiile lor sunt amintite si discutate în carte.
[3]

Ediţia prezentă are un capitol nou, „Ordine şi dezordine în casă”. Acesta conţine o serie de exemple, la fel ca şi celelalte părţi ale cărţii. Tema este supradeterminată de accentuarea culturală dată noţiunii de ordine. De
[3]

teamă să nu merg împotriva

viziunii de masă, mi-a fost greu să-mi exprim în cuvinte sentimentul că dezordinea poate fi şi sănătoasă. Casa este organizată şi ordonată după logici care sunt cele ale inconştientului si inter subiectivităţii de grup (proces primar), adică nu sunt neapărat raţionale (proces secundar). în orice caz, raţiunea ar trebui să servească dorinţelor profunde şi nu să se impună asupra lor. Cum să vorbim de procese primare cu limbajul proceselor secundare? Cum să înţelegi că dezordinea are logica sa şi că poate conduce la o stare de bine? Sper să iniţiez o reflecţie asupra ordinii,

fără să
fi rezolvat poate toate perspectivele pe care le deschide si care sunt foarte

interesante.

Introducere

Suntem într-un număr atât de mare interesaţi de căminul familial întrucât acesta reprezintă pentru noi un loc singular de confort şi siguranţă, care permite visarea... Familia şi casa sunt aproape sinonime. Cuvântul casă este dat ca echivalent pentru familie, cuprinzând ascendenţii în expresii de genul „casa ilustră” sau „casa regală”.
în diferite institutii, sediul social se

numeşte „firma-mamă” şi „filialele” (din latinescul *filius,*copil), celelalte unităţi, sucursalele! Dar casa pare a fi un loc aproape inaccesibil pentru nenumăraţi oameni. Nu există zi în care habitatul să nu fie menţionat în mass-media, pentru a evoca drama locuinţelor precare, a persoanelor fără adăpost în urma evacuărilor, despărţirilor, crizelor familiale, războaielor sau dezastrelor naturale. Problema îngrijorătoare a oraşelor o reprezintă lipsa locuinţelor, clădirile uniforme, urâte, uşor degradabile, de unde tinerii fug, din lipsă de spaţiu şi intimitate, pentru a se regăsi în

stradă: nu au locuri comune pentru petrecerea timpului liber şi pentru practicarea sporturilor sau, pur şi simplu, locuri de întâlnire cu alti tineri care, ca si ei,

3 7 3 7

caută repere.

Aceste pierderi şi frustrări sunt surse de suferinţă. Există o privare comună tuturor acestor dificultăţi:

3

imposibilitatea de a fantasma, de a gândi, de a visa. Deoarece casa îţi permite să visezi; visăm în legătură cu ea; este însăsi condiţia visului si

7 3 3 3

onirismului familial. „Casa adăposteşte reveria, casa îl protejează pe visător, casa ne permite să visăm în pace”,

recunoaşte Gaston Bachelard în *Poetica*[3] *spaţiului* (p. 38). El adaugă: „Reveriei îi aparţin valori care îl marchează pe om în profunzimea sa. Reveria are chiar un privilegiu de autovalorizare. Ea se bucură direct de propria fiinţă. Aşa încât locurile unde *am trăit reveria* sunt restituite de la sine într-o nouă reverie. Locuinţele din trecut sunt în noi nepieritoare tocmai fiindcă amintirile vechilor locuinţe sunt retrăite ca nişte reverii”. Toate aceste reşedinţe evocă în mintea noastră casa în care ne-am născut (p. 38), adevărată,

autentică. Ea ne locuieşte, îşi reface o piele în visurile noastre. Şi cine spune casă natală vorbeşte de originile noastre, de conceperea noastră şi de strămoşii noştri. Matricea rămâne modelul
familial al casei.

Ideea de a ataşa casa familiei mi se
pare că îmbogăţeşte perspectiva sa psihologică. Lumea domestică se desfăşoară acolo. Propun chiar să ne gândim de acum la familie ca fiind constituită din legături de *coabitare,* pe lângă legăturile de *filiaţie* şi de *rudenie* evocate clasic. Familia are nevoie de casă, aşa cum casa este concepută pentru a fi locuită de mai mulţi membri ai

aceleaşi familii.

Cartea de faţă studiază aceste legături de coabitare. Pentru aceasta introduc un concept, *habitatul interior,* o reprezentare psihică, sinteză a reprezentării propriului corp şi a grupului familial, care organizează inserţia noastră în spaţiul de locuit. Importanţa *intimităţii* familiale este subliniată în legătură cu forţele inconştiente care se acumulează în locul în care trăim (Capitolul 2). Casa creează condiţiile pentru ca oamenii să se simtă confortabil şi sprijiniţi acolo, printre cei dragi, în timp ce *obiectele* cu care se amenajează casa, temă studiată în continuare, ordonează acest

teritoriu al intimităţii. în a doua parte, se vorbeşte despre *amenajarea* acestui spaţiu: examinez, pentru început,
forţele inconştiente care lucrează
i y
atunci când un bun este *dobândit* sau reparat. Problema *moştenirii,* tratată în capitolul următor, ne interesează cu atât mai mult cu cât multe persoane nu sunt în situatia de a locui într-o casă
y
lăsată moştenire. Vine apoi vremea *mutării,* abordată într-un capitol separat. în partea a treia, patru capitole abordează destrămarea si reteserea
i——***y***

legăturilor familiale prin efectele rezidenţei: în primul rând, studiez consecinţele *pierderii locuinţei.* în al doilea rând, susţin că a convieţui în familie poate ajuta la refacerea *legăturii de filiaţie* (Capitolul 8). Aceeaşi idee se aplică în cazul *cuplului,* în situaţie de divorţ si reconstrucţie; acest lucru este abordat în Capitolul 9. în cele din urmă, tratez ordinea şi dezordinea, amândouă putând apărea ca simptome sau modalităţi de rezolvare a dificultăţilor (Capitolul 10).

Diferitele capitole sunt străbătute de una dintre întrebările mele, cea a misterului relaţiei cu celălalt, *a*

legăturii, căreia i-am dedicat articole şi cărţi. Dar nu mă ocup aici de bazele teoretice ale acestui concept: mi-aş dori ca cititorul să-mi împărtăşească, prin evocarea propriei experienţe, importanţa noţiunilor de reciprocitate şi intersubiectivitate. Are, cu siguranţă, certitudinea că viata se construieşte în compania celorlalţi, rude, cunoştinţe şi prieteni, care ne luminează şi ne inspiră.

Sper ca aceste elaborări să îi permită să înţeleagă mai bine angajamentul profund al relaţiilor sale cu casa. îl intuieşte, bineînţeles. Stie că locuinţa

este un subiect sensibil. Este încărcată de emoţie, nostalgie, istorie. Şi ştie câte eforturi se pot face pentru achiziţionarea sau închirierea unei

3

locuinţe, a unei case de vacantă, a unui

3 3

birou sau loc comercial.

Cu toate acestea, cuvântul , atât de sugestiv şi de bogat, este utilizat în moduri foarte diverse pentru a desemna atât firma în care se lucrează, casa [regală a] Franţei, casa de educaţie-, de păpuşi, de nebuni, de detentie, de tolerantă, de comerţ,

3 3 7 3 7

editură, casă a studenţilor, de pensii, de odihnă, de sănătate etc.— Termenul „Palatul de justiţie” subliniază că este vorba

de o casă dintre cele mai nobile.

Cuvântul „locuinţă” este un sinonim îndepărtat, care se aplică şi locuinţei actuale a cuiva. Termenul casă conferă o notă caldă locului asa-numit;[3] [7] vorbeşte de primire, de ospitalitate sau de securitate. El mai spune că vom fi la adăpost de privirile din afară. îi sunt delegate calităţile primei case. Un produs „făcut în casă” ne asigură calitatea acestuia.

Pentru această lucrare, m-am inspirat din clinică şi din cercetare: *direct* prin observarea modului în care trăiesc familiile în timpul consultaţiilor la domiciliu, ca parte a activităţilor mele clinice, şi *indirect,* prin ascultarea

discursurilor în terapie. Pentru fiecare subiect, organizarea spaţiului se traduce într-un anumit mod de a-si

3

reprezenta cadrul şedinţei. Această reprezentare ne interesează şi constituie unul dintre obiectivele cercetării. Este vorba de o metaforă comună tuturor oamenilor? în orice caz, acest lucru ne face să fantasmăm. Să dăm deci cuvântul pereţilor noştri.

- –***Les maisons d'éducation de la Légion d'honneur*** **erau şcoli secundare înfiinţate de Napoleon şi destinate initial educării fetelor ai căror tati,**

j) 7

bunici sau străbunici primiseră Legiunea de onoare. (AT. ***red.)***

— **în limba franceză exemplele sunt mai numeroase, întâlnindu-se inclusiv**

termenii *hôtels d'impôts* (direcţie de impozite), *de police* (secţie de poliţie), *de ville* (primărie), *Hôtel- Dieu* (spital, fiind, totodată, şi numele celui mai vechi spital din Paris). (*N.T. red.*)

Parte a

/S I A •

mtai

Corpul casei

1

CONCEPTUL DE HABITAT INTERIOR

[O casă] este mai mult decât un corp de locuinţă, ea este un corp de vise.

Gaston Bachelard, ***POETICA SPAŢIULUI***
[7] }

Pentru început ar fi interesant să răspundem la aceste întrebări: Care sunt activităţile minţii ce inspiră reprezentarea casei? Care sunt dinamicile inconştiente pe care le punem în joc pentru a o locui?

Răspunsurile sunt dispuse pe mai multe niveluri, desi o idee se evidenţiază cu putere. în cazul fiecăruia dintre noi, imaginea pe

care o avem despre corpul nostru este proiectată asupra habitatului. Acesta este amenajat, construit şi modelat de respectiva imagine. Această idee, propusă de psihologie, se confirmă şi în amenajarea spaţiilor mai mari.

Conform cercetărilor în urbanism, oraşele par să fi fost construite spontan după modelul corpului nostru şi al funcţiilor sale, de parcă locuitorii şi-ar fi proiectat reprezentarea. Oferim drept exemplu oraşul Paris cu cei „doi plămâni” reprezentaţi de Bois- de Boulogne şi Bois de Vincennes. în mod similar, fiecare oras are un centru

[7]

„nevralgic”, o inimă în care ar

trebui să se desfăşoare activităţile decizionale care însufleţesc oraşul. Analogia cu creierul poate fi susţinută. Putem compara conexiunile nervoase şi vasculare cu căile de circulaţie, a căror

funcţie este de a lega sectoare şi de a facilita schimburile culturale, economice, aprovizionările etc. Cu toate acestea, căile de circulaţie vor

separa, de asemenea, părţile oraşului, aşa cum Sena, de exemplu, îl separă în malul drept şi malul stâng, ce diferă prin activităţile şi spiritul lor, sau marile bulevarde, într-o parte centrală comercială şi o parte exterioară, artizanală, sau

Bulevardul Periferic. Acesta din urmă seamănă cu o piele. Dificultatea cu care ne confruntăm când traversăm pe jos axele menţionate nu explică aceste diviziuni, dar, de fapt, aceste axe devin o instituţie separatoare în mintea noastră. Mobilizează ele sentimentul de straniu ataşat exteriorului si necunoscutului,

[3] [3] [7]

care sunt departe? în anatomia noastră, asa funcţionează nervii si

[7] [3] [33]

vasele de sânge: ele „conectează”, „conduc” fie substanţe nutritive, fie un curent electric, în timp ce compartimentează muşchii şi alte organe.

în interiorul casei, activităţile se desfăşoară în acelaşi mod în locuri mai mult sau mai puţin specifice, acordându-se unor *funcţii corporale* determinate: alimentaţie, excreţie, odihnă, sexualitate, somn. Există un sector de activităţi „diurne” (pregătirea şi luarea mesei, lectură, primirea oaspeţilor), partea cea mai apropiată de intrare, si un sector al celor mai intime activităţi de „noapte” (dormitoare, băi, toalete), care este mai îndepărtat. Astfel, această distribuţie serve ste la facilitarea, printre altele, a funcţiilor noastre corporale, fiind vitală pentru noi; în acelaşi timp,

aceste funcţii influenţează amenajarea spaţiilor prin modul în care le reprezintă psihologia noastră.

Casa trebuie să fie solidă pentru a ne putea conţine, adică „dură” şi „etanşă şi închisă la exterior” pentru a ne asigura printr-un spaţiu delimitant, care ne permite să ne simţim confortabil. Totodată, ea trebuie să fie „suplă” şi „deschisă” pentru a ne ajuta să ne dezvoltăm activităţile în mod adecvat, fără a ne separa de lumea cu care comunicarea noastră rămâne esenţială. Ne aşteptăm ca domiciliul să ne fie la fel de util si o sursă de satisfacţie ca şi corpul nostru. Drept

urmare, reproducem mai mult sau mai puţin „designul” corpului nostru asupra habitatului; acolo recreăm conturul formelor noastre şi fiziologia lui.

DE LA PERCEPŢIA CORPULUI LA REPREZENTAREA LUI

De reţinut că nu avem o viziune perfectă asupra corpului nostru deoarece acesta este configurat în funcţie de experienţa noastră psihologică, de emoţiile noastre şi de o serie organizată de reprezentări psihice, imaginea corpului. Paul Schilder, neuropsihiatru şi psihanalist de geniu, a fost cel care a teoretizat acest concept

ca o formaţiune în construcţie, care reuneşte percepţii, afecte, fantasme şi gânduri despre corp si care are o funcţie esenţială în ideea

? J 5

în sine, în comportamente şi în relaţiile cu mediul. El pleacă de la ideea lui Freud (1923) conform căreia Eul psihic este înainte de toate un Eu corporal. Imaginea corpului susţine fiinţa, îi dă putere, o siguranţă şi o încredere fără de care nicio experienţă vitală nu ar fi posibilă. Schilder (1923) vorbeşte bine de construcţie, adică despre o instanţă care se clădeşte pe baza experienţelor venite din propriile senzaţii (tactile, vizuale, proprioceptive

etc.) şi în contact cu persoane apropiate, începând cu mama. Ideea cea mai apropiată de imaginea pe care o avem despre corpul nostru este poate cea a unui volum tridimensional, care circulă între alte spaţii, între alte corpuri. Prin imaginea corpului avem capacitatea de a nu ne ciocni cu alte obiecte din jurul nostru, despre care avem o noţiune destul de completă a volumului şi a gradului de proximitate.

Nu este doar una sau o serie de percepţii. Acestea sunt *reprezentări inconştiente,* care au sarcina de a

ordona imaginea corpului, în parte datorită capacităţii lor de

a se conecta într-un mod articulat. Reprezentarea inconştientă este una dintre expresiile pulsiunii de la nivelul proceselor psihice, cealaltă fiind afectul. Pulsiunea o animă, iar când spunem pulsiune, spunem tensiune, excitaţie, senzaţie voluptuoasă, plăcere dată de actul descărcării, precum orgasmul.

Să aruncăm o privire mai atentă asupra conceptului de reprezentare, pentru că vom reveni la utilizările sale cu diferite ocazii. Printre altele, aceste utilizări au remodelât, adică au schimbat conceptul aşa cum era el în forma sa iniţială. Maniera modernă de

y

a gândi despre reprezentare diferă de cea originală. Dar să o luăm pas cu pas.

Reprezentarea inconştientă se reuneşte cu reprezentările preconştiente şi conştiente. Acestea sunt în mod obişnuit recunoscute de către psihologia clasică. Reprezentarea este evocarea unui fapt al realităţii exterioare sau a imaginii unei persoane, o percepţie, pe scurt, dar pe care psihicul şi-o însuşeşte rapid, dându-i subiectului un sens si o culoare aparte. în toate cazurile, există o elaborare, adică un travaliu pe care l- am putea asocia sculptorului care fasonează

lutul.

Reprezentarea este deci în primul rând o idee animată de o excitaţie, pulsiunea, care urmăreşte să găsească o satisfacţie în lumea exterioară. Această excitaţie are un caracter sexual sau violent. Totuşi, reprezentarea inconştientă este un ecou al reprezentării din exterior: o urmă a experienţei cu faptul sau cu obiectul exterior. Această dublă amprentă – atât exterioară, cât şi interioară -, este esenţială. Altfel experienţele ne-ar lăsa indiferenţi sau dimpotrivă, total nedumeriţi. Adesea, într-un al doilea

timp şi printr-o interpretare care implică raţionament deductiv, reprezentările sunt surprinse în adevăratul lor sens. Acesta este momentul în care ele pot speria, dezgusta etc. (experienţă ulterioară). Deranjante, în opoziţie cu convenienţele, aceste reprezentări sunt sortite să devină inconştiente prin efectul refulării, fără a rămâne însă neutre, ele riscând să se întoarcă în sfera conştientului. Fiecare reprezentare îşi aşteaptă momentul, adică satisfacerea dorinţei sale, adesea printr-o reprezentare delegată. Aceasta din urmă, conştientă, ar avea misiunea dificilă de a oferi

o satisfacţie pulsiunii fără a scandaliza lumea. Nevroticul „se descurcă” destul de prost, perversul nu are nicio reţinere în a-şi îndeplini dorinţa inconştientului, iar poetul iese din joc într-o manieră mai elegantă.

Tot ceea ce poate fi reprezentat în inconştient este aşadar produsul complex al forţelor divergente, deşi este esenţială prezenţa excitaţiei, plăcute sau neplăcute.

Ceea ce îi permite copilului să avanseze este distanţarea de celălalt, de

mamă, de tată. Astfel, este împins să-i reproducă în psihicul lui. La origine, reprezentarea

este o percepţie, vederea obiectului, mirosul său, vocea lui, apoi apercepţia absenţei lui. Atunci bebeluşul halucinează obiectul, vede o

realitate inexistentă.

în măsura în care reprezentarea se construieşte pe termen lung în absenţa obiectului şi cu scopul de a calma angoasa pierderii acestuia, reprezentarea poartă în ea proiectul întâlnirii obiectului pierdut, cu alte cuvinte, *dorinţa* de a regăsi satisfacţia lângă acesta. Sau un alt obiect, pentru că, între timp, procesele psihice intervenite după pierderea obiectului pentru a duce la reprezentarea lui au făcut posibilă atenuarea nevoilor

subiectului, care va putea să-şi amâne satisfacerea şi să o negocieze: dorinţa poate fi transferată asupra altcuiva, altul decât obiectul original.

în acelaşi timp, este foarte probabil ca bebeluşul să experimenteze părţile corpului său ca fiind detaşate de el, ca şi cum nu i-ar aparţine şi fiind de aceeaşi natură cu lucrurile din jurul lui.

Mai târziu si odată cu maturizarea sinelui, îşi integrează părţile, descoperind că sunt *una* cu el.

Reprezentările referitoare la imaginea corpului suferă acelaşi destin ca şi celelalte reprezentări. Poate datorită

faptului că ne iubim corpul şi avem nevoie de el, ne oferim o apercepţie mai indulgentă a reprezentărilor sale. în tot cazul, reprezentările imaginii corpului sunt, prin natura lor, exemplul capacităţii reprezentărilor de a se uni între ele. Este un ansamblu care funcţionează ca

un întreg, părţile având sens doar prin relaţiile care există între ele. Fiecare

nouă achiziţie a psihismului le supradetermină pe cele vechi, până în punctul în care originea pulsională se şterge în favoarea experienţei cu alte persoane; cu alte cuvinte, imaginea pe care acestea din urmă ne-o transmit despre corpul nostru, prin felul

în care este privit, ţinut şi manevrat, atât prin cuvinte, cât şi prin tandreţe, ne este de folos. Construcţia imaginii corpului suferă astfel remanieri constante si

cunoaşte progrese; la aceasta contribuie maturizarea funcţiilor

psihice, experienţa noastră de viaţă, cunoştinţele noastre, afirmarea

personalităţii noastre.

Dar imaginea corpului nu este doar un ansamblu de reprezentări, este şi o cunoaştere. în acest sens, psihicul are o capacitate de recunoaştere a raporturilor geometrice ale spaţiului.

Avem în minte un „mic geograf'

care ne ghidează, ne orientează şi ne permite să localizăm şi să identificăm locurile, formele, volumele lor: ne sfătuieşte, mai exact, asupra probabilităţii de a ne simţi confortabil în interiorul locurilor, ne îndrumă către posibilitatea de a ne ghemui într- un fotoliu, de a trece de o usă fără să ne

lovim capul, de a aprecia dacă mărimea unui pulover ni se va potrivi, dacă terenul este ferm si solid sau instabil

etc. Ochiul hrăneşte constant percepţiile care vor fi procesate una după alta de psihic, dar la aceasta contribuie si celelalte simţuri, deoarece

orbii au aceleaşi capacităţi.

Această cunoaştere se numeşte *somatognozie;* deteriorarea sa, cel mai adesea de origine neurologică, poate duce la dispariţia ei, la *asomatognozie.* în toate cazurile, ne cunoaştem corpul prin intensitatea voluptuoasă şi emoţională pe care ne face să o trăim. Iar forţele care instituie imaginea corpului sunt două la număr.

Să le specificăm:

1) Anumite părţi ale corpului sunt locul unei excitaţii plăcute, chiar voluptuoase, acestea sunt *zonele erogene.* Freud spunea că orice organ ar putea deveni astfel, cu toate că de obicei ne referim în acest sens la mucoase şi la sfinctere, buzele şi gura, anusul, uretra,

organele genitale. De ce în principal aceste zone? Fiind zone foarte inervate, sunt foarte sensibile la atingere. în acelaşi timp, pentru că îndeplinesc funcţii vitale, hrană, excreţie, procreare. Această excitaţie caută o alta, o întâlnire si

) ——— 7 ——— **5**

un loc unde să se exprime, se revarsă dând plăcere, iar aceasta şi chiar şi în cazul particular în care se adresează subiectului însusi, ca si în autoerotism. Este corpul erogen.

2) Interiorul corpului, de obicei îndepărtat de percepţiile externe (tactile, vizuale, auditive...), este, de asemenea,

străbătut de forte masive, mult mai obscure şi mai tulburătoare, mergând până la frica de anihilare. Uneori exaltante, duse către o experienţă de fuziune cu universul:aceasta este trăirea arhaică. Aceasta din urmă ajută subiectul, dacă reuşeşte să se desprindă de ea, să îşi facă o idee mai coerentă asupra spaţiilor şi volumelor interne.

Pornind de la aceste forte de bază, mintea umană, mereu curioasă, va aduce în joc alte două producţii în căutarea ei de restaurare: simbolizarea şi

imaginaţia. Imaginea corpului va câştiga astfel semnificaţie, experienţă şi amploare: nu este reflexia exactă a anatomiei, ci a ceea ce ne imaginăm că este, adică ne conţine angoasele, speranţele, dorinţele noastre. Este şi semnul comemorativ al obiectelor în contact cu care sentimentele noastre si- au găsit alinare şi împlinire.

Pe scurt, imaginea corpului reprezintă ceva mai mult decât cea a „clădirii”. Aceasta este imaginea pe care o *proiectăm* pe casă.

INTROIECTAREA CASEI

Până acum am vorbit despre proiectarea imaginii corpului în spaţiul casei, acum voi vorbi despre procesul invers, de ceea

ce se trăieşte din exterior spre interior, de *introiecţie.* Aşa cum reprezentarea corpului este proiectată pe casă, fiecare individ îşi reprezintă propria casă. Cu alte cuvinte, are o imagine internă a spaţiului în care trăieşte. îl asociază cu uşurinţă cu corpul său. Este o reprezentare atât conştientă, cât şi inconştientă. Dreaptă, casa transmite noţiunea de statură, de verticalitate, de poziţie în picioare; va fi liniştitoare în soliditatea sa.

Inconştientul şi spaţiul de locuit sunt astfel în continuă interfunctionare.[3]

Produsele inconştientului sunt o dovadă în acest sens. Ca în *vise,*

de exemplu, unde casa reprezintă corpul visătorului şi părţile sale. Mai exact, acoperişul şi podul, în imaginile onirice, simbolizează capul sau aspiraţia către un ideal. Dacă forma acoperişului este ascuţită, pătrunzătoare, aceasta traduce faptul că visătorul doreşte să-si domine intelectual părinţii, în special pe tatăl său. *Pivniţa* poate evoca suburbiile psihicului, străfundurile arhaice temute şi enigmatice, unde se înrădăcinează Eul. „Fiinţa obscură a casei” o numeşte G. Bachelard *(op.cit.,* p. 49). Ferestrele – ochii; uşa – gura.

Pentru abordarea psihanalitică,

centrul vital al casei este, fără îndoială, dormitorul părinţilor, din care radiază toate celelalte investiţii. Pe scurt, avem o reprezentare corporală a spaţiului în care trăim.

în paralel, această dimensiune corporală a reprezentării se dublează cu o dimensiune grupală, cea a familiei, a fiecăruia dintre membrii acesteia si a interacţiunilor dintre ei, inclusiv coeziunea, istoria, proiectele sale. Casa este o reflectare a ceea ce suntem, în termeni de indivizi, nu izolaţi, ci grupaţi într-un tot alcătuit din locuitorii săi. Este un model de funcţionare în care omul reproduce ceea ce trăieşte în

interiorul său combinând reprezentarea corpului său cu cea a familiei? Să încercăm să examinăm acum dimensiunea familială a acestor reprezentări.

FAMILIE, GOSPODĂRIE, CASĂ

Sunt oameni care trăiesc singuri, dar cei mai mulţi dintre noi locuim cu

familia si în acelaşi habitat. Unitatea

familială are aceleaşi contururi ca şi casa. Asa este încă din Antichitate: în

Roma antică, *familia* nu-i includea doar

pe indivizii care aveau legături de sânge şi căsătorie între ei, ci şi pe cei care se găseau sub

acelaşi acoperiş, inclusiv cei care lucrau acolo, de exemplu, personalul, sclavii şi muncitorii dacă proprietarul era fermier. Familia era formată din toti
y
cei care locuiau în casă.

Potrivit lui Pierre Bourdieu (2000, p. 34):

„Casa este [încă şi astăzi] inseparabilă de gospodărie ca grup social stabil şi de proiectul social de a o perpetua. [...] în anumite tradiţii culturale, în special ţărăneşti sau aristocrate, cuvântul „casă” se referă în mod inseparabil la locuinţă materială si la familia care a locuit,
> 7
locuieşte sau va locui acolo, entitate socială
î 7
a cărei transcendenţă în raport cu persoanele individuale se afirmă

tocmai prin faptul că are o moştenire de bunuri materiale şi simbolice – în special a unui nume, adesea diferit de cel al membrilor săi – care sunt transmisibile în linie directă".

Iar mai târziu în text (p. 35), el precizează:

„Crearea unei case este voinţa colectivă de a crea un grup permanent, unit prin relaţii sociale stabile, o filiaţie capabilă să se perpetueze durabil, ca şi casa, durabilă şi stabilă, imuabilă; este un proiect sau un pariu colectiv pe viitorul unităţii domestice, adică pe coeziunea, integritatea sau, dacă preferaţi, pe capacitatea sa de a rezista dezintegrării şi dispersării".

în secolul al XlX-lea, apartamentele din oraş aveau o dispunere aparte: camerele se

succedau într-o „suită”,
astfel încât vizitatorii să întrevadă ce se petrece în camere, în special în aceea în care dormeau stăpânii casei. Dispunerea actuală pare a ii o cucerire a intimităţii crescânde a fiecăruia. Cu
toate acestea, viitorul intimităţii
familiale pare incert. Odată cu *progresul* telefoniei şi informaticii, casa pare să fie din ce în ce mai deschisă privirilor din afară. Telefonul mobil, care ne permite să fim contactaţi oriunde şi oricând, nu lasă posibilitatea de a ne ascunde acasă, dar nu ne permite să ştim dacă persoana apelată este acasă.

Camerele video filmează fără

întrerupere mişcările rezidenţilor, activităţile acestora, somnul. Imaginile sunt uneori destinate a fi vizionate simultan de prieteni. „Nu am nimic de ascuns” poate spune acest intervievat când este întrebat despre motivele instalării acestor camere. Aceste persoane găsesc sprijinul anumitor arhitecţi, care prevăd o casă a viitorului ce va fi transparentă pentru alţii. Ce se întâmplă cu ideea de „acasă”? Ar trebui să fim scandalizaţi? Să dezaprobăm sfârşitul casei izolate de lume?

Trebuie amintit aici că dormitorul, locul intimităţii prin excelenţă, este de dată recentă si că a fost nevoie de zeci

de ani pentru ca importanţa închiderii acestei camere să fie înţeleasă (vezi Ph. Dibie, 1987).

CONTEXTUL CERCETĂRII MELE

După ce am localizat reperele teoretice care asociază reprezentarea, imaginea corpului şi domiciliul familial, aş dori să reamintesc că munca mea în acest domeniu se datorează foarte mult experienţei profesionale.

Vizitele psihiatrice la domiciliu acordate familiilor, în timpul activităţilor mele spitaliceşti ca terapeut, m-au stimulat să mă gândesc la modul în care se reflectă situatia

familiei asupra spaţiului de locuit. Cu cât criza familială era mai profundă, cu atât dezordinea era mai mare. Nu se putea şti unde se găseau obiectele, care erau împrăştiate, amestecate. Mizeria se confunda cu curăţenia, hrana

amestecată cu hainele, obiectele care se folosesc ziua cu cele care se folosesc noaptea etc. Nu se ştia cine unde îşi avea locul. Am observat că teritoriul pacientului considerat pacient psihotic suferise modificări realizate în timpul episodului de decompensare sau ulterior. Cu această ocazie, îşi pierduse spaţiul personal; patul lui se mutase din dormitor într-un loc de trecere, ca un hol. în acest

fel, îşi pierdea cumva locul autonom de referinţă. (Voi reveni la asta.)

Am lucrat şi ca supervizor al echipelor de asistenţi sociali care se ocupă de ajutorul pentru locuinţă acordat *familiilor fără adăpost.* Adesea, precaritatea duce la dezintegrarea legăturilor sociale. Când eşti fără adăpost, înţelegi mai bine ce înseamnă să ai unul.

Cercetările privind *interacţiunile precoce* din timpul observării bebeluşilor si familiilor lor, efectuate în general acasă, mi-au permis, de asemenea, să apreciez concentrarea sentimentului de habitat. Patul conjugal este locul în care multe mame au obiceiul să schimbe scutecele copilului,

să-l alăpteze şi să se joace cu el. Acesta din urmă investeşte foarte intens acest spaţiu dulce şi moale: primul său „reper geografic” apare în continuarea corpului mamei chiar înainte de a-şi putea reprezenta propriul pat. Totodată, patul parental este locul în care are loc scena primitivă, actul de dragoste al părinţilor, pe care îl va asocia cel mai mult cu actul concepţiei lui. Această fantasmă este esenţială pentru construcţia identităţii. („De unde am venit?”)

în paralel, *practica terapiei psihanalitice de familie*- m-a făcut conştient de importanţa acordată de familie *cadrului material* al sălii în care se desfăşoară şedinţele. Aceasta

5———**5**——>

moşteneşte, ca să spunem aşa, reprezentarea căminului

familial. într- unul dintre exemplele mele, membrii familiei se plâng de cadru, pe care îl consideră rece si anonim. în altul, îmi

spun că este prea marcat de gusturile mele personale, de „plante care invadează totul si de tablouri în culori

ţipătoare”. Acest lucru i-ar împiedica să se simtă „aşa cum îşi doresc”, fără interferenţe, şi să-şi exprime gusturile şi experienţele cât mai liber posibil.

în timpul unei şedinţe, tatăl familiei Argos, caz prezentat în *La parenté fantasmatique,* 1987 (

fantasmate), s-a simţit brusc

inconfortabil, depersonalizat şi derealizat. Această reacţie a fost urmată de un acces de furie împotriva celor care decoraseră spitalul în culori „neutre şi fără suflet”. Părea astfel că deplasează asupra cadrului nostru un sentiment de stranietate, ce reproduce în mod surprinzător sentimentul avut de el si de alti membri ai familiei sale după întoarcerea lor în Franţa, după ani lungi petrecuţi în străinătate, ca director general al unei companii internaţionale. Sentimentul era cu atât mai intens cu cât primirea rudelor apropiate fusese mai degrabă rece, iar facilităţile de reinsertie

promise de fostul său angajator s-au dovedit a fi inexistente, în alte situatii, am fost invitat la domiciliul familiei, „pentru a ne cunoaşte mai bine”, mi-au explicat ei, deşi, în principiu, şedinţele de terapie nu sunt urmate de vizite la domiciliu. Uneori, este vorba de persoane cărora le e dificil să-si definească familia ca un grup separat, de parcă le-ar lipsi ceva ce tine de identitatea familiei. în afara casei lor, ei sunt pierduţi. Alte familii doresc să exprime cu totul altceva: recunoştinţa pentru munca noastră psihoterapeutică şi astfel îmi spun că „am devenit deja unul

de-ai lor”.

Dacă membrii familiei au o reprezentare stabilă şi unificată a grupului lor, cadrul material al şedinţelor este rapid acceptat: un adăpost liniştitor, care nu declanşează anxietate.

REZONANȚE

în toate cazurile, una dintre caracteristicile grupurilor – familia este una – este că membrii săi au tendindta de a face să rezoneze spontan între ei fantasmele individuale. Este suficient ca unul dintre ei să producă o imagine, să trăiască experienţa unei reprezentări sau a unui afect şi să vorbească despre asta în grup, pentru ca ceilalţi să evoce în ei imagini sau reprezentări apropiate sau

opuse şi pe care le asociază, le articulează, le acordă între ele. Această proprietate, pe care Didier Anzieu (1975) o desemnează drept *rezonanţă fantasmatică,* conduce la un veritabil concert de imagini şi reprezentări, *inter-fantasmarea.* Pe această bază, grupul îşi poate da un imago comun şi în acelaşi timp să se simtă uniţi si să-si recunoască o identitate. Funcţia de identificare este

5

notabilă în acest caz, până în punctul în care se poate instala o lipsă de diferenţiere între individ şi grup, într-o senzaţie de minunare: membrii

grupului se simt apropiaţi, principiile şi criteriile lor morale coincid, spun chiar că au trăit experienţe trecute surprinzător de similare. Sunt mândri de asta. Limitele interindividuale par deplasate între grup şi restul lumii.

Dacă grupul alimentează cu imagini acest imaginar comun, aceasta se întâmplă şi pentru că fiecare dintre membrii săi îşi foloseşte capacitatea tranziţională, care este înţeleasă de D.W. ’ Winnicott (1971)’ ca o reprezentare *intermediară* între sine şi celălalt, dar care nu este o reflectare a sinelui sau a celuilalt: un spaţiu potenţial gata de a se deschide către solicitările imaginaţiei

celuilalt, într-un joc de asocieri şi oglinzi.

Viziunea lui Winnicott diferă de cea clasică. El observă că un copil nu dobândeşte o reprezentare inconştientă a mamei sale fără să o transpună mai întâi pe un obiect material, o păpuşă, un animal de pluş, o bucată de material, un asa-zis obiect *tranziţional.* Copilul nu renunţă la el pentru nimic în lume; are grijă de el, îl tratează cu afecţiune si uneori îl „maltratează”. îl consideră ca şi cum ar fi o fiinţă umană, mama lui, o altă persoană sau el însuşi.

Apoi, când

psihicul săua atins în sfârşit capacitatea de reprezentare, i se adaugă o altă dimensiune, reprezentarea intermediarului, în amintirea acestui spaţiu dintre el şi mama sa, ocupat de tranziţional, chiar dacă de acum înainte el abandonează acest obiect material. Winnicott mai sugerează că, spre deosebire de reprezentarea obiectului, care este fixă şi precisă, cea a intermediarului este fără formă, adică va adopta forma şi volumul pe care le va dori. (Ce introduci, asta obţii.)

Pe parcursul vieţii unei familii, condiţiile sunt în mare măsură date pentru ca imaginaţia colectivă să-şi ia zborul. „între

noi”, uneori gândim „la fel”; le împrumutăm celorlalţi propriile idei sau li le „furăm”, precum acei fraţi şi surori care-şi şterpelesc hainele unii altora... în acest cadru imaginar şi tranzitional se înrădăcinează reprezentările colective privind habitatul.

CORPUL ŞI GRUPUL, ORGANIZATORII CASEI

Exemplele clinice raportate mai sus miau sugerat ideea unei reprezentări inconştiente a habitatului, pe care am desemnat-o în termeni de *habitat interior.* Acesta se construieşte plecând de la

imaginea corpului, a reprezentărilor inconştiente ale corpului, ale părţilor sale separate şi conectate la întreg. Pe de altă parte, imaginea corpului este şi una dintre recuzitele psihicului: potenţialităţile sale de susţinere, soliditate si ordine

j 7————————?

sunt transmise reprezentării pe care o avem despre casă, şi invers. Nu se spune că un individ frumos şi puternic este „bine construit”?

Ansamblu compus din indivizi, din corpuri diferite, grupul familial este constant bântuit de angoasa *dezmembrării*, adică de teama că fiecare individ îşi va retrage o parte din contribuţia

sa la imaginaţia colectivă. Acesta este poate unul dintre motivele care duc la construirea unui loc geografic real, investit şi iubit. Casa ne- o dorim să fie plăcută, construită din materiale solide, să reprezinte proiectul familiei: stabilă şi durabilă, concentrată asupra ei înseşi, deci separată şi etanşă, capabilă să transmită o moştenire psihică şi patrimonială.

Antrenat de alimentarea imaginară a colectivului, încă un factor contribuie la organizarea acestui habitat interior: reprezentarea acestor persoane care configurează lumea inconştientă, tata, mama şi alte rude cunoscute mai ales în copilărie, la fel şi interacţiunile

lor, adică felul în care se tratează între ele. Acesta este ceea ce numim *grupul intern*; acest ansamblu de persoane a fost trăit ca o unitate ale cărei elemente se află în interacţiune si care este astfel introiectat de subiecţi.

De asemenea, putem susţine că oamenii îsi construiesc relaţiile cu spaţiul care îi înconjoară în funcţie de *topologia* lor internă, cu alte cuvinte, după modul în care îşi reprezintă spaţiul inconştient, cel care există în aparatul lor psihic, compus dintr-un Eu, un Se şi un Supraeu. După Freud, aceste instante sunt interconectate

(1923). Lui Freud îi plăcea să propună reprezentarea spaţiului ca metaforă care explică psihicul, la fel cum o face visul.

Ideea este veche. De secole vorbim despre profunzimea sufletului şi identificăm psihologia cu un *spaţiu interior,* parcă pentru a sublinia că este amplă, vastă şi bogată sau abisală, fără sfârşit. Vorbim despre forul interior. Un exemplu izbitor este dat de Psalmul *De profundis*, unde poetul (regele David) îşi evocă durerile *profunde.* înainte de Freud, în epoca romantică, ideea de inconştient trimitea la acea [7] imagine a profunzimii: misterioasă, exaltantă. Aceste

metafore poetice au redus din austeritatea psihicului şi i-au exaltat calităţile, fără a ajuta totuşi la mai buna lui cunoaştere. Dimpotrivă, a părut şi mai insondabil.

Cu toate acestea, analiştii au folosit

7 5

această metaforă pentru a modela conceptele de spaţiu tranziţional (Winnicott, *op. cit.,* vezi mai sus), de spaţiu inter-trans-subiectiv, de grup interior etc.

în fiecare caz, metafora spaţiului permite asocieri multiple şi diverse. J.- P. Vidai (1999) consideră că habitatul se amenajează şi se construieşte după această topică proiectată de spaţiul inconştient personal.

Dar habitatul intern nu este doar o metaforă care poate fi oferită ştiinţific pentru a înţelege mai bine cum trăim mediul nostru locuibil. Este şi un *model,* o formă spaţială redusă şi sintetică, o matrice care ne permite să ne instalăm în casa noastră, să o folosim si să extragem satisfacţii specifice din ea.

Mintea îşi reprezintă aşadar acest spaţiu locuibil. Habitatul interior face posibilă investirea, amenajarea, însuşirea casei. Fiecare dintre noi suntem intens atasati de ea, o iubim, o răsfăţăm, o urâm sau o respingem. Ea ne protejează de lume, deşi uneori ne putem simţi

ca într-o închisoare în ea. Recurgem la comori de imaginaţie pentru a o alege şi amenaja.

Alte configuraţii sau reprezentări pot coexista în reprezentarea habitatului interior, ataşate obiectelor materiale, distribuţiei acestora etc. Habitatul interior ca un cadru, ca o bază, constituie substratul lor necesar.

Această metaforă, model şi matrice, se referă aşadar la o bază dublă, una primă, reală, locurile concrete de reşedinţă, si o alta inconştientă, care se construieşte pe măsură ce istoria comună progresează.

între exterior şi interior există un intermediar.

0 PIELE PSIHICA: INTRE INTERIOR ŞI EXTERIOR

Să recapitulăm. Iniţial, un proces de tatonare, apoi din ce în ce mai sigur, instalarea şi amenajarea habitatului familial permit în acelaşi timp marcarea urmelor acestui cămin în curs de construire, în memoria inconştientului grupului. Habitatul interior „se clădeşte” apoi în inconştientul grupului. Reprezentare împărtăşită, habitatul este într-un fel marca identităţii grupului, în sensul localizării, izolării, cunoaşterii intime.

Odată ce habitatul interior este consolidat, familia se poate simţi mai conţinută, mai adunată. Se poate sprijini pe el, dobândind pentru grupul familial ceea ce pielea psihică înseamnă pentru subiect, un înveliş liniştitor care îi ţine corpul bine „împachetat” (D. Anzieu, 1984, ipoteză pe care o aplică în aceeaşi măsură şi grupurilor, în *Groupe et Vinconscient,* a doua ediţie). Funcţiile pielii biologice sunt transpuse în eul-piele prin acelaşi proces prin care se construieşte imaginea corpului. Eul-piele îi permite subiectului să se simtă separat, diferit, capabil să gândească şi să iubească. El se dezvoltă din învelişurile senzorio- motorii, în

două straturi:

~~**„Din punct de vedere funcţional, este necesar să se distingă învelişul care primeşte şi filtrează excitaţia, de învelişul care găzduieşte semnificaţii şi conservă urme ale acestora sub formă de inscripţii”. (D. Anzieu, 2002)**~~

Adică, în acelaşi timp în care pielea este sediul excitaţiilor senzoriale, ea

acţionează ca o barieră în faţa excitaţiilor, cu alte cuvinte ca o suprafaţă care permite atenuarea, făcând ca aceste excitaţii să poată fi reprezentate şi gândite. Apoi subiectul, graţie eului-piele, este asigurat cu privire la riscurile de pierdere a organelor sale interne (vezi Eiguer, 2017).

în aceeaşi ordine de idei, pielea mamei o „învăluie” pe cea a bebeluşului, în acelaşi timp în care ea îl hrăneşte, îl schimbă, îl scaldă, îl îmbracă, îl leagănă şi îl mângâie; acest contact intens îl stimulează si-1

3

linişteşte pe copil. Tot cuvântul mamei îl învaţă şi îi pregăteşte accesul la limbaj. Se va pune problema în toate cazurile de conţinător, de o pre-formă din care rezultă o formă, printr-un proces analogic şi prin identificări structurante.

Astfel habitatul realităţii, de îndată ce

5 7

aminteşte de învelişurile psihice ale membrilor familiei, prin urmele pe care le lasă

habitatului interior al fiecăruia dintre ei, devine un loc al plăcerii, al desfătării şi al gratificărilor, cum este şi cazul pielii psihice pentru indivizi.

MEMORIA

în habitatul real apar mărturiile trecutului. Este marcat de urme obiective ale istoriei familiei, cu momentele sale intense şi clipele de imobilitate: pereţii, aşezarea mobilierului şi a obiectelor, sunt pline de viaţă şi încărcate de sens. Exemplul doliului în urma unei plecări sau a unui deces este destul de ilustrativ: aceste pierderi lasă urme pe pereţi, pe culoarele pe care a circulat defunctul, pe uşile şi pe

ferestrele pe care le-a atins, pe obiectele pe care le-a folosit.

Sunt obiecte pe care le venerăm, pe care nu le mai mişcăm din locul lor,

ciudat de puţin uzate de timp, mai ales dacă doliul se face dificil.

Uneori familiile păstrează articole fără un motiv aparent. Acestea sunt obiecte care pot reprezenta secrete de familie pe care nici nu le putem evoca, nici evacua, nici depăşi: de exemplu, amintirea unei rude decedate a cărei viaţă a produs ruşine sau care a fost respinsă ori tratată într-un mod nedrept, dar de care ne temem că într-o zi se va răzbuna magic.

într-o zi s-ar putea ca unul

dintre membrii familiei să sape în istoria familiei si să dorească să stie. Adesea
cei mai tineri sunt cei care îşi propun să scoată la iveală adevărul si să ceară
dreptatea în numele strămoşilor excluşi sau judecaţi greşit. Obiectul în cauză poate fi punctul de plecare al acestui proces de descoperire a adevărului (vezi Capitolul 3).

în mitul casei bântuite, întâlnim fantome si stafii; sau fantoma este un
om mort care nu poate părăsi locurile.
De ce? Pentru că a dispărut prematur sau în condiţii suspecte, în unele cazuri este

asociat cu o nedreptate, în altele cu un fapt ruşinos (E. Granjon, 2004). Prin urmare, solicită satisfacţie si nu intenţionează să-i lase în pace pe locuitorii casei atâta timp cât nu-şi încheie socotelile. Cei vii îi simt prezenţa şi nu se pot bucura de existentă. Aceasta este metafora evocată în legătură cu conceptul de criptă şi fantomă.

în deplină cunoştinţă de cauză, fiecare parte a casei este încărcată de amintiri, discuţii vechi, amintiri de momente intense, bucurii si dezamăgiri. Această memorie simbolică apare ca fiind condiţia necesară pentru ca viaţa

imaginară să înflorească şi să-i poată îmbogăţi pe indivizi.

Anumite locuri din casă sunt în mod deosebit ataşate de trecut, precum podul sau pivniţa. Lăsăm acolo obiecte materiale, pe care intenţionăm să le folosim mai târziu sau pe care dorim să le aruncăm. Uneori nu vor mai fi folosite. Uitate, abandonate, atacate de rugină sau umiditate, ele sunt totuşi încărcate de amintiri, aşteptând ziua în care curiozitatea unuia dintre membrii familiei le va trezi.

Fiind departe de schimbările de temperatură ale zonelor locuite ale casei, pivniţa se pretează la depozitarea vinului şi a mărfurilor preţioase. Este un spaţiu pe care îl considerăm

etern. Se crede că praful timpului se instalează acolo doar foarte încet. Ca un adăpost, în funcţie de obiectele pe care le conţine, pivniţa poate deveni un loc de nostalgie, o nostalgie apăsătoare sau, dimpotrivă, o nostalgie care face lucrurile mai mişcătoare si mai sensibile. Astfel,

diferite imagini sunt ataşate pivniţei. Pivniţa este aproape de pământ, aproape de pulsiuni, de părţile noastre murdare, poate. Ea evocă elementul pământesc, teluric, aceste forţe ale naturii terifiante, sulfuroase si

vulcanice, care sfâsie interiorul

corpului. întunecată şi necunoscută, pivniţa

adăposteşte aşadar amintirea vechilor şocuri suferite de familie care

3

au dus la nebunii, excese, izbucniri, transgresiuni, chiar şi crime, toate drame „zidite”, subliniază Bachelard *(op. cit.* p. 51).

Podul este uneori locul evadărilor secrete pentru copii şi adolescenţi: imaginaţia prinde aripi acolo; jocurile jucate acolo sunt cele mai fantastice şi mai îndrăzneţe. Dar este si locul

„plimbărilor[3] solitare”, în contact[3] cu fiinţa intimă. Pivniţa transportă imaginarul spre trecut şi spre rădăcinile familiei. Podul de asemenea, dar nu numai pentru că evocă

exteriorul şi lumea largă, ci şi isprăvile ce ne aşteaptă acolo, în ciuda faptului că elementele care-l compun evocă şi istoria, şi secretele ei.

DISTRIBUŢIA CAMERELOR ŞI CIRCULAŢIA ÎNTRE ELE

Spaţiul este încărcat cu memorie, aşa cum este încărcat cu timpul prezent al familiei. în casă, prelucrată de habitatul interior, nimic nu pare lăsat la voia întâmplării. Distribuţia camerelor reflectă adesea ierarhii: cei mai stimaţi membri ai unei familii pot avea cele mai frumoase camere, de exemplu. Uneori, este dovada evoluţiei

situaţiei de cuplu. După divorţ, o femeie a cedat fiicei sale camera în care locuia cu fostul soţ; ea a preferat să se instaleze într-o cameră mică, în partea din spate a apartamentului. Nu se simţea suficient de importantă în acel moment, se simţea deprimată şi vinovată pentru că şi-a separat fiica de tatăl ei. Ea a vrut să o „recompenseze”. A fost de fapt un dar ambiguu, care a pus-o pe fiica ei în locul unui adult, cu o inversare a generaţiilor—.

Cadrul casei este adesea fixat, deoarece majoritatea persoanelor nu-şi pot construi o casă sau un apartament după gusturile lor, deşi există întotdeauna timp de a alege înainte de a închiria sau de a

cumpăra dintre numeroasele locuri vizitate. Odată instalată, familia investeşte locurile în funcţie de modelul habitatului său interior. Pentru Isidoro Berenstein (1976), interiorul căminului familial mărturiseşte reprezentarea simbolică a legăturilor inconştiente dintre locuitorii săi: rolurile si funcţiile acestora. Sunt evocaţi cu afecţiune sau ostilitate si, dacă sunt foarte investiţi, camerele lor apar pline cu obiecte, charisma lor este exprimată prin indicii grafice particulare etc. Sunt recunoscute şi alianţele de putere între doi sau trei subiecţi,

fie că sunt manifeste, latente sau oculte, acestea din urmă fiind mult mai importante, deoarece definesc afinităţile si opoziţiile, construiesc subgrupe, clanuri mici între o mamă si una dintre fiicele ei, de exemplu. în acest sens, trebuie identificate două axe: pe de o parte, ocuparea camerelor şi încăperilor în care se preferă petrecerea timpului liber sau a somnului şi, pe de altă parte, circulaţia între camere. în timp ce, uneori, camerele lor sunt situate la cele două extreme ale locuinţei, membrii unui „clan” se pot deplasa liber

pentru a comunica sau a împărtăşi anumite informaţii. Voi reveni la aceasta.

~~**3**~~

în terapia de familie, Berenstein foloseşte desenul planului casei, care cere să fie realizat colectiv în timpul şedinţei, pentru a sublinia contradicţiile dintre discursul manifest[3] şi reprezentările inconştiente pe care desenul le dezvăluie; acesta vizează afinităţi, linii de putere şi constrângeri. Ceea ce familia înscrie în habitatul său poate fi înţeles aidoma unei limbi, ca un joc de contrarii semiotice.

Patrice Cuynet (1999) mai sugerează ca familia să facă împreună un desen sau un plan

al casei şi apoi le cere să reprezinte casa ideală, cea pe care membrii săi şi-ar dori să o aibă, „casa de vis”. Nu oferă instrucţiuni,

permiţându-le astfel să dea frâu liber proceselor inconştiente. O perspectivă interesantă reiese prin compararea desenelor, apropo de opoziţiile dintre dorinţă şi realitate, uneori prea îndepărtate una de cealaltă, precum şi de temeri, de speranţe. Membrii familiei desenează adesea o casă „de vis” luxoasă, cu mult spaţiu şi cu o mulţime de camere, mai multe decât au

nevoie, de parcă idealul ar ii asociat cu bogăţia şi cu

opulenţa. Dintre desenele studiate, Cuynet enumeră trei grupe.

- Prima este casa din fată, desenată după o perspectivă văzută din exterior, de parcă pentru aceşti oameni visul era inaccesibil sau de parcă reprezentarea familiei ar fi în esenţă aceea a aparenţei.
- în a doua grupă, un plan al casei este desenat într-un mod „centripet”, dinspre exterior spre interior, iar comunicării cu lumea i se acordă puţină atenţie, de parcă urgenţa ar fi dobândirea de limite şi crearea unui conţinător pentru a proteja „un Eu

grupai familial nesigur”.

- Al treilea tip este cel al desenării unui plan „centrifug”, realizat în mod dezordonat prin adaosuri progresive de dependinţe. Cuynet sugerează că aceste familii par să aibă o piele psihică poroasă, lăsând ca spaţiul interior să fie uşor de invadat de străini. Rolurile în cadrul familiei sunt estompate; proiectele, neclare. Acest lucru este confirmat în conversaţiile dintre

membrii familiei din timpul interviurilor.

Aceste studii diferite ne învaţă un

anumit număr de lucruri despre distribuţia camerelor locuite în cadrul

y

căminului familiei. Membrii familiei care au stabilit alianţe între ei pot alege un teritoriu în care întretin schimburi

7

intense din punct de vedere emoţional, unde îşi organizează strategia de apărare dacă se simt în pericol sau nesiguri de strategia lor de putere şi intenţionează să-i domine pe ceilalţi, în general, aceste alianţe produc subgrupuri şi localizarea lor nu este evidentă pentru observatorul exterior. Ele sunt întărite de pacte secrete sau perverse. Membrii lor nu se prezintă ca având anumite

afinităţi, dar, dacă studiem amplasarea camerelor lor în locuinţă, constatăm că sunt destul de apropiaţi şi că mişcarea între ei este uşoară. Chiar si atunci când camerele sunt îndepărtate, accesul lor este uşor: în orice caz, schimburile sunt importante. Descoperirea acestor strategii este utilă pentru clarificarea dificultăţilor.

în spaţiul domestic, rolurile şi funcţiile sunt deci distribuite. Dau noi exemple. Anumite articole esenţiale – cum ar fi un instrument de lucru, calculatorul, televizorul etc. –

plasate în anumite locuri, pot fi o sursă de conflict: „proprietarul teritoriului” în cauză va revendica o „taxă de acces”, morală adesea, dacă are o înclinaţie de abuz de putere. Ceea ce numim zonele comune – sufrageria, toaletele etc. – sunt, de fapt, doar rareori locuri comune. Mama se poate simţi în largul său în zona unde îsi desfăşoară activităţile preferate şi, dacă puterea ei este importantă în cadrul familiei, „domeniul” ei o poate dovedi prin funcţia pe care o îndeplineşte: locul de adunare, chiar de decizie.

„Du-te în biroul tatălui tău, vrea să-ţi vorbească”, i se

ordonă unui adolescent pentru a-l face să simtă importanţa a ceea ce i se va anunţa acolo.

3

COMPLICAŢII

W

Atunci când studiem domiciliul familial, habitatul nu trebuie gândit în relaţie cu un individ, ci cu mai mulţi.

Noi am văzut-o. în acest fel este mai uşor de înţeles sensul anumitor alegeri care se fac colectiv, precum cea a unei mese mari – care va fi folosită pentru a lua decizii importante în familie – sau închirierea unui apartament cu trei grupuri sanitare – care ar trebui să evite disputele cu privire la urgenţele

sfincteriene ale persoanelor. Aceste alegeri reflectă „starea locurilor psihice”, semnificând apartenenţa la familie si atasamentele, care în mare măsură construiesc identitatea fiecăruia, hrănită ea însăsi de soliditatea identităţii colective. Apoi, dacă te gândeşti prea mult la străinii pe care intenţionezi să-i impresionezi, îţi vei transforma locuinţa într-un muzeu „m-ai văzut”.

Sufrageria este locul unde pulsiunea scopică (văzul) joacă un rol esenţial: de a observa, a se arăta şi, în acelaşi timp, este locul sublimării pulsiunilor, al zădărnicirii scopurilor acestora,

al atenuării expresiilor excesiv de impulsive şi al acestor modulaţii necesare vieţii sociale. Sufrageria este, de obicei, un loc de conversaţie între

7 7

membrii familiei si cu străinii. Aici ne

7

arătăm, ca să ne ascundem mai bine! Totuşi, habitatul va reflecta si

7 7 7

ambiţiile, şi idealurile, priorităţile pe care cineva şi le stabileşte pentru o viaţă de succes, disponibilitatea de a comunica cu cei dragi şi poziţiile divergente faţă de aceştia. Dacă vrem să stăm împreună mult timp, vom investi şi vom trata pereţii şi obiectele într-un mod deosebit de cald.

între habitatul interior, psihic, şi cel exterior, material, se Stabileşte o reţea

de legături; aceasta din urmă este marcată de afecte. Habitatul interior se desfăşoară odată cu viata de familie,

apoi, când este necesar să se plece, se „împachetează” pentru a se „despacheta” în casa cea nouă, pentru a si-o însusi. Pentru mulţi, acestea sunt

legături cu identitatea, cu a-fi-acasă/a- fi-la-sine. Sentimentul de apartenenţă se referă la identitatea familială, asa

cum habitatul interior aminteşte de

imaginea corpului. Interiorul este separat de exterior printr-o

piele psihică de grup, care conferă corpului însuşi volumul său, tridimensionalitatea sa. Reprezentarea habitatului interior poate fi păstrată de fiecare membru al familiei chiar si atunci când locuieşte în altă parte. Datorită acestui fapt, el se va simţi un individ, referindu-se, în acelaşi timp, la familia sa.

Spaţiul intern ajută la configurarea spaţiului extern, dar mulţi oameni nu sunt niciodată mulţumiţi de ceea ce aleg. Este cazul acestei femei care are impresia că vopseaua din baia ei nu se potriveşte şi decide să o revopsească, pentru

a constata încă o dată că nu îi place—. Ea crede că, dacă schimbă exteriorul lucrurilor, interiorul se va linişti, în timp ce relaţia cu soţul ei pare nesatisfăcătoare, lucru pe care refuză să-l recunoască.

A NUMI ŞI A ACŢIONA

Jean-Charles Depaule (2002) studiază relaţiile dintre spaţii şi desemnarea lor. El notează că noi răspundem ororii vidului spaţial prin nevoia de a numi spaţiul şi lucrurile care îl umplu. Aşa este si cu colturile casei si cu obiectele

sale. „Un loc există în special pentru a fi desemnat, supranumit, redenumit”, spune

el. Dar el adaugă că aceasta este o „tautologie”. Spaţiul şi limbajul său se structurează reciproc. „Spunând «bucătărie» si cultivând locul astfel [7]

desemnat îi presupun calităţile simbolice şi practice: a găti acolo, a mânca acolo cu familia...; la fel cum mi se impune cuvântul «bucătărie» atunci când evoc aceste atribute.” Referindu- se unul la celălalt, îşi pierd calităţile transformationale. [7]

„Cum să ieşi din asta?” se întreabă autorul. Poate prin jocul de cuvinte, prin umor, prin critică inventivă, aşa cum o demonstrează numeroase opere de ficţiune si, de asemenea,

luând în considerare faptul că spaţiul gol nu poate fi încă umplut. Realitatea lui ne scapă în mare măsură. Pentru a fugi de el, la rândul nostru, putem să-l luăm în râs, ca un ecou al limitelor Eului nostru narcisic, incapabil de a-l umple. Atunci de ce nu avem control asupra spaţiului?

Pe de o parte, pentru că, în fantasma inconştientă, spaţiul îi aparţine altuia, care ar fi mai bine inserat acolo decât noi. Iar acest altul ne scapă, este neapărat misterios.

Pe de altă parte, pentru că spaţiul locuit este întotdeauna provizoriu, deci traversat de noţiunea de moarte, acest

absolut ireprezentabil. Voi reveni la asta când voi vorbi despre casa moştenită.[7]

Modul în care Depaule îşi expune descoperirea ne lasă nedumeriţi. Ar fi corect să-i răspundem că numai desemnarea locurilor nu poate permite apropierea lor psihică. Până acum am trasat diverse linii dense şi bogate pentru a arăta că intervin şi alte procese de proiecţie şi introiecţie. Totuşi, propunerea lui Depaule capătă sens dacă observăm că desemnarea despre care vorbeşte seamănă cu numirea unui copil: act major care autorizează naşterea psihică a acestuia din urmă, fiecare părinte îl recunoaşte ca fiind al

lui în cadrul unei legături de filiaţie; membrii familiei îi oferă un loc în descendentă; identitatea sa va fi de

5 7

acum înainte marcată de aceasta. A numi înseamnă a desemna si a face un act de adopţie psihică.

Transpunând denumirea copilului în desemnarea locurilor din casă, înţelegem implicaţia lor profundă. Contactul carnal cu spaţiul are sens doar atunci când calităţile sale simbolice îl fac familiar. Nu am dat „naştere fizică” casei, dar o putem adopta după denumirile pe care le-am fi ales pentru spaţiile sale.

Aduc exemplul scurt al unei familii în care grupul de femei

defineşte bucătăria drept domeniul lor.

Iată explicaţia dată de o mamă despre bucătăria ei, unde femeilor din familie le place să se întâlnească pentru a-şi împărtăşi „bârfele”, promiţând că nu le vor spune bărbaţilor, care oricum nu au acces acolo. De ce această frică? Pentru că bărbaţii nu stiu niciodată să păstreze un secret. „Preferă să se laude că sunt la curent fără să-şi facă griji dacă, deschizând gura, vor răni pe cineva”, spun ele.

O cercetare care ajută în egală măsură la cunoaşterea *simbolică a teritoriului* a fost realizată asupra locuinţelor

cu o singură cameră (C. Rosselin, 2002). Se referă la studenţi, tineri angajaţi, singuri sau cu familie, chiriaşi, şi-i exclude pe tinerii rezidenţi ai căminelor sau ai caselor de îngrijire. Sunt oameni integraţi în societate. Céline Rosselin observă că, locuind într-o singură cameră, ei au tendinţa de a diferenţia spaţiile după funcţiile lor prin amplasarea mobilierului şi obiectelor care le caracterizează. Camera unică ajunge să fie un *ansamblu de colturi* care încearcă să reproducă „separările existente într-o locuinţă cu mai multe încăperi”. Aceste spaţii pot să fie investite sau să dispară dacă o activitate capătă importanţă la

un moment dat, cum ar fi perioada de examene şcolare pentru unul dintre copii. Astfel spaţiile evoluează, se mută, în funcţie de utilizare; asta pare a fi în regulă. în rândul populaţiei studiate, o proporţie deloc neglijabilă poate modifica amplasamentul mobilierului sau poate atribui alte funcţiuni aceluiaşi cadru spaţial; îl schimbă constant.

Studenţii şi tinerii angajaţi nu aleg să locuiască într-un spaţiu unic, cu excepţia celor care locuiesc într-un *loft*— cărora le plac volumele mari, deschise si luminoase. Fenomenul este similar; spaţiul este subdivizat în funcţie de utilizare şi organizare. în *loft,* volumele sunt create

folosind mobilierul. Nevoia de intimitate nu este neapărat uitată: o parte, uneori o verandă, este investită ca loc în care te poţi izola cu uşurinţă. Un al treilea spaţiu tinde în prezent să se cristalizeze: cel care va primi prieteni, rude sau părinţi. în această împărţire observăm că se evită combinaţiile si

insistăm asupra faptului că *loft-ul* nu presupune deschiderea unei breşe în spaţiul privat, spre exterior.

Acesta este un alt concept care trebuie subliniat aici. Spaţiul – şi aş spune că orice spaţiu, fie că este o locuinţă cu o cameră, fie una cu mai multe camere – se construieşte prin *acţiune.* Cu alte cuvinte, utilizarea lui

y 7

este cea care dă un sens fiecărei încăperi, fiecărui colţ. Apropierea concomitentă le descoperă potenţialităţile, care, la rândul lor, conferă greutate experienţei. Dintre „practicile de locuire”, utilizarea obiectelor capătă o valoare dinamică şi operativă. C. Rosselin conchide: „Acţiunea asupra obiectelor contribuie astfel la construirea spaţiilor trăite” *(op. cit.,* p. 107).

Aceasta ar fi ca o extensie pragmatică a funcţiei unui braţ, a unui picior; imaginea noastră corporală este îmbogăţită. Habitatul interior nu este aşadar doar un reper care decurge din percepţiile vizuale sau auditive; apare şi din comportamentul

nostru. Noţiunea de utilitate este puternic conotată acolo. Acest lucru nu trebuie să ne mire: acţiunea îşi produce
efectele asupra spaţiului realităţii, asupra obiectelor sau a oamenilor, făcând apel la pragmatică, ce evocă imediat utilul; comportamentul are, printre altele, şi o finalitate. Acesta este, probabil, cazul tuturor produselor psihice, dar, la nivelul actului, finalitatea este dominantă.

Această dimensiune nu este străină de o altă producţie psihică prezentă în imaginea corpului şi a habitatului interior: fantasma. Michèle Perron-Borelli şi Roger Perron (1997)

notează că fantasma apare ca o serie de reprezentări articulate, în care dimensiunea actului este primordială. Cu alte cuvinte, atunci când fantasmăm, ne reprezentăm făcând ceva, observând sau suportând actul altuia. Apoi, cum dorinţa pulsională animă fantasma, rezultă că fantasmarea implică dorinţa de a realiza ceva. Pe scurt, motricitatea este un parametru important care ne aminteşte de aceste experienţe care ne- au îmbogăţit inconştientul, chiar dacă ne limităm să fantasmăm fără a trece la act. Cu toate acestea, este esenţial ca

7 7

modurile noastre de a ne

comporta să fie inspirate de fantasma inconştientă. Aceasta este ceea ce adaugă un pic de sare şi piper în activităţile noastre. în contrast, există şi alte acte care golesc mintea, cum ar fi *acting* —.

Mai mult, fantasma nu este statică, ea integrează reacţiile obiectului la acţiunea pe care am exercitat-o asupra lui, şi invers. Freud (1919) a subliniat acest lucru referindu-se la fantasma de bătaie, în „Un copil este bătut”. Sub efectul experienţelor trăite sau al dorinţelor pulsionale active în momente diferite, fantasma evoluează pe parcursul existenţei. Apare sub diferite aspecte, într-o manieră

secvenţială chiar, după un ritm regulat, care evocă o structură ce cuprinde o serie succesivă de fantasme. în concluzie, când ne reprezentăm habitatul si fiecare dintre colturile lui,

luăm înapoi fiecare dintre aceste experienţe care au fost semnificative pentru noi deoarece ne-au folosit în viata cotidiană.

Atunci când le folosim, gesturile şi comportamentul nostru nu lasă urme vizibile asupra camerelor, mobilierului sau obiectelor. Pe de altă parte, acestea lasă urme în psihismul nostru, la fel ca orice acţiune. Acesta este cazul

reprezentărilor acţiunii. Având

în vedere impactul lor, anumiţi cercetători, precum R. Shaffer (1976), au fost tentaţi să-şi imagineze că inconştientul era alcătuit doar din

reprezentări ale acţiunii, aceste urme de comportamente experimentate sau observate la personaje semnificante ale copilăriei. Aşa s-a născut ideea de *enacţiune,* punerea în joc a unor acţiuni prin efectul firesc al reprezentărilor care se mobilizează pentru a exercita o influenţă asupra celorlalţi şi asupra obiectelor care ne înconjoară. Nu există nimic mai bun decât comportamentul pentru a traduce efectele legăturilor intersubiective. Există, desigur, cuvintele, dar

sentimentele şi gândurile care mărturisesc atasamente sunt adesea

3

transmise prin comportamente şi au, asa cum tocmai am observat, o forţă puternică pentru a-i face pe ceilalţi să reacţioneze, să se simtă apropiaţi şi să le amintească faptul că fac parte din universul nostru. Dincolo de veridicitatea acestei teorii, pentru că, la fel ca în cazul oricărei teorii noi, entuziasmul poate fi atât de mare, încât autorul său să dorească să o generalizeze fără să se gândească suficient la toate implicaţiile ei sau fără să o confrunte cu ceea ce se ştie

deja, ar trebui să ne întrebăm dacă comportamentul nu a fost oarecum copilul uitat al psihanalizei şi dacă nu a sosit momentul să-i acordăm locul cuvenit în psihologia noastră.

încadrându-se în curentul preocupărilor modeme ale psihologiei, ideea de habitat interior confirmă acest rol al acţiunii. Ph. Jeammet (1980) răs-punde acestei urgenţe atunci când vorbeşte despre *spaţiul psihic extins* pentru a explica modul în care adolescenţii încearcă să se exprime psihologic prin comportament, folosindu-i pe ceilalţi ca părţi ale sinelui lor. Astfel devine mai clară si mai acceptabilă funcţia de provocare a acestora din

urmă, ceea ce corespunde adesea unei nevoi de măsurare a credibilităţii adultului. Nu înveţi despre viaţă fără să-l zgudui sau să-l deranjezi pe acesta, să vezi dacă „ţine”, dacă este suficient de solid şi, practic, dacă nu are resurse secrete ignorate până atunci. Acţiunea se poate pune atunci în slujba curiozităţii şi a inteligenţei.

Alţi specialişti au vorbit despre realitatea psihică internă a realităţii exterioare pentru a sublinia importanţa pe care o are inconştientul oamenilor din jurul nostru şi pe care o integrăm în funcţionarea noastră inconştientă. Cu siguranţă este mult mai dificil să gândim în termeni de intersubiectivitate

decât să ne limităm la singura subiectivitate a unei persoane izolate, dar atunci ne apropiem de adevăr. Habitatul interior este o reprezentare care, asemenea unui sportiv pregătit pentru cursă, se află potenţial în mişcare.

Astfel apare ca o metaforă, un model, o organizare, chiar un motor al acestor acte-reprezentări, cu care creăm spaţiul prin parcurgerea lui. Această realitate i- a atras atenţia şi lui François Vigouroux (1996, p. 177):

> **„Paradoxal, casele sunt doar locuri de trecere, locuri în care ne confruntăm cu vechile staze. De parcă, în ciuda aparentei lor imobilităţi, ele ar fi fost însărcinate**

~~**să**~~

~~**ne facă să descoperim mişcarea în care suntem atraşi. Ele vorbesc de speranţă, de mişcare, de schimbare înfăptuită, tatonată sau posibilă şi, chiar şi atunci când par să se închidă în ele însele, vorbesc despre viaţă”.**~~

HABITATUL INTERIOR ÎNDEPLINEŞTE CINCI FUNCŢII

1) O funcţie de continere si în consecinţă de diferenţiere între exteriorul şi interiorul casei, pentru a proteja familia şi a dezvolta o intimitate reconfortantă.
2) O funcţie de *iden,* prin care familia îşi lasă amprenta, deşi

în interiorul casei fiecare are teritoriul său, prin care-şi traduce gusturile, preferinţele personale, precum şi alianţele dintre membrii familiei.

Habitatul dezvăluie atât locuinţa

comună, cât şi casa proprie, pentru fiecare dintre locuitorii săi.

3) O funcţie a *continuităţii istorice,* în care memoria îşi joacă rolul de liant.

4) O funcţie *creatoare,* pentru că distribuţia locurilor, alegerea draperiilor şi a obiectelor, de exemplu, vor implica o noutate în raport cu reprezentările din care se inspiră. Acţiunea asupra obiectelor

casei, contribuind la construirea spaţiului, permite descoperiri interesante.

5) O funcţie *estetică,* urmărind să caute frumuseţea în armonia formelor pentru plăcerea tuturor.

Aceste funcţii diferite reusesc să se înlocuiască una pe alta în caz de deficienţă. Acesta este cazul bazării pe memorie, atunci când prezentul nu este suficient de liniştitor.

Ele creează legături, legături de convieţuire care ajută la reţeserea legăturilor de rudenie atunci când acestea sunt lovite de un trecut dramatic sau/şi când trebuie reconstruite pe baze noi. Mă gândesc la familiile mixte, adoptive, familii de

plasament şi homoparentale, precum şi la familiile care au recurs la procrearea asistată medical. Faptul de a locui în aceeaşi casă facilitează enorm lucrurile pentru părintele şi copilul care nu au nicio legătură biologică, ajutându-i să se cunoască, să vorbească, să se atingă şi să-şi împartă sarcini, plăceri, bucurii si tristeti. Aceste contacte vor constitui nervura noii relaţii filiale. Trăind

împreună, ei pot învăţa să se iubească, pentru că legătura psihologică se construieşte de obicei în fiecare zi.

Nu este suficient ca un tată si o mamă

să-i fi dat viaţă copilului pentru

ca relaţia de filiaţie să aibă loc. Biologicul este punctul de plecare, dar filiaţia este o călătorie lungă. Şi este posibil să călătorim împreună fără să fi avut acelaşi start.

ɉ

Termenii „reşedinţă” sau „convieţuire” nu sunt poate suficient de puternici pentru a reflecta multiplele probleme pe care viaţa de familie comună le promovează şi le dezvoltă. Cuvântul convieţuire a fost folosit pe scară largă cu referire la concubini, înainte de a fi extins la politică… Din aceste motive, are prea multe conotaţii sociologice. Voi mai vorbi despre asta în Capitolul 8.

Când urmează să se

construiască o legătură de filiaţie, casa oferă cadrul, habitatul interior preia sentimentul de familial-familiar: ar fi ca cercetasul din ţara intimităţii, o geografie care să fie descoperită şi colonizată.

Smochinul

Aş dori să ilustrez importanţa limitelor casei pe post de piele a familiei (prima funcţie a habitatului interior) vorbind despre o experienţă personală. Când aveam 10 sau 11 ani, am realizat o „ispravă” care m-a ajutat să înţeleg importanţa graniţelor casei noastre. Era o casă cu un singur etaj, fără terasă. în spate se afla un pod, la capătul unei scări. Tavanul podului era jos, la fel ca şi cel al bucătăriei deasupra căreia se afla.

Pentru a urca pe acoperişul casei, era necesar să iei o scară veche, insuficient de înaltă, ceea ce însemna că, odată ajuns în vârful scării, trebuia să păşeşti

peste marginea de sus a acesteia. Era un exerciţiu oarecum periculos, care îţi dădea impresia de „plutire” în aer pentru câteva secunde. De la această manevră, mai păstrez încă sentimentul de groază încercat prima dată când am făcut-o, la 8 ani, urmat de sentimentul de satisfacţie de a fi realizat această cascadorie.

în fiecare vară, se puteau vedea în capătul casei, aplecându-se deasupra acoperişului podului, un smochin şi fructele sale superbe. Mi-a luat ceva timp să realizez că pomul creştea la un vecin. Această situaţie stârnea pofta diverşilor membri ai familiei mele şi a micilor mei prieteni.

S-a decis în familie că smochinele inaccesibile vecinului să nu fie lăsate să putrezească în smochin, că era „legitim”, având

în vedere că fructele se înclinau spre partea noastră, să le culegem pe acoperiş. Am avut deplină încredere în părinţii mei în ceea ce priveşte legalitatea acestui act, i-am considerat de o probitate fără cusur. Totuşi, am fost puţin neliniştit. în consecinţă, culesul trebuia să se facă cu maximă discreţie. Problema rămânea cine urma să

culeagă fructele de pe acoperişul nostru. Cred că am fost ales în mod colectiv, ceea ce mi-a dat curaj şi a uşurat manevra. Am aflat mai târziu că „bărbaţii casei” – tata, fratele, unchiul şi verii mei – erau mai degrabă speriaţi, ascunzându-se în spatele diferitelor pretexte. Aşa că m-am urcat să culeg.

în acel an ne-am ospătat cu smochine superbe hrănite de solul virgin al acestei „grădini” şi de soarele generos al verii. Cred că mama făcuse chiar şi câteva borcane cu dulceaţă, de unde comentariile ulterioare despre isprava al cărei erou incontestabil am fost.

în anul următor însă lucrurile s-au complicat: pomul mai avea încă fructe, dar din cauza efectelor creşterii sale, unele ramuri erau prea înalte şi nu am reuşit să mă servesc din el la fel de mult ca anul precedent. Acesta a fost din nou subiect de dezbatere în familie. S-a hotărât să ne întâlnim cu vecinul pentru a-l ruga să culegem smochinele pe partea lui. încă o dată, am fost desemnat ca executor al operaţiunii. Problema era că accesul la casa respectivă se făcea de pe o stradă laterală, iar locul nu era o casă privată, ci o pensiune. Desigur, ştiam de existenţa sa,

dar acest loc era şi misterios, şi tulburător, supus diverselor zgomote, ceea ce îmi provoca temeri. Lângă uşă, o plăcuţă îi anunţa destinaţia: „Pensiune de familie. Copiii nu sunt admişi”. Pentru noi, pentru că prietenii mei de atunci împărtăşeau aceleaşi impresii, era o casă în care adulţii se dedicau activităţilor sexuale ilicite – orgii sau prostituţie – motiv pentru care copiii nu erau acceptaţi. S-a zvonit că acolo locuiau un număr mare de bărbaţi singuri, în încăperi înghesuite, precare, insalubre. Erau frecvent văzuţi luând micul dejun sau un singur fel de mâncare pentru o zi întreagă, la bistroul local, o lechería, o lăptărie, unde o femeie obeză servea consumatorii în timp ce cânta, mormăia sau înjura, în funcţie de starea ei zilnică.

Am tras ceva de timp înainte de a merge să mă întâlnesc cu proprietarul pensiunii. Mi-a primit cu căldură cererea, râzând că ne interesează smochinele lui, pe care le vedeam, suculente, atârnând de copac aproape de sol. Grădina lui era minusculă, avea acolo doar smochinul care ocupa cea mai mare parte a spaţiului, profitând de absenţa arborilor sau arbuştilor concurenţi; rădăcinile sale puternice şi invadatoare deformaseră solul. Am traversat curtea, cu

ochii în pământ, dar privind pe furiş spre camere. Erau închise în cea mai mare parte din timp. Când m-am întors, am avut ce să povestesc – mai ales tovarăşilor mei –, dar povestea mea nu a fost îndeajuns de satisfăcătoare pentru ei, dată fiind atmosfera misterioasă a locului.

M-am întors de acolo încărcat cu fructe. După aceea m-am simţit autorizat să mă reîntorc pentru a culege iar. Am înţeles că „bărbaţii familiei mele" au preferat să merg eu în locul lor, pentru că nu refuzi un copil care doreşte să culeagă un fruct, aşa cum nu-i refuzi o prăjitură. Când am protestat, mi s-a răspuns: „Am vrut, prin asta, să-ţi formăm caracterul". în acel moment, am avut sentimentul vag că puterea mea stătea în tinereţea mea.

Fiind cel mai mic din familie, această situaţie m-a pus în rolul celui răsfăţat, dar şi al celui care se vedea exclus de la multe plăceri; eu aş fi preferat să am ocazia să mă comport ca fratele meu şi ca verii mei mai mari. Când povesteau, eram extrem de gelos pe toate întâlnirile lor, pe ieşirile şi realizările lor de adolescenţi şi deja adulţi.

Acest episod mi-a alimentat ideea că limitele căminului familial le marcau şi pe acelea ale unui stil de viaţă familial,

despărţit de locurile în care trăiau bărbaţii cu o existenţă dezordonată, care, din lipsa unei familii, se simţeau poate mai puţin protejaţi, nesiguri, cârpindu-şi o viaţă sexuală incertă şi cu siguranţă nesatisfăcătoare. Exista o viaţă conjugală reglementată, codificată, strictă şi o alta, cea a marginalizaţilor vieţii şi sexului, cea care mi-a fost destinată în cele din urmă în anii care au urmat, ani ce rămâneau încă nedeterminaţi, imprevizibili, o sursă tulburătoare de îndoieli îngrijorătoare. Totuşi, mă atrăgea să devin mai mare, a ajunge acolo era o ambiţie cât se poate preţuită. Aveam senzaţia că viitorul îmi rezerva o viaţă exterioară exilată cumva de familia mea, conducându-mă inexorabil către o lume ale cărei legi nu le cunoaştem şi în care cu siguranţă aveam să mă pierd. Mi s-a făcut frică să cresc exact în momentul în care am primit confirmarea avantajelor creşterii mele musculare şi staturale.

Trebuia să profit de timpul smochinelor furate…

Smochinul era ca o *bornă* care limita cele două case şi cele două lumi pe care le

reprezentau.

-**Pădure, în limba franceză.** ***(N. red.)***

— **Am prezentat terapia psihanalitică de familie în diferite cărţi. Reuneşte toată familia cu**

î y

unul sau mai mulţi terapeuţi pe parcursul unor şedinţe regulate. A se vedea în special ***La famille de l'adolescent: le retour des ancêtres,*** **2001 (** ***Familia adolescentului: întoarcerea strămoşilor). (A se vedea şi Decherf şi alţii, 2003.)'***

— **în** ***Votre maison vous révèle,*** **am dezvoltat geografia interioară a casei analizând fiecare cameră.**

Este vorba despre pacienta mea Ruth, al cărei caz a fost studiat în ***Petit traité des perversions morales, op. cit.***

^ Ultimul etaj al unei fabrici sau al unui depozit, nepartiţionat; pod. (AT. ***red.)***

****** **Exprimare comportamentală necontrolată şi inadecvată a emoţiilor negate, care duce la descărcarea**

tensiunii asociate cu aceste emoţii sau la comunicarea acestora într-o

î

manieră deghizată sau incorectă (cf. APA, ***Dicţionar de psihologie clinică,*** **Trei, 2020).** ***(N. red.)***

2

DESPRE INTIMITATEA FAMILIEI

La intrarea într-o vilă mare din Cabourg, un gardian. îl întreb dacă îmi permite să intru în grădină,

ca să arunc o privire la vilă. Mi-am petrecut acolo toate vacanţele din copilărie timp de cincisprezece ani, era casa bunicii mele. Răspunsul zguduitor: „Ah, trucul bunicii mi-a fost jucat de cincizeci de ori. Vezi semnul: proprietate privată. Intrarea interzisă”.

J.-B. PONTALIS, ENMARGE DES JOURS, P. 98

Ce loc este mai bun pentru desfăşurarea fiinţei noastre intime decât casa noastră? Totuşi, ideea de

j 7

intimitate nu urmează calea conceptelor psihanalitice obişnuite, deoarece pune în tensiune noţiuni problematice care le sunt exterioare, precum respectul de sine, identitatea,

care îşi extinde interesul în câmpul social, chiar juridic (conform noţiunii de spaţiu privat). Intimitatea perturbă teoria. Acest lucru nu trebuie însă să ne intimideze, pentru că aşa s-a întâmplat cu toate ideile care au stat la originea unor fericite schimbări teoretice. Imaginaţia copiilor poate ne va ajuta. Freud ne aminteşte de acei copii pentru care a fi căsătorit însemna a-ţi putea arăta dosul fără ruşine partenerului tău. („Teorii sexuale infantile”, 1908). Ruşinea analităţii sale îl conduce pe om să se adăpostească de privirea străină. Aceasta are rădăcini precoce: mama îl felicită pe bebeluşul care

eructează: „Să-ţi fie de bine!” Mai târziu, ea îşi felicită copilul când „face un caca mare”. Din acelaşi registru, un adult va spune, uşurat: „Nu mai puteam, am reuşit, în sfârşit, să-ţi spun tot ceea ce acumulasem. Mulţumesc că m-ai

ascultat”. Prietenul intim ne oferă posibilitatea de a ne dezvălui, de a ne arăta fără ruşine aspectele tulburi şi secretele noastre. Nu va fi nici speriat, nici scandalizat.

Este clar că refularea plăcerii de a-şi expune părţile sale „ruşinoase” intervine pentru a ajuta la circumscrierea zonei de intimitate si pentru a o separa de spaţiul exterior. Astfel,

refulând orientarea spre expunerea activităţilor sale excretorii, omul configurează noţiunea de civilizaţie, remarcă Freud (1912)-. Cu condiţia însă ca acasă să-şi poată da frâu liber exhibiţionismului, desigur, cu rază scurtă de acţiune, pentru că adevăratul exhibiţionism îşi propune să-l scandalizeze şi să-l îngrozească pe celălalt.

Una peste alta, a ne expune poate fi un mijloc de a ne face cunoscuţi, de a percepe impresia trezită, de a o nuanţa, de a o reglementa dacă e cazul, şi un mod de a ne privi şi, în sfârşit, de a afla despre noi. Două curente americane moderne au teoretizat această dimensiune, cel al *Psihologiei Sinelui,* care

subliniază dimensiunea pozitivă a exhibării, în slujba afirmării sinelui (H. Kohut, 1977), şi cel al *intersubiectivităţii,* care acordă atentie

y-7———————————————**5**

reflectării imaginii noastre în ochii celorlalţi: aprecierea pe care ceilalţi o au faţă de noi ne-ar ajuta să ne construim, afirmă R.-D. Stolorow, B. Brandcraft, G.-E. Atwood (1987). Aceştia din urmă subliniază că rezonanţa dintre subiectivităţi, pe cât
de esenţială este, nu trebuie să ne facă

î 7

să uităm că oglinda fuzională nu este acelaşi lucru cu reflexia—. Ceea ce aşteptăm de la celălalt nu este ca el să confirme ceea ce ştim deja despre noi înşine, ci să

ne surprindă, făcându-ne să descoperim ceea nu ştim despre noi. Astfel, forţa expunerii psihice a fiecăruia este recunoscută de aceste curente analitice, chiar si la nivelul

7 5

cunoaşterii pacientului. Analistul trebuie să rămână receptiv la pacient şi să nu cedeze prea mult propriilor intuiţii, bazate adesea pe cunoştinţele sale. Ceea ce contează este „a simţi împreună cu”, adică empatia. Punctul de vedere al celuilalt trebuie luat foarte în serios, adaugă el. Dacă un pacient, de exemplu, îi spune analistului său că se însală, acesta din urmă nu ar trebui

7 7

să se gândească imediat că are

de-a face cu o rezistentă—.

O persoană îşi poate expune cu uşurinţă urâţenia, impurităţile şi activităţile urinare si excrementare celor intimi, dar urmărirea tendinţelor anale nu pare să ducă prea departe în ceea ce priveşte intimitatea. De ce? Pentru că asta ar însemna că a-ti crea spaţiul intim ar echivala doar cu expunerea propriilor aspecte neplăcute. Şi s-ar putea să ne placă să împărtăşim cu rudele şi prietenii exclusivitatea aspectelor sensibile şi pozitive ale personalităţii noastre. în intimitate, căutăm, de fapt, *să înţeleşi.*

Pentru a ne deschide unui apropiat, trebuie, pe scurt, să avem încredere în el. Ne-a cucerit prin capacitatea sa de a asculta. Ne face plăcere să stăm în

compania lui. Nota de seducţie este implicită. De asemenea, îi vom păstra durerea „în propria piele”, ne vom indigna de nedreptăţile pe care le-a suferit, îi vom împărtăşi bucuriile, ne vom bucura de succesele sale, si

7 **3**

reciproc. Vrem să mergem mai departe în cunoaşterea celuilalt, asa cum vrem

3 7 3

să mergem mai departe în revelarea fiinţei noastre intime. Ne agăţăm de reacţiile lui; răspunsul lui ne va

mângâia; cuvântul lui ne va aduce, poate, confidenţe neaşteptate şi chei pentru a ne înţelege pe noi înşine. Putem observa cât de lacom sau de insaţiabil este. Intimitatea trezeşte astfel[3] dorinţe de ordinul[3] oralităţii.

Palpitantă,[3] curioasă, fără a fi[3] interesată, intimitatea rămâne fragilă, totuşi (vezi Eiguer, 2016).

Pentru că, „fără încredere fermă, prietenia îşi compromite orice sens”, sugerează Jean Daniel (2001). El continuă:

~~„Aş putea sofistica mai mult definiţia, spunând că adevăratul prieten este cel care~~

~~nu întoarce împotriva ta confidenţele care i s-au făcut despre greşeli pe care nu le-ar cunoaşte, dacă nu ar fi prietenul tău".~~

Astfel, pentru a avansa în această analiză, se cuvinte să examinăm acum anumite schimbări intervenite în traiectoria gândirii freudiene.

LĂRGIREA CÂMPULUI CONSIDERAT CA FIIND PSIHIC

Până în 1910, teoria psihanalitică echivala psihicul cu sexualul. Odată cu şi în urma cercetărilor asupra psihozelor, au fost incluse alte două domenii, care nu au încetat să se dezvolte.

- *Primul este cel al obiectului si relaţia*

j i

acestuia cu subiectul (relaţia de obiect). Până în această perioadă, obiectul era sortit să dispară: copilul mic care şi-a văzut mama plecând a trebuit să se consoleze cu ideea de o păstra în sine mai întâi ca o halucinaţie, mai târziu ca o reprezentare inconştientă. De

nevoia lui pentru ea, pentru dragostea şi grija ei, nu îi rămâne decât dorinţa. Aceasta din urmă va

7

indica de acum înainte direcţia

5

orientărilor sale către lume, într-un mod recurent, chiar arzător, dar fixaţia stabilă la obiect ar

exista
7
doar în cazurilepatologice. Obiectul a fost apoi considerat contingent. Aceasta, fără a lua în considerare anumite circumstanţe
7
ale vieţii. Căci, cu ocazia îndepărtării sau dispariţiei unei fiinţe apropiate, subiectul îndurerat suferă. Obiectul intern nu se dovedeşte a fi doar contingent, un obiect investit, asa cum crezuse
7 7
Freud anterior, ci o fiinţă în sine. Subiectivitatea sa, bătăile inimii sale contează pentru noi. Dovada acestui lucru este dată de procesul de doliu, care va fi cu atât mai interminabil şi mai nesatisfăcător cu cât subiectul

va fi depus prea mult din sine asupra celuilalt (Freud, 1915). Astăzi am mers şi mai departe, datorită lui Sandor

Ferenczi (1933), Donald Winnicott (1971), Jean Laplanche (1987): pentru individ, celălalt se dovedeşte a fi o sursă de afecte, de reprezentări, capacităţi de fantasmare şi de gândire, un model de travaliu inconştient, modelat de

contarea dură a lipsei sale, şi nu numai la începutul vieţii când grija şi solicitudinea maternă joacă rolul esenţial pe care îl ştim, ci pe tot parcursul vieţii. Stimulările sine- celălalt, inter-fantasmarea fiind

constante, nu ne putem imagina fiinţa umană într-un mod solipsist. Mai mult, aşa cum spune Emmanuel Levinas (1972), celălalt este si un subiect însotit, inserat într-o reţea de relaţii. Dinamica grupurilor a căpătat interes datorită acestor descoperiri.

- Al doilea domeniu asupra căruia ne atrag atenţia lucrările anilor 1910 este cel al *autoconservării.* Descoperirile asupra narcisismului – în special asupra narcisismului pozitiv şi trofic, rolul său în ceea ce priveşte stima de sine, susţinerea, primele structurări ale Eului – sunt consecinţele

y

teoretice si clinice ale acestuia. Se pare că iubirea de sine este esenţială pentru a te construi şi a crede în tine. însăsi ideea de viitor

y

este marcată de această încredere pe care o avem în propriile posibilităţi de a ne realiza proiectele. Narcisismul nostru ne determină uneori să comitem păcatul orgoliului, deoarece ne face să credem că vom rămâne veşnic

y

tineri şi puternici, în cartea mea *La folie de Narcisse,* 1991, studiez conflictul care apare în zona narcisismului atunci când psihicul nostru încearcă să

elibereze şi să neutralizeze forţele care se opun stimei de sine. Practic, acesta vizează întreaga patologie. Această temă este reluată si dezvoltată într-o altă lucrare:

y

Une fêlure dans le miroir, 1994. După aceste două lucrări, mai trebuia să analizez narcisismul pozitiv. în *Du bon usage du narcissisme,* mărturisesc evoluţia propriei mele gândiri în sensul unei clarificări a acestor forte care, sub

7 7

semnul narcisismului pozitiv, ne permit să ne protejăm. Acest lucru mi se pare esenţial pentru a ne ajuta pacienţii.

în opera lui Freud apare o contradicţie. în perioada luată în

considerare (anii 1910), Freud este interesat de narcisism, care înseamnă privirea către sine şi de relaţia de obiect, care este privirea către celălalt. Nu este o simplă schimbare a unghiului de observaţie, ci indicarea unei orientări diferite. Este vorba despre spiritul prudent al inventatorului psihanalizei, care nu avansează niciodată în linie dreaptă, ci se îndepărtează de la axa centrală pe alei laterale si o reia mai târziu. în aceste condiţii si la o examinare mai atentă, abordarea lui teoretică asupra narcisismului nu neglijează

importanţa celuilalt, dimpotrivă. Freud o subliniază în ceea ce priveşte experienţa alegerii de obiect sexual în îndrăgostire. El descrie o alegere de obiect narcisică, în care celălalt este iubit deoarece posedă caracteristicile psihologiei sau fizicului subiectului însusi. El vorbeşte si de *investire*

3 3 3

narcisică a sinelui sau a celuilalt ca pentru a sublinia că narcisismul nu poate fi imaginat fără un altul, chiar dacă îl ignoră, şi fără o forţă care îl animă. Pentru el, iubirea de sine, stima de sine şi încrederea în sine fac parte din vibratoul pasiunii. „Mă iubesc ca şi cum as fi un altul” este deviza lui

3

Narcis.

Totuşi, sarcina de a înţelege mai bine relaţia dintre narcisism si obiect le va parveni autorilor moderni.

Pe de-o parte, aceştia din urmă observă că Eul, sub impulsul narcisismului său, tinde să se „expatrieze”, cu alte cuvinte, să depăşească barierele Eului. Ca o putere imperială, el caută să cucerească alte teritorii; simte curajul să facă acest lucru si crede că face o treabă bună.

Celălalt ar avea tot interesul să se lase *dominat* de subiect, ceea ce îi va aduce arta si stiinta sa, inclusiv ordinea sa.

Uneori, această „expatriere” va fi însoţită de o sărăcire a sinelui,

care se goleşte de substanţă; acesta este cazul iubirii ce pune pe primul plan nevoile celuilalt. în primul exemplu, este un narcisism arogant, care dispreţuieşte calităţile autonome ale celuilalt. în al doilea, dispreţul faţă de ceilalţi se ascunde în spatele unei aparenţe de caritate şi a unei disponibilităţi la sacrificiu. în acest din urmă caz, narcisismul care acţionează poate fi numit *transnarcisism.*

Pe de altă parte, şcoala psihologiei Sinelui a adus o contribuţie valoroasă la această chestiune a narcisismului si a relaţiilor de obiect. Această scoală

sugerează că şinele include

obiecte ale sinelui. (H. Kohut, 1971). Sub influenţa părinţilor se dezvoltă un sector al narcisismului la subiect, care stimulează iubirea de sine a copilului, oferindu-i întreaga asigurare cu privire la capacitatea lui de a face faţă contingenţelor vieţii. Ei depun în el idealul lor de succes si de fericire. îl protejează, încurajându-l să se protejeze singur. Este astfel stimulată credinţa în propriile abilităţi. Acest lucru duce la întărirea stimei de sine la subiect, care nu va căuta neapărat nici să-i neglijeze pe ceilalţi, nici să-i minimalizeze.

în acelaşi timp, narcisismul se concentrează pe anumite

structuri ale sinelui pe care le întăreşte, cum ar fi pelicula care separă Eul de mediu, acest eu-piele despre care am vorbit în primul capitol. Din acest motiv, *structurile-cadru* (conţinători^^) vor trebui diferenţiate de continui.

7 *7*

Dezvoltate timpuriu, aceste structuri primitive au o funcţie de consolidare a aparatului psihic; sunt înrădăcinate în experienţa auto erotică şi auto perceptivă a corpului copilului: recunoaşterea geometriei corpului, a diferenţei între poziţia culcat şi cea în picioare, dur şi moale, uscat şi umed etc., toate legate de mediu, de formele, proporţiile,

distanţele sale. Ele sunt fundamentul imaginii corpului.

Aceşti conţinători au fost regrupaţi de D. Anzieu (1986) în jurul conceputului de *semnificanţi formali:* aceştia ar fi primele rudimente ale Eului-piele, care nu sunt legaţi de niciun semnificat, de niciun simbol. Ei nu participă la conflictul psihic dintre

sje afc ifc sfc

dragoste şi ură . Ei sunt mobilizaţi
de curiozitatea infantilă si de dorinţa si

3 3 3

dragostea de cunoaştere. Căutând să-şi ţină capul, să stea în şezut, să stea în picioare sau să meargă, copilul doreşte să găsească toate mijloacele de a-şi explora mai bine mediul şi astfel

de a-şi alimenta bagajul de cunoştinţe. în inconştientul nostru, semnificantii formali sunt reprezentările configuraţiilor spaţiale, deci ale relaţiilor dintre lucruri si dintre acesta din urmă şi nonlucrurile care le înconjoară şi le ţin. Spre deosebire de alte reprezentări psihice, aceşti semnificanţi nu sunt exclusiv reprezentări ale pulsiunilor, ci şi ale diferitelor forme de organizare a Se- ului şi a Eului, această topică a aparatului psihic evocată în primul capitol, care este unul dintre modelele habitatului interior. Ei ajută la identificarea, de exemplu, a

diferenţei dintre spaţiile bidimensionale şi cele tridimensionale, dintre figură şi fundal, dintre starea solidă, lichidă şi gazoasă, dintre poziţia culcat sau în picioare, dintre aproape şi departe, dintre interior şi exterior, dintre întreg şi parte. în acest sens, ei atestă instalarea primului clivaj, tocmai cel care va fi esenţial pentru ca subiectul să ştie să se organizeze treptat şi să distingă între ele lumile sensibilă şi abstractă, apoi diferitele categorii logice.

în consecinţă, aceşti semnificanti vor primi două adăugiri. Ei vor fi:

1) *Erotizaţi,* adică sursă de emoţie intensă şi voluptuoasă.
2) *Ataşaţi unui* ; aproape şi

departe pot semnifica, respectiv, apropierea mamei iubitoare şi îndepărtarea ei.

Vom conveni că acest lucru le permite semnificantilor formali să fie mai bine structuraţi psihic şi eventual identificabili prin gândire. Dar la origine aceste legături nu sunt stabilite, ei nu pot fi simbolizaţi; sunt reprezentări pure ale formelor care se vor traduce ulterior în modul în care omul şi împreună cu el toţi membrii familiei sale vor organiza habitatul interior si habitatul exterior.

Narcisismul operează astfel pe diferite niveluri. El ne aminteşte că una

dintre funcţiile sale este întărirea
Eului. Totuşi, narcisismul intervine în
aceeaşi măsură în viata noastră emoţională, căci el este garantul stimei de sine, precum şi al iubirii de sine. Se mobilizează tocmai în sentimentul intimului. înainte de a-i găsi urma, să încercăm să definim cele două forme de intimitate.

CASA ESTE LOCUL PRIVILEGIAT AL INTIMITĂŢII

Ne place să ne întâlnim şi să ne simţim confortabil acolo. Trebuie precizat însă că există două moduri de a trăi *intimitatea:* intimul, pe care

dorim să-l păstrăm în noi, să-l îngrijim şi să-l protejăm de privirea străină, şi intimitatea, plină de complicitate, care se stabileşte între două persoane. în familie aceste două tipuri de intimitate intră periodic în conflict: se poate instala o nelinişte, deoarece subiectul

se poate simţi fragmentat de atracţia exercitată de grupul familial şi de plăcerea pe care o simte în schimbul cu ceilalţi, plăcere însoţită de teama corelativă de a-şi pierde sentimentul identităţii. Ne putem simţi chiar înşelaţi dacă am pus într-un alt membru al familiei speranţa unei uniuni sacre, chiar exclusiviste. Dincolo de gelozia sau rivalitatea pe care

asemenea dorinţe reusesc să le declanşeze, problema membrilor familiei este că au tendinta la uniformizare, chiar dacă este efectul unei iluzii fuzionale, iar dorinţele sunt, în principiu, individuale. Fiecare întâlnire dintre două persoane reînvie iluzia comunităţii, dar îi scoate în evidentă limitele.

Freud dă un sens nou intimităţii

atunci când descoperă, în 1919, că relaţia dintre intimul familiar si

străinul tulburător nu se exclud, asa

cum pare la prima vedere, ci ceea ce este străin si tulburător este

descoperirea necunoscutului pe care-l ascunde familiarul. Dacă, de exemplu, întâlnesc pe stradă pe cineva care seamănă cu mine, voi trăi această proximitate într-un mod şocant. Sau, dacă găsesc pe stradă un prieten pe care nu l-am mai văzut de cincisprezece ani si dacă îl mai văd în aceeaşi zi de

trei ori, îmi voi spune că se întâmplă ceva ciudat, că diavolul îşi bagă coada, chiar dacă sunt total agnostic, întoarcerea refulatului, a spus Freud, reînvie credinţele din copilărie în magie şi fantome. Pentru alţi analişti, emergenţa straniului apare ca un semn că nucleul psihotic al persoanei iese la suprafaţă (vezi

A. Eiguer, 1991).

Una peste alta, intimul ar fi reflectarea adevăratului sine sau al sinelui autentic (D.W. Winnicott, 1960), care este cel mai de preţ sine şi pe care ne dorim să-l păstrăm în noi şi să-l protejăm, dar despre care nu avem o idee precisă şi pe care nu ni-l putem explica, pentru că nu a fost niciodată trăit ca experienţă identificabilă şi, în consecinţă, memorată.

Acestea fiind spuse, iubirea de sine şi narcisismul animă relaţia stabilită între

Eu si adevăratul sine. Se cuvine să

vorbim aici de *refulare primară,* care are funcţia de a atrage spre sine toate reprezentările. Ea îi

permite lui Freud să ofere o explicaţie cu privire la tendinţa destul de timpuriu instalată de a îndepărta din conştiinţa noastră reprezentările care stau mărturie pentru experienţele noastre semnificative de viată, chiar

y 7

tulburătoare. Două produse ale acestei psihologii îndepărtate de conştiinţă sunt legate de refularea primară: originea psihicului nostru arhaic, adică acele rădăcini pe care se dezvoltă toată viaţa psihică şi *incognoscibilul,* acel necunoscut în noi inaccesibil, domeniu misterios niciodată dezvăluit si

y

receptacul al întregii cunoaşteri.

Dincolo de intimitatea resimţită

în

contact cu persoane apropiate, găsim străinul tulburător, dar dincolo de aceasta funcţionează o altă intimitate,

cea a sinelui autentic. Este o noţiune

despre noi pe care suntem singurii capabili săo descifrăm şi

să o

cunoaştem. Putem asocia şinele

autentic cu ceva indicibil, care depăşeşte limitele Eului nostru, pentru a cuprinde legăturile cu ceilalţi. Astfel, în spatele fiecărei legături „se ţese” un negativ, o nonlegătură, străină, deşi apropiată de identitatea noastră primară, imposibil de cunoscut, deşi vag reprezentabilă. Aceasta

tinde să reapară când ne confruntăm cu crize. Adevăratul sine, observă D.W. Winnicott (*op.cit.*), nu caută să transmită o semnificaţie, el există pur şi simplu. Relaţiile dintre adevăratul sine si semnificantii formali activi în configuraţia habitatului interior sunt, în consecinţă, foarte strânse.

A gândi familia în termenii unui grup înseamnă a lua în considerare aceste niveluri diferite, una dintre potenţialităţile acestora fiind eliberarea singurătăţii de efectele ei incomode. A fi aproape de şinele tău autentic implică acceptarea, în linişte, a

zgomotelor frunzelor din grădina noastră secretă. Aceasta înseamnă să înţelegem, în acelaşi timp, că, în familie, noi creăm numitorul comun. Intimitatea familială este atunci rodul acestei aspiraţii de a ne depăşi limitele şi de a cuprinde întregul univers. Metafora care se potriveşte cel mai bine casei, pe care am precizat-o, este pântecele matern, unde narcisismul fericit este rege.

„Mergem la tine sau la mine?” Această frază, reprodusă în mai multe rânduri în urma deciziei de a petrece prima noapte de dragoste, este plină de farmec. Este o invitaţie generoasă, care spune multe despre primirea generoasă pe care dorim să o

facem celuilalt. Este, de asemenea o promisiune de a împărtăşi intimitatea propriului trup şi suflet, dar şi de a-şi arăta casa, cu speranţa secretă că invitatului (invitatei) îi va plăcea. Evocăm cu uşurinţă fascinaţia pe care dorim s-o producem în timpul îmbrăţişării amoroase – „Trebuie ca prima dată să fie senzaţional” – , dar „acasă” contează mai puţin ca loc de atracţie erotică. „Vreau să îţi arăt cum trăiesc ca să ştii cine sunt, să simţi parfumul gusturilor şi al preferinţelor mele”, ar putea spune cel sau cea care invită.

Casa este o invenţie a femeilor pentru a-i atrage pe bărbaţi, a spus Marguerite Duras. A

presupus ea că bărbatul este mai puţin adeptul spaţiului domestic? Tine-l acasă ca să-si întemeieze o familie, ca să stea alături de urmaşi şi să aibă grijă de educaţia lor? Este probabil. Ştim că sexualitatea umană diferă de cea a majorităţii speciilor superioare prin faptul că partenerii doresc să facă dragoste încontinuu, nu doar în perioadele de împerechere.

Casa este, dincolo de un paradis intim şi fantasmatic, un loc care poate seduce, fermeca, îi poate face pe oameni să viseze, să creeze proiecte. Din toate acestea reiese noţiunea de cuib amoros.

Mai multe specii o arată: de exemplu, masculul de barză îsi construieşte un cuib pentru a-i face ochi dulci logodnicei sale. Dacă ei i se pare cuibul neinteresant, insuficient de mare si de sigur, riscă să îl refuze. Şi cuibul, şi peţitorul. Trebuie să ştim că, odată ce puii ies din ou, devin foarte neliniştiţi şi, fără bariera de siguranţă, pot cădea în gol. Cuibul este o sursă de atracţie pentru ca masculul să devină dezirabil.

în rândul oamenilor, este potrivit ca locuinţa în care stai să fie convenabilă din toate punctele de vedere. în multe culturi, strategia maritală

adoptată de părinţi este creşterea patrimoniului, cu alte cuvinte, familia viitorului logodnic/viitoarei logodnice trebuie să se asigure că patrimoniul său este bine dotat şi că o parte este formată din imobile. Odată cu căsătoria, moştenirile celor două familii se vor[3] aduna...

În acelaşi fel, la noi, unde zestrea este din ce în ce mai puţin solicitată, banii din cadourile de nuntă vor merge uneori către o investiţie imobiliară

3

pentru cuplu.

Dar în spatele intereselor economice, care, de altfel, nu

sunt dezonorante, interesele simbolice si sentimentale
y
conduc dansul. Casa este o sursă de erotism: totul este acolo pentru a face plăcere, o promisiune de juisanţă şi de bucurie. Un motiv în plus să credem că psihologia casei est un joc plural.

UN TEREN ALUNECOS

Abordez acum disfunctiile intimităţii
y y
prin ilustraţii clinice.

într-o familie (familia Dufrene), părinţii unei tinere schizofrenice merg la hotel după luni de certuri în care pacienta face să domnească teroarea asupra lor. înainte de asta, uşile interioare ale casei sunt treptat încuiate, una după alta, sub pretextul că fata se precipită asupra frigiderului să înghită totul, sparge un

obiect preţuit de alţi membri ai familiei, într-un atac de furie, sau face un graffiti obscen pe peretele din sufragerie. Părăsind căminul pentru a se instala la hotel, părinţii nu fac decât să confirme expulzarea reciprocă din casă, care avusese loc cu luni în urmă. Nu este vorba doar de neîncredere, ci şi de dezintegrarea identităţii comune: nu mai există nicio urmă de spaţiu intim. Aceste gesturi atestă, în acelaşi timp, că situaţia este marcată de ştergerea diferenţei dintre sexe şi generaţii. Dar de ce asemenea derapaje?

De ce această ruptură între şinele individual, şinele familial şi casă, care
şi-a pierdut aici calitatea de intimitate împărtăşită? Acest loc a devenit un câmp de luptă înstrăinat, fief al alienării atât de temute.

ÎN INIMA PRACTICII

Practica clinică ne oferă ocazia de a explora limitele şi locurile teritoriului intim. Pentru aceasta, investigaţia clinică are nevoie să fie exhaustivă. Le studiem pe parcursul întâlnirii cu familia, eventual cu ajutorul unor desene ale planului casei, realizate în mod colectiv. Unii terapeuţi, precum R. Jaitin (comunicare personală), preferă ca fiecare membru al familiei să facă un desen separat. Comentariile despre desen sunt făcute întotdeauna în grup. Analiza va scoate în evidenţă aspectele colective, numitorii comuni.

Membrii familiei sunt întrebaţi unde

7

preferă să stea în timpul zilei, unde dorm etc. Iată alte întrebări utile******. Care sunt rolurile părţilor imobile ale habitatului – pereţi – în raport cu părţile sale mobile – mobilierul, obiectele? Este posibil să se identifice invarianţii pe baza structurii familiei? De ce unele obiecte se uzează mai repede decât altele? Faptul că unele familii nu au mobilier reflectă instabilitate legăturilor?

Membrii familiei adaugă noi funcţii camerelor? Fac ca dormitorul conjugal să devină şi birou? Se poate lua masa acolo? Garajul serveşte ca spaţiu de depozitare sau ca atelier (unde tatăl se poate izola, de

exemplu)? Bucătăria este suficient de spaţioasă pentru a reuni întreaga familie? Camera de zi comunică uşor cu bucătăria? Nu există

pereţi despărţitori, ca într-un ? Mai exact, au decompartimentat şi îndepărtat coridoare „pentru a facilita mişcarea” si, în acest fel, camerele să

comunice direct între ele? Au tendinta

de a crea spaţii independente? Au mai multe uşi de intrare pentru „a nu se încurca unii pe alţii”?

Care sunt relaţiile membrilor familiei

cu vecinii? Frecventează zonele

comune ale clădirii: intrare, paliere, grădini?

Spaţiul exprimă dragostea şi privilegiile, şi atitudinile de respingere, preferinţă, discreditare, idealizare. Am subliniat-o. Evaluarea habitatului este utilă pentru înţelegerea multor apărări, cum ar fi cazul familiilor care doresc să ofere o imagine bună despre ele, care au un living plin de obiecte de valoare de expus (amintiri din călătorii, tablouri care au aparţinut strămoşilor) în timp ce le poate lipsi esenţialul, mergând până la privarea de hrană sau de pături. Acestea sunt familii cu componentă *histrionică.*

Voi cita si cazul familiilor de

ipohondrii, în care vedem pretutindeni medicamente ale căror mirosuri invadează toată casa; cea a *obsesionalilor* preocupaţi de ordine şi curăţenie şi în care totul pare impecabil, cu rafturi, dulapuri şi sertare din belşug. în acest din urmă caz, un loc poate rămâne în continuare total dezordonat, abandonat chiar: podul, pivniţa sau maşina.

Trebuie să examinăm si domeniul culorilor pereţilor, deoarece este bogat în lecţii. Există cu siguranţă o noţiune de estetică şi de echilibru de luat în considerare. Alegerea culorilor, a draperiilor sau a vopselei poate reflecta starea emoţiilor locuitorilor. Culorile

calde, precum roşul sau galbenul şi derivatele lor exprimă emotivitate şi bucurie. Culorile reci, derivate din albastru, negru, reţinere sau tristeţe. Aceasta depinde, în egală măsură, de cameră sau de spaţiu. Există câteva constante, dar e dificil de generalizat. Locurile de trecere au, de obicei, culori neutre. Uneori, ele pot fi investite ca locuri de reşedinţă, ceea ce este cazul

unor familii ai căror membri preferă să zăbovească pe coridoare pentru a conversa. Dacă o cameră este dedicată odihnei, o culoare vie ar deranja-o. Verdele este o culoare energizantă, dar poate deveni

excitantă în dormitor, de exemplu. Aceste alegeri pot exprima o stare pasională sau o tendinţă către agitaţie. în cele din urmă, o înclinaţie pentru monotonie sau melancolie are ca rezultat alegerea de culori identice pentru fiecare spaţiu.

De asemenea, trebuie menţionate

tradiţiile familiale sau culturale. Fovismul – o şcoală de pictură în culori intense răspândite uniform pe suprafeţe şi care diferă de tonul lor natural – a fost emulat de mulţi decoratori. Un alt mod deosebit de utilizare a culorii este de menţionat: locuitorii anumitor cartiere modeste ale oraşului Buenos-Aires îşi pictează pereţii si uşile

caselor în culori calde si vii „pentru a-şi lumina viaţa săracă”.

NEGAREA FAMILIALULUI

Pentru a ilustra aceste cercetări clinice, iată cazul unei alte familii*******, a cărei poveste începe într-un mod destul de interesant.

înainte de a face cunoştinţă, cei doi părinţi locuiau în aceeaşi clădire. Tânăra femeie îşi descoperă viitorul soţ datorită motocicletei pe care el o lasă în mod regulat la intrare. Ea îi întreabă pe vecini cui îi aparţine această motocicletă,îl caută şi îl descoperă pe proprietar. încep să vorbească şi ajung să iasă împreună. Această poveste, care devine mitică, va alimenta în mod regulat conversaţiile de familie; erotismul motocicletei va juca un rol unificator. Acesta va fi, practic, singurul

punct forte al iubirii cuplului.

Tatăl rămâne foarte ataşat de propria familie, în special de mama sa. Drama va fi întreţesută în urma naşterii lui Gérard, singurul lor copil, astăzi tânăr psihotic. Bunica paternă va ocupa un loc foarte important în educaţia micuţului. Mama lui Gérard se simte sfâşiată între dorinţa ei de a-l educa, ea în felul ei, şi faptul de a-l lasa în seama soacrei sale, care îl revendică adesea. Conflictul capătă diferite forme, atât latente, cât şi zgomotoase, în acelaşi timp în care, în primii săi ani, Gérard se simte foarte divizat. Mult mai târziu, când va fi mai bine, va spune că şi-a dat seama că era necesar s-o vorbească de rău pe mamă când era la bunica şi invers, ambele părând să „i-o ceară”. La 10-11 ani, are crize de somnambulism, îşi ia perna şi se duce la uşă, dar, neputând să o deschidă, pentru că doarme, se întinde în faţa ei şi se calmează, revenind la un somn normal. Casa a fost, ca să spunem aşa, martorul acestei situaţii dureroase. Intimitatea familială a fost zdruncinată.

Când Gérard are 14-15 ani, părinţii decid în cele din urmă să se mute, dar problemele sunt deja avansate în ceea ce priveşte o „aplatizare” generaţională în mintea lui

Gérard, care se vede mai degrabă copilul bunicilor săi, ignorând locul părinţilor săi. Această problematică izbucneşte la 18 ani, când Gérard dezvoltă un delir de filiaţie. Potrivit acestuia, tatăl şi mama lui nu sunt părinţii lui. Nu mai recunoaşte niciun membru al familiei sale. Fuge din casă şi se proclamă a fi copilul unui cuplu sinistru şi fără urmaşi, cel al lui A. Hitler şi al Evei Braun. El ar avea de fapt vârsta tatălui său.

Amintindu-şi de acest episod dramatic, tatăl nu exprimă nicio emoţie, decât atunci când spune că Gérard nu şi-a mai recunoscut bunica paternă, „care făcuse atâtea pentru el". Tatăl şi- a dezvăluit astfel ataşamentul faţă de propria mamă şi faptul că plecase din obligaţie cu soţia şi fiul său din această clădire familială încărcată cu atâtea simboluri. La Gérard, dezavuarea filiaţiei sale apare totuşi ca un „avertisment" şi un „aranjament" în faţa sfâşierii provocate de cearta dintre mamă şi bunică, de parcă ar spune: „De vreme ce nu ştiţi să trăiţi în armonie şi îmi cereţi să aleg, prefer să cred că nu suntem din aceeaşi familie". A jucat mutarea familiei un rol în tulburarea psihică a lui Gérard?

Acest caz dramatic ne permite să observăm măsura în care sentimentul de intimitate este hrănit de recunoaşterea filială. Apoi intimitatea are nevoie de graniţe clare între generaţii. în caz contrar, suspiciunile si loviturile sub centură o subminează.
3

în multe cazuri, convieţuirea mai

1 3

multor generaţii este foarte greu de suportat; disputele şi geloziile sunt pâinea zilnică acolo. Uneori apar dificultăţi atunci când familia nucleară, care locuieşte separat, merge să se alăture uneia dintre familiile de origine, chiar dacă membrii lor credeau că vor alina o

suferinţă profundă prin reunire. Pot ii menţionate diverse[5] pretexte: lipsa resurselor sau aşteptarea construirii propriei locuinţe. Moment deregresie? Deşteptarea unei neintegrări a habitatului interior? De fapt, un anumit număr dintre aceşti părinţi nu au putut niciodată să se elibereze de familiile lor de origine. Reîntoarcerea confirmă natura acestui ataşament fuzionai. Nu este exclus ca această instalare să ascundă o criză privind unul dintre copii, care este trăită inconştient ca un esec al funcţiei filiale.

[5] [3] [3]

Simţindu-se incapabili, părinţii caută ajutor şi, vinovaţi, simt

că propria „dorinţă de autonomie” i-a rănit pe părinţii lor. Expresiile „a-şi croi singur drumul”, „a o lua pe drumul lui” sugerează aşteptările unei emancipări împlinite şi atât de dificile. Şi pentru a depăşi limitele casei familiale, limitele interne ar trebui admise şi integrate...

PERETELE DESPĂRŢITOR

¥

Intimitatea familială, împărtăşirea ei şi limitele ei au fost centrul unui episod al propriei mele analize. Aduc un vis la şedinţa mea. Sunt la analistul meu.

7 7

Locurile s-au schimbat. Sala de aşteptare este separată de restul casei printr-o uşă de sticlă.

Aceasta lasă să se vadă că acolo are loc o reuniune de familie; se organizează o petrecere, înţeleg că nu sunt invitat. „Este normal”, mi-am spus, resemnat. Şedinţa are loc si, când îi comunic

analistului sentimentul meu de excludere, el nu spune nimic. La sfârşitul şedinţei, întorcându-mă la maşină şi dorind să o pornesc, constat cu piciorul că pedala de acceleraţie nu oferă nicio rezistentă; este moale si

deci inutilizabilă. Sfârşitul visului.

Făcând asocieri pe visul meu, spun destul de repede în şedinţă că acesta traduce un sentiment evident de castrare (pedala de

acceleraţie stricată). Analistul meu este ca un tată care mă îndepărtează de la petrecerea lui (uniunea sexuală). Dar aceste interpretări, destul de banale, mă conduc totuşi pe căi complementare, îmi amintesc de căminul părintesc şi de un perete despărţitor de sticlă, cu o structură metalică si nervuri între

fiecare vitraliu colorat, montat pe un perete de un metru. Acesta despărţea vestibulul de intrare de o curte interioară. Din vestibul se intra în două camere, inclusiv sufrageria; din curte, alte camere, dormitoare. în vestibul se aflau scaune si o banchetă din lemn

3

sculptată şi tapiţată cu un material de culoare deschisă, o măsuţă, un pick-up. Peretele despărţitor avea două uşi de fier (spre deosebire de cel din vis, care era din lemn), de asemenea vitrate. Geamurile acestui compartiment erau împodobite cu o serie de desene geometrice colorate destul de frumoase, ale căror reflexii strălucitoare, produse de soarele de vară care invada curtea, mă fascinau; iarna, culorile căpătau o nuanţă pastelată mai puţin intensă. Şi părinţilor mei le plăcea acest vestibul; domnea acolo o atmosferă plăcută, propice relaxării şi conversaţiei. Era ceva solemn în spaţiu. Mă făceau să simt asta; nu trebuia

să fiu prea agitat, nici să alerg pe acolo, sub pretextul că mobilierul, delicat şi fragil, s-ar putea deteriora. Desenele peretelui vitrat mă făceau să visez; îmi imaginam persoane, animale, scene câmpeneşti sau de război. Cele două spaţii – vestibulul şi curtea –, erau diferite: în vestibul totul era îngrijit, elegant instalat, amenajat pentru primire; în curte domnea o oarecare neglijenţă; era un loc de trecere. în plus, în vestibul temperatura era mai blândă; peretele despărţitor neutraliza efectele căldurii sau ale frigului excesiv.

De-a lungul anilor, vitraliile au început să-şi piardă culoarea, apoi, treptat, s-au desprins

bucăţi de hârtie. Crezusem că era un vitraliu adevărat si nu hârtie colorată, pe care o consideram artificială, falsă. Dezamăgirea mea a fost mare. Lumina a devenit mai intensă, desi sticla a rămas opacă. încă nu puteam vedea ce se întâmplă de cealaltă parte. Şi mobilierul şi-a pierdut atractivitatea. Mi se permitea acum să sar pe el, aşa „i se va accelera deteriorarea si astfel vom găsi un pretext să-l schimbăm”. Dar zăboveam în curte; era un loc bun să mă joc cu prietenii mei. Era loc, erau ascunzători.

Astăzi, când o clădire solidă de opt etaje tronează în locul casei

mele, despărţitorul de sticlă încă mă face să visez. Pierderea desenelor mă forţase deja să mă bazez pe amintirile mele sau să inventez imagini noi. Peretele despărţitor diviza casa între un spaţiu apropiat şi deschis către lume şi un spaţiu mai intim. Ca orice graniţă, vestibulul nu era o linie, ci un teritoriu; curtea, un loc de tranzit, în timp ce dormitoarele si camerele nu comunicau între ele, pentru că uşile fuseseră condamnate, de dragul independenţei.

De fapt, în casa copilăriei mele trăiau două familii, a noastră si a unchiului si mătuşii mele (sora tatălui meu)

şi a copiilor lor. Verii mei sunt, din acest motiv, aproape ca fraţii pentru sora mea, fratele meu şi pentru mine, deşi o reţea de comunicare, delimitată de interdicţii si secrete împărtăşite si neîmpărtăşite, ne-a permis întotdeauna să stabilim locul fiecăruia în neam. Un spirit de grup destul de deosebit a animat cele două familii, care încă persistă şi este chiar continuat si întretinut într-un mod uluitor de generaţiile următoare, copiii verilor. Cred că legătura traiului în comun l-a făcut mai puternic, viaţa de zi cu zi, mesele împreună, locurile comune ale casei în care ne-am întâlnit, unde am glumit, unde

ne-am sustinut ocazional. Din această

y

convieţuire dintre cele două familii s-a

y

născut, poate, gustul meu pentru psihologia grupurilor.

Să revenim la visul meu. S-a dovedit a fi mai important decât am prevăzut. Asociaţiile legate de casa copilăriei mele au permis descoperirea unei noi interpretări de transfer. Până atunci, îmi tratasem analistul cu o anumită apropiere; îl apreciam, aveam încredere în el si aveam încredere în

3

capacitatea lui de a putea conduce bine această analiză, dar nu-l percepeam ca pe un tată, poate ca pe un văr mai

mare, puţin veleitar şi fără o autoritate reală asupra mea. Ceea ce îmi spunea îmi stârnea uneori rezerve; cu greu mă surprindea. De fapt, el a fost al doilea analist al meu. Pe de altă parte, pentru primul meu analist am avut un respect profund. Visul uşii de sticlă care desparte lumea privată de cea profesională a celui de-al doilea analist al meu a permis o mai bună integrare a dimensiunii paterne a transferului.

APROPRIEREA

A vorbi despre intimitate înseamnă şi a vorbi despre diferitele calităţi ale intimităţii în funcţie de tipul de legătură

familială. Pentru ca între doi subiecţi să se dezvolte o anumită formă de apropiere, se stabileşte o rezervă în raport cu alte aspecte ale relaţiei. *Pudoarea* nu este neapărat opusul intimităţii, ci complementarul ei.

Am amintit interesul conceptului de *narcisism* pentru a înţelege legăturile noastre cu spaţiul locuibil: soliditatea cadrului casei se hrăneşte cu narcisism [7] si îl hrăneşte la rândul ei. Căutarea [7] [7] protecţiei găseşte refugiu acolo. Retragerea deschide intimitatea. La aceasta ar trebui adăugată şi dimensiunea *auto erotismului:* a-si face [7]

plăcere şi a-şi face plăcere în compania propriei persoane. Iar intimitatea în doi este un mod de a-ţi face plăcere oferindu-i-o altuia.

Să recapitulăm. Imaginea corpului este punctul culminant al unui lung travaliu psihic. Odată constituită, ea contribuie la integrarea noastră în mediu. Acesta este primul pas înainte de a locui casele şi de a intra în posesia lor. „Imaginile” individuale configurează o reprezentare comună familiei, habitatul interior. Din această structură, habitatul interior fiind un veritabil organizator, onirismul familial devine posibil. Visăm pornind de acasă, reveria o hrăneşte, ea ne locuieşte

visurile şi iluziile... Ne putem relaxa acolo, să stăm nemişcaţi o clipă. Liniştea va rima cu intensitatea. Pereţii, pereţii despărţitori, dulapurile şi obiectele, care fac deja parte din noi, păstrează secretele şi incompletitudinile noastre. Servesc atât pentru a ne apăra de ele, cât şi pentru a stabili o comunicare cu acestea. Rezervorul inconştientului familiei? Comoara sacră a semnificantilor strămoşilor noştri?

Casa face posibilă şi conectarea tuturor momentelor intense emoţional. Asta pentru cea mai mare fericire a noastră. întoarcerea acasă reprezintă reunirea cu o atmosferă unică,

un loc în care trăieşti relaxat şi natural.

- **A se vedea şi „Despre obţinerea focului", unde Freud sugerează ideea că omului primitiv îi plăcea să stingă focul cu jetul său de urină. Prin inhibarea şi apoi refularea acestui comportament, el a fost capabil să avanseze; focul s-a păstrat de atunci; şi-a dat seama că focul era util pentru o mulţime de activităţi.**
— **Vezi cartea mea *Jamais moi sans toi,* Dunod, 2008, dedicată în întregime legăturilor intersubiective.**
— **Un pas mai departe este dat de aceste contribuţii care sugerează că exhibiţionistul sexual în psihologia lui nu îşi doreşte să fie descoperit de privirea celuilalt, ci că el vrea să-şi impună logica. Exhibiţionistul paralizează curiozitatea şi apoi toată munca subiectivă.**

Conţinut-conţinător: psihanalistul britanic W. Bion (1962) a subliniat interesul introducerii acestei opoziţii în psihologie; o foloseşte cu largheţe

pentru a studia originea vieţii psihice, structurile Eului, procesele gândirii; aceasta îl face să diferenţieze, de exemplu, un aparat de gândire de gândurile pe care le produce acest aparat.

^ Cuvântul „semnificant” trebuie înţeles cât mai apropiat de reprezentare.

****** **Dau doar câteva indicaţii în scop ilustrativ, astfel încât clinicianul să tină cont de diversitatea situaţiilor si să modifice sau să amplifice investigaţia după gustul său şi după turnura pe care o va lua examenul clinic al familiei.**

******* **Pentru o prezentare exhaustivă a acestei terapii (cazul lui Gérard) consultaţi primul capitol al lucrării colective** ***Le générationnel,*** **Dunod, 1997a.**

3

OBIECTE SI MOBILE

W

Obiectele si mobilierul sunt asociate cu [3]

decorarea. Acest lucru este corect, dar incomplet. Cuvântul *decoraţiune* mai degrabă complică lucrurile: evocă superficialitate, suprafaţa lucrurilor, ceea ce este aranjat

pentru a fi văzut de alţii, ceea ce este, eventual, opus autenticului. Cu toate acestea, putem rămâne aproape de fiinţa noastră intimă prin decorarea casei. Desigur, cuvântul „decor” are si alte conotatii:
peisaj, când o maşină a „intrat în decor”; o persoană anodină, cu o identitate vagă, „ea face parte din decor”. Covorul, element important de decor, este prezent în expresia „se face preş” pentru cineva care „se pleacă în faţa altuia”, căruia i se supune. Oricum ar fi, obiectele sunt, ca şi mobila, atât instrumente esenţiale pentru ca în casă să se poată trăi şi locui, cât şi elemente care reflectă psihologia noastră. Ele reflectă

gusturile noastre estetice şi nevoile noastre funcţionale. Transmit memoria noastră, precum şi diferitele funcţii ale habitatului nostru interior (vezi S. Tisseron, 1999).

Din alt punct de vedere, casa este „mobilată” înainte de a fi locuită; este mobilată cu fantasmele noastre.

Este interesant să privim mobilierul şi obiectele în raport cu pereţii şi spaţiile în care sunt amplasate. în casă totul este o chestiune de legături, vom vedea din nou acest lucru când vom vorbi despre mutare. Obiectele formează între ele relaţii semnificative. De asemenea, am observat că obiectul creează spaţiul şi că utilizarea lui

configurează un teritoriu identificat. Aceasta confirmă ipoteza că acţiunea fondează reprezentări (Capitolul 1).

Habitatul interior înregistrează şi reordonează aceste date în felul său; le conferă apartenenţă.

O piesă de mobilier poate fi sau nu funcţională în funcţie de amplasarea ei. Uneori, mobilierul este prea încărcat, aglomerând camera atunci când ar mai fi şi alte locuri libere. în primul rând deci este o chestiune de coerentă

3

obiect/mobilier/cameră, de parcă ar fi vorba de un limbaj. Un pat care nu permite deschiderea unei uşi, un dulap care

blochează o fereastră şi împiedică intrarea luminii ar fi

exemple.
Experienţa confirmă următoarea idee: se poate presupune

prezenţa
contrainve ştirii la un membru sau la întreaga familie; apărările se ridică ca pentru a împiedica apariţia unor afecte insuportabile. Spaţiul locuibil reflectă această luptă internă. La fel,
inconsecvenţele şi incompatibilităţile în organizarea acestui spaţiu sunt semn de dezordine... Reuşim totuşi să

3 3

o descifrăm şi să ne explicăm

posibilele motive inconştiente ale acestei incoerenţe. Oferind interpretări grupal-familiale, lucrurile par adesea mai clare. Ideea că dezordinea este semn dezorganizare psihică ar trebui să lase loc ideii că reprezintă un mesaj demn de ascultat, iar subiectul si familia sa ne pot cere ajutorul.

O altă situatie se referă la relaţiile dintre mobilier si obiecte. Armonia lor ne facilitează confortul: un anumit obiect aşezat pe o piesă de mobilier o poate pune în valoare, o poate face mai frumoasă, îi poate tăia liniile abrupte, poate concilia rusticitatea şi delicateţea.

Nu este nevoie să reamintim importanţa *ordinii.* în prezent, există tendinta de a înmulţi obiectele care

sunt folosite pentru depozitarea altor obiecte: cutii, sertare, coşuri, borcane. Acest lucru nu face decât să complice lucrurile şi, uneori, izolează obiectele şi pe noi de ele. De asemenea, avem tendinţa de a păstra prea multe, de a fi conservatori, sub pretextul că într-o zi „s-ar putea să ne fie de folos”. Vă reamintesc că unele culturi au instituit obiceiul curăţeniei periodice a casei pentru a scăpa de obiectele neesenţiale, înainte de Pastele iudaic (Pessah), credinciosul trebuie să se

debaraseze de alimentele asociate cu pâinea, precum pastele, făina, drojdia etc. Profită de ocazie pentru a face o curăţenie temeinică, aruncând alte alimente sau obiecte inutile.

într-un număr mare de familii, debarasarea pivniţei mobilizează mai mulţi dintre membrii acesteia; în mod frecvent, operaţiunea are un caracter festiv. Ei constată că au unele obiecte interesante, altele inutile; toate acestea îi invită să reflecteze asupra trecutului şi îi confruntă cu descoperiri surprinzătoare.

Aglomerarea mobilierului cu obiecte, a camerelor cu mobile

pare o încercare de a încetini: a) circulaţia în interiorul casei; b) timpul, cursul vieţii. Acesta poate fi cazul obiectelor care au, teoretic, funcţia de a face habitatul confortabil, cum ar fi corpurile de iluminat, aparatele electrocasnice, telefoanele, calculatoarele. Ocupă tot mai mult spaţiu, în detrimentul circulaţiei si al diferenţierii funcţionale. Plantele sunt un alt exemplu: ele înfrumuseţează şi îşi transmit vitalitatea, dar pot lua lumina.

0, FRUMOASELE OBIECTE!

Am cunoscut un anumit număr de familii în care unul dintre membri a fost acuzat de ceilalţi că a făcut o cheltuială

exorbitantă pentru a-şi permite un obiect decorativ. Putea fi uneori un tablou sau un obiect vechi, uzat si nu în stare bună. Ce îi[5] motivează pe aceşti oameni să facă astfel de achiziţii? Pentru a găsi cheia, să trecem la cazul fetisistului: cu ajutorul obiectului veneraţiei sale, vrea să găsească o relicvă, nu numai în sens religios. El caută viaţa pe care obiectul a adăpostit-o, mirosurile, transpiraţiile, secreţiile sale. Preferă astfel obiectele care au fost folosite, chiar urât mirositoare, în măsura în care acestea se oferă ca mărturie a altor existenţe, pe care subiectul

şi le închipuie ca fiind mai palpitante şi mai intense decât a lui. Aura exaltatoare
evocă dorinţa de a depăşi propriile limite, cu alte cuvinte strălucirea atribuită falusului-
De amintit însă că unele obiecte sunt sfinte pentru îndrăgostiţi, în amintirea momentelor marcante ale idilei lor, cum ar fi comemorarea declaraţiei de[3]
dragoste, o plimbare împreună; poate fi un obiect fără valoare materială, o floare, o pietricică... Dar acestea nu sunt obiecte-fetis. Acestea din urmă[3]
sunt obiecte nesentimentale, mai degrabă furate, încărcate cu tensiuni, ranchiune si dorinţe ale unei fiinţe
[3] [3] [3]

frustrare[3] si nemulţumite[3].

Caracterul egocentric al obiectului-fetiş se regăseşte în experienţa Elsei, una dintre pacientele mele, care s-a prezentat cu o boală maniacală. Crizele sale au început cu o achiziţie scumpă; putea fi o piesă de mobilier veche de calitate, dar pentru care nu găsea loc în apartamentul ei, o bijuterie practic imposibil de purtat. Pacienta şi-a justificat gestul cu argumente solide, ca fiind o achiziţie esenţială pentru bunăstarea ei, chiar utilă în casă. Ea îşi ascundea suferinţa şi neputinţa, dorinţa de a le compensa şi de a-şi depăşi obstacolele. Odată cu trecere timpului, ea îşi pierduse statutul social; după ce îşi finalizase studiile într-o şcoală de renume, abandonase o carieră care se anunţa promiţătoare.

Prin forţa împrejurărilor, apropiaţii ei învăţaseră să o înţeleagă, dar nu au putut împiedica cheltuiala, deoarece obiectul fusese deja achiziţionat în momentul în care şi-au dat seama că Elsa era în plină criză. Analiza ne-a permis să avansăm în înţelegerea acestor diferite aspecte. Am putut simţi

rana profundă a pacientei mele, identificându-mă cu durerea ei; asta a uşurat-o foarte mult şi a ajutat-o să progreseze ţinând cont de limitele şi posibilităţile ei.

Unele persoane îşi exprimă prin achiziţionarea unui obiect dorinţa de a

[3] [3]

merge rapid, de a sări peste paşii pe care în mod normal ar fi trebuit să-i facă pentru a-şi realiza proiectele; se concentrează asupra semnelor exterioare care transmit această realizare. Acolo este prezentă noţiunea de invidie. Este, în general, cazul pacienţilor care evocă perversiunea, inclusiv al acelor *delincvenţi* pentru care noţiunea de profit nu este neapărat esenţială: ei doresc să ia „hainele” omului bogat.

Observăm, de exemplu, că unii hoti cheltuiesc imediat banii

3

furaţi pe achiziţii de lux, pe primul loc fiind maşina de ultimă generaţie.

Importanţa invidiei apare şi în exemplul acestui tânăr toxicoman, care le spune părinţilor că şi-a pierdut cheile de la apartamentul familiei. în zilele următoare, acest apartament este jefuit. Cum anchetatorii nu au găsit niciun semn de efracţie, bănuielile au

j 1

căzut asupra tânărului pacient. în apărarea sa, acesta a negat, acuzându- şi la rândul său părinţii că au încetat să-i mai de bani etc.

Am găsit exemple apropiate la unii *jucători,* a căror frenezie pentru joc creste în momentul în care soţia lor primeşte o moştenire. Ei pot vinde în secret obiectele, mai ales acelea de care soţia este foarte legată emoţional, sub pretextul unor datorii de onorat urgent. Inconştient, par că vor să rănească memoria defunctului.

A POSEDA, A DISPUNE, A EXPUNE

Obiectele trezesc cele mai puternice afecte (vezi şi F. Vigouroux, 2008). Să vorbim despre artă. împotriva tendinţei spre consum, s-a ridicat o parte din mişcarea

noului realism, care, începând din 1960, a încercat să denunţe cultul superfluului în societatea noastră, dând denunţului

său o formă plastică, de tablouri sau sculpturi. Astfel obiectele sparte ale lui Arman, obiectele sau uneltele în cantităţi mari, lipite pe un suport şi depozitate în cutii, adesea aceleaşi obiecte, ca pentru a sublinia uniformitatea monotonă la care fac referire. Sunt obiecte ale vieţii noastre

cotidiene, periuţe de dinţi, perii de păr, nasturi etc.— Mesajul este clar: acumulăm lucruri care ajung să ne copleşească. Adevăratele noastre emoţii si valori sunt înăbuşite de ele, în

timp ce, în principiu, ele există pentru a ne face viaţa mai plăcută şi pentru a depune asupra lor ceea ce avem cel mai de preţ în noi. Noul realism ne arată că astăzi suntem cuceriţi de o

3

desimbolizare progresivă, adică ne dezumanizăm.

Ce ne face să alergăm după obiecte? Am vorbit despre deriva fetişistă. Acest lucru probabil că nu e adevărat decât pentru câţiva dintre noi. Mi se pare important să subliniez apetitul de a poseda, care pare comun diferitelor investiri în casă. Vom reveni asupra acestui lucru când vom vorbi despre achiziţionarea unui bun.

y

Ne lansăm şi în cucerirea spaţiului în funcţie de habitatul nostru interior. în aceste variaţiuni diferite, posesia trimite la identitate. însuşirea unui bun

sau a unui obiect ne dă sentimentul că exercităm putere asupra lucrurilor şi că acestea păstrează amprenta a ceea ce suntem. Astfel, pe măsură ce aspir să mă cunosc şi să mă iau în stăpânire în consecinţă, vreau să-mi delimitez cât

mai bine identitatea personală (nu spunem „domeniul lui de cunoştinţe”?). Să percep conturile mele dincolo de care pot fi sigur că nu mai sunt eu. Domeniul meu este cel al

similarului, al identicului cu mine. Astfel „similaritatea” se construieşte în relaţie cu „sineitatea”.

Or, în măsura în care trebuie să remarcăm că limitele noastre sunt cele ale corpului nostru şi că prezenţa noastră este recunoscută doar de cei din jurul nostru, putem fi tentaţi să dorim să depăşim aceste limite, apoi să influenţăm psihologia altor persoane. Eul este o instanţă imperială, aminteşte A. Green (1982). Astfel dorim să exercităm controlul asupra mediului nostru material, al casei, al mobilierului si al obiectelor sale. Nu

este nimic în neregulă cu asta.

Cu toate acestea, trebuie amintit, pentru a evita suferinţa inutilă, că obiectele nu ne aparţin întotdeauna şi că nu le putem avea pe toate.

Există aşadar o linie care merge de la narcisismul fiecăruia, trecând prin cel al familiei, până la forţa cu care acest narcisism se proiectează asupra spaţiului. în *Le pervers narcissique et son complice (Perversul narcisic şi complicele său*) am introdus conceptul de *dominare funcţională,* pentru a sublinia că această posesivitate este naturală, chiar benefică. Găsind numitori comuni, aceasta ajută la crearea legăturilor de identificare cu celălalt, şi viceversa. Stima noastră de sine

este mulţumită atât de ceea ce suntem, cât [3] si de ceea ce avem:[7] conştientizând [3] această dominare,[3] vom putea relativiza importanţa acordată obiectelor materiale. Ceea ce ar trebui să conteze este dominarea de sine, cu alte cuvinte, să avem sentimentul că stim încotro ne [3] îndreptăm.

Acest lucru merge mână în mână cu nevoia de a aranja obiectele astfel încât să le putem folosi în mod corespunzător şi, de asemenea, pentru a transmite mediului ordinea noastră interioară. Expunerea lor nu ar trebui să fie văzută ca o nevoie

exagerată de a le pune în valoare, şi pe noi împreună cu ele, dar este important ca dorinţa noastră de a comunica să găsească o cale (vezi capitolul precedent).

DE LA MAGIE LA JOACĂ

Prin introducerea ideii de *dorinţă de dominare,*[3] am vrut să arăt puterea obiectelor materiale. De fapt, posedând obiectele, ele ne posedă, ne depăşesc. Uneori pot atinge o dimensiune supranaturală: li se atribuie o valoare magică. Este cazul amuletelor sau al obiectelor simple, care, prin prezenţa lor, ne ajută să evităm angoasa, să

ne oferim şansa. Cuvântul fetiş cuprinde ideea de putere; provine din portughezul *feticho,* care semnifică „vrajă”. Deci fetişul ar fi un obiect prin care facem o vrajă sau, dimpotrivă, care serveşte la protejarea împotriva faptelor rele. Acestea fiind spuse, fetişul ca obiect venerat de pacientul fetişist nu este neapărat un obiect supranatural; „magia” sa constă în faptul că declanşează o excitaţie voluptuoasă excepţională. Obiectul magic şi obiectul fetiş au în comun proprietatea de a-i fi indispensabile subiectului.

Altfel este situaţia celorlalte obiecte, a căror încărcătură emoţională nu ne

face să uităm natura lor materială. Subiectul recunoaşte că el este cel care

le conferă aceste atribute particulare. Analogia cea mai apropiată este cea a *jucăriei*; copilul ştie că el este cel care o poate desemna ca fiinţă vie, o implică în situaţii şi poveşti imaginare şi o

poate manipula pentru a face aceste situaţii credibile. în timp ce copilul se foloseşte de jucării pentru a-şi

îndeplini dorinţele inconştiente şi pentru a găsi un confort, fetişistul este la cheremul obiectelor pe care le venerează. Copilul devine un subiect care îşi descoperă potenţialităţile prin intermediul jucăriilor sale,

fetişistul se anulează cedând acestei veneraţii.

3

Modelul jocului ne poate chiar ajuta să înţelegem ataşamentul nostru adult fată de obiecte. Jocul este uşor si în

3 3 3

acelaşi timp foarte serios şi solemn. îl amuză pe copil, dar îi permite şi să dea un sens simbolic experienţelor sale profunde. Dimensiunea ataşamentului, cea a investirii sunt centrale. în acelaşi mod, obiectele ne luminează existenţa cotidiană şi ne permit să proiectăm asupra lor afecte şi reprezentări. La rândul lor, copiii se pot juca cu obiectele casei şi pot aduce mobilierul în scenariile lor ludice. Terapeuţii

ştiu să profite de acest lucru atunci când lucrează cu copiii în şedinţă.

în psihoterapia copilului, tehnica jocului este o metodă foarte dezvoltată. Fără ea, lumea inconştientă a copiilor mici ar rămâne impenetrabilă. Terapeutul foloseşte jucării, foi de hârtie si creioane sau markere. Camera

în care lucrează este un spaţiu pe care îl amenajează cu mobilier simplu... şi robust.

Aş dori să dau un exemplu, cel al pacientului meu Raymond, de 9 ani la momentul acestei şedinţe, în care, pentru prima dată, va transpune conţinutul preocupărilor pe care este obişnuit să le deseneze, în manieră repetitivă, desigur, servindu-se de spaţiul cabinetului de terapie şi de

mobilierul acestuia—. Copilului îi este dificil să se exprime, este preocupat de cutremure, accidente şi moarte. Ii place să deseneze o peşteră – deloc liniştitoare –, stalactite şi stalagmite, care uneori se sparg, obstrucţionează intrarea şi fac atmosfera înăbuşitoare. Peştera este arareori locuită. Trebuie spus că Raymond este un copil adoptat; are şi alţi fraţi şi surori, tot înfiaţi, şi o surioară născută după adopţia sa, când părinţii se credeau sterili.

Mi-e greu să-l fac să accepte interpretările mele despre desenul lui. 0 dată se întinde sub masa la care era obişnuit să lucreze. Apoi, apropie scaunele şi le aranjează de jur împrejur, parcă ar delimita un spaţiu mare. Lipeşte bucăţi de plastilină de formă cilindrică pe marginile exterioare ale acestui spaţiu, format din masă şi scaune. Se va referi la ele ca stalactite şi stalagmite. Iese din această „peşteră" şi întră în ea. Apoi începe să bată în „tavan". Spun apoi o frază, fără să mă gândesc: „Bebeluşul care este în burta mamei sale mă strigă". Dar această situaţie nu este anodină pentru un copil care a fost adoptat.

Apoi taie frunzele plantelor din cabinet şi face un „buchet de flori” pentru a le oferi, la sfârşitul şedinţei, mamei sale care este alături, în sala de aşteptare. Săptămâna următoare voi aña că ea aşteaptă un copil. Raymond a presimţit şi a reprezentat această situaţie în jocul său cu peştera. Prin „buchetul de flori”, a vrut să sărbătorească acest eveniment. Pare să fie în plină fază de seducţie.

A PUNE ÎN FORMĂ SI ÎN ACT

Privind retrospectiv, putem crede că desenul peşterii reflectă angoasele sale legate de abandonul pe care l-a trăit ulterior naşterii sale... A fost nevoie ca mama lui adoptivă să rămână însărcinată a doua oară pentru ca acest lucru să devină clar. Folosirea mobilierului în joc a făcut totul mai uşor. în plus, în acest moment, Raymond se

simţea mult mai aproape de mama lui. Prin această sarcină, el făcea poate un gest de reparare în raport cu concepţia şi naşterea lui.

Fiecare terapeut de copii a avut parte de descoperiri la fel de emoţionante precum cea pe care am trăit-o eu cu Raymond. Spaţiul a rezonat cu dramele sale şi i-a oferit ocazia să găsească soluţii.

3

Reies, astfel, funcţiile mobilierului si

ale obiectelor casei: de amenajare, de investire, dominare şi, în acelaşi timp, de reunire a identităţii. Vin apoi satisfacţia excitantă, jocul imaginar, simbolizarea. Funcţiile

sale vor

3

alimenta reprezentarea comună a habitatului interior si îi vor oferi

3

posibilitatea de a se etala.

Asta, deoarece psihicul nostru are o mare nevoie de a da formă acestor experienţe condensate.

Obiectul, mobila, precum şi pereţii sunt realizaţi din materiale inerte. Am

3

observat însă că ele există doar prin mişcarea asociată acestora, prin jocul în care le implicăm. Uneori, sunt deplasate şi, mai mult, suferă efectul utilizării lor. Chiar şi privirea către ele implică o acţiune, aceea de a vedea. Ni se par statice pentru scurtul timp în

care le acordăm atentie sau le folosim.

3

Prezenţa lor depinde de funcţia în care sunt implicate; amplasarea lor în geografia casei este provizorie, de moment, desi stim că sunt acolo tot

7 3 3

timpul. De fapt, viaţa lor, atât de lungă cât pare, este alcătuită doar din clipe succesive, dintr-o serie de scurte clipe de joc.

- ***Studiez cazul fetişistului în perversions sexuelles aux perversions morales, op. cit.***

— **Cel mai cunoscut precedent al Noului Realism este cel al dadaistului Marcel Duchamp, care a făcut dintr-un pisoar o operă de artă, pe care o va numi ironic „Fântâna”. Suntem în 1917. De atunci a apărut colajul, o altă încercare de a face artă cu**

obiecte şi fragmente de obiecte si o serie de tendinte care au continuat să se

dezvolte. Ar trebui să subliniem si arta brută,

executată de artişti autodidacţi, inclusiv

pacienţi psihiatrici. Ei au ştiut să valorizeze obiectele noastre zilnice. Arthur Bispo do Rosario a fost unul dintre ei. La Rio de Janeiro îi este dedicat un muzeu. Rezident al spitalului de psihiatrie, şi-a petrecut viaţa pregătindu-se pentru întâlnirea cu Dumnezeu. Intenţiona să-i prezinte obiectele inventate de oameni, jucării, păpuşi, unelte meşteşugăreşti, obiecte şcolare, tacâmuri etc. pe care le-a aşezat în nenumărate lăzi şi cutii. Lucrările lui sunt admirabil de frumoase. Nebunii sunt uneori mai puţin nebuni decât par. Centrul NASA a trimis două sonde destinate explorării altor sisteme planetare, pentru a informa posibilele civilizaţii ale extraterestrilor despre existenţa

~~**noastră.** ***Voyagers*** **conţin casete în care au fost rezumate achiziţiile umanităţii...**~~

)Î

~~**asemănătoare cu cele ale lui Arthur Bispo do Rosario.**~~

~~**— Am vorbit pe larg despre Raymond în cartea mea**~~ ***Du bon usage du narcissisme*** ~~**(**~~ ***gramatica narcisismului*** ~~**),**~~ ***op. cit.,*** ~~**şi în articolul „Le jeu dans l'espace psychique groupai" (Jocul în spaţiul psihic grupai),**~~ ***Revue de psychothérapie psychanalytique de groupe,*** ~~**2000. Acolo încerc să elaborez aspectele creaţiei estetice care se manifestă în jocul copiilor. Cazul lui Raymond a fost descris ca o tulburare generalizată de dezvoltare, numele actual pentru diferite forme de autism infantil. Am rezerve cu privire la acest diagnostic; dimensiunea carenţială cauzată de pierderi, abandonuri şi maltratări i-a marcat temp eramentul.**~~

Partea a doua

Amenajări şi aproprieri

4

CONSTRUIREA CASEI, REPARAREA ŞI MODIFICAREA EI

Am subliniat utilitatea lucrărilor pregătitoare pentru instalarea în casă; habitatul interior este un ghid care face posibilă anticiparea şi apoi realizarea

demersurilor necesare implementării lui. Este, de asemenea, implicat în închirierea, cumpărarea sau construirea casei; cu alte cuvinte, în procesul care *precedă* instalarea, proces care dezvăluie propriile expresii, interesante din mai multe puncte de vedere.

De ce să închiriezi mai degrabă decât să cumperi, sau invers? De ce să cauţi mai degrabă o casă decât un apartament? De ce un apartament la comun sau privat? De ce un loc de reşedinţă adiacent magazinului, biroului unde lucrezi sau separat? Acestea sunt întrebări ale căror răspunsuri nu ţin exclusiv de constrângerile financiare.

Intervin factori precum perspectivele de durată ale legăturii conjugale, nevoia de a locui aproape de locul de muncă, departe sau aproape de alţi membri ai familiei, dorinţa de a reproduce o tradiţie sau, dimpotrivă, de a te rupe de ea.

în cazul lui Gérard (Capitolul 2), părinţii lui s-au gândit că, instalându- se departe de bunica paternă şi într-o casă, nu într-un apartament, lucrurile se vor ameliora. Nu a fost cazul, ruptura era prea mare.

Nu de puţine ori auzim că cineva nu are spirit de „proprietar”. Preferă deci să închirieze. De asemenea, este adevărat că politica dusă de stat începând cu anii ’60 încurajează

achiziţionarea unei locuinţe, spre deosebire de politicile anterioare, bazate pe construcţia de locuinţe sociale, chiar dacă aceasta din urmă s-a dezvoltat în ultimele decenii. Dorinţa

3

de ascensiune socială poate încuraja îmbogăţirea patrimoniului. Nu este exclus ca scăderea fertilităţii unui

3

cuplu să coincidă cu această dorinţă de a se înrădăcina în proprietate. Multe dintre aceste familii fac eforturi si

3

sacrificii mari pentru a-şi plăti casele. Femeile contribuie la acestea în egală măsură cu bărbaţii, amânând maternitatea sau chiar renunţând la ea.

3

Proiectul dobândirii unei proprietăţi este poate una dintre cauzele natalităţii tardive observate în prezent.

Pentru a clarifica întrebarea si, cu

siguranţă, într-un mod foarte aproximativ, putem spune că dorinţa de înrădăcinare se va traduce prin dorinţa de a-şi crea spaţiul de locuit sau de a-l modifica. Echivalent cu a-si lăsa amprenta asupra lui. Acest lucru nu depinde de iubirea pe care membrii familiei o au unii fată de alţii, desi un

cuplu dezorganizat nu este prea dornic să-si facă rădăcini într-un loc de trai

3

comun. în mod similar, valoarea

atribuită dimensiunii „familia mea”, reflectând soliditatea sentimentului de apartenenţă, va juca un rol în sensul achiziţiei unei locuinţe, dar nu

întotdeauna. Aceasta nu se va întâmpla dacă valorile familiale înclină către realizarea altor cheltuieli care sunt, de asemenea, „foarte în spiritul familiei”, cum ar fi educaţia costisitoare a

copiilor, obiectele decorative sau mobilierul de epocă. Am abandonat nomadismul încă din zorii timpului, dar încă mai ezităm între comportamentul itinerant şi cel sedentar.

în orice caz, poziţia adoptată ar trebui să întărească şinele si să

ne [3] asigure că identitatea noastră este la adăpost de pericolele disoluţiei.

Identitatea este o dorinţă, un strigăt, cerând stabilitate. Achiziţionarea unei [3] case poate fi folosită ca armură pentru a împiedica prea temuta dispersare. Vom regăsi acolo tendinţele anale citate referitor la intimitatea familială.

BUCURIA DE A POSEDA

Pierre Bourdieu studiază evoluţia [3] procesului de construire a casei în societăţile noastre moderne. Piaţa [3] [3]

răspunde aşteptărilor a mii de familii; le aprinde şi le stimulează dorinţele profunde. Piaţa imobiliară, cu promotorii şi constructorii ei, ar fi astfel o paradigmă a societăţii de consum si a structurilor sale[3] economice. Familia depozitează acolo speranţe şi idealuri.

~~„în multe societăţi, construirea unei noi case este, ca şi în antica Kabylie, o întreprindere colectivă, mobilizând întregul grup agnatic- într-o corvoadă voluntară (pentru transportul grinzilor în special), care coincide cu întemeierea unei noi familii. Şi, chiar şi astăzi, proiectul de „construire" este aproape întotdeauna~~

~~asociat cu proiectul de „întemeiere a unui cămin" (sau cu creşterea lui), de construire a unei case în sensul de~~

gospodărie; adică e asociat cu crearea unui grup social unit prin legături de alianţă şi rudenie, care dublează legăturile de convieţuire.

Astfel tratarea casei ca pe un simplu bun imobiliar caracterizat printr-o rată determinată de amortizare si achiziţionarea

j j

unei case ca strategie economică în sensul restrâns al termenului, făcând abstracţie de sistemul de strategii de reproducere al cărui instrument este, produsul actului economic ar fi deposedat, absolut fără să se ştie, de toate proprietăţile istorice, eficiente în anumite condiţii istorice, care izvorăsc din

Î ’

inserarea lor într-un ansamblu istoric. E important să le înscriem în ştiinţă, pentru că asa sunt în realitatea în care este imersat obiectul lui. [...] însăşi întreprinderea de a alege împreună o casă, de a o amenaja, de a o decora, pe

~~**scurt, de a face din ea o „casă” în care să te simţi „ca acasă”, printre alte motive pentru că iubim în ea sacrificiile de timp şi de muncă pe care le-a presupus în calitate de dovadă vizibilă a succesului unui proiect comun realizat împreună, este sursa mereu reînnoită de satisfacţie împărtăşită,**~~

~~**este un produs al coeziunii efective, care dublează si întăreşte coeziunea afectivă”**~~
~~**(Bourdieu[?], 2000[3], p. 35).**~~

Bourdieu vorbeşte de un dublu
3
proiect: unul financiar de tezaurizare, care vizează achiziţia unui bun de
3
patrimoniu, „durabil şi transmisibil”, altul de „reproducere biologică şi socială”.

~~**„Casa este legată de familie ca**~~

unitate socială care tinde să-şi asigure propria sa reproducere biologică: intră ca o condiţie permisivă în planurile de fertilitate; şi, de asemenea, reproducerea sa socială...

«Strategiile locative» sunt totuşi afectate de schimbările în tradiţiile de construcţie sau corespunzătoare dizolvării unităţii domestice, aşa cum observăm în societatea noastră unde gospodăria găzduieşte acum doar două generaţii, unde natalitatea este în scădere si unde divorţurile devin din ce în ce mai frecvente. Acest lucru influenţează alegerea între închiriere sau acces la proprietate, în funcţie de aşteptarea şi dorinţa de durată, precum şi de suprafaţa necesară pentru locuire” (Bourdieu, *cit.,* p.

36).

PROMOŢIILE

Asistenţii sociali ştiu să exploateze acest angajament sentimental legat de noţiunea de stabilitate si de reproducere pentru a le propune cumpărătorilor produse care par a fi „autentice”, „hand-made”, adică amintind de dorinţa ancestrală a omului de a-şi construi singur casa, precum casele construite de zidari. Situatia casei de vânzare este exploatată şi de unii investitori: în apropierea locurilor simbolice precum mediul rural, regăsindu-se sub noţiunea de „lot”, sau în apropierea unor locuri

semnificative istoric.

Acest principiu face ca, uneori, cumpărătorul să uite că va trebui să călătorească zilnic pentru a merge la muncă şi că va trebui să conducă copiii la şcoală – de parcă această constrângere a prezentului ar trece în planul secund. Vizitele la cei dragi şi ieşirile capătă aspectul unei adevărate expediţii. Se adaugă şi o altă formă de izolare, mai ales în cartierele din case prefabricate: contactele sunt rare acolo, între vecini există puţină solidaritate, cu siguranţă mai puţină decât în vechile cartiere muncitoreşti.

Construirea cuibului conduce

astfel la reducerea investiţiilor, la retragerea în sine, în lumea domestică, pe care familia tinde s-o mitologizeze. Iluzia posesiunii duce la sărăcirea socială pe termen lung.

Pentru investitori, este vorba despre o reconciliere, pe de o parte, între apetitul pentru tradiţie al cumpărătorilor şi exigenţele de producţie pentru ca locuinţele să fie viabile financiar, iar, pe de altă parte, între o elaborare artizanală si o
y
producţie industrială.

Publicitatea tinde să sublinieze aspectul „hand-made” şi conform gusturilor individuale ale consumatorului, proprietatea trezind o imaginaţie inspirată

din habitatul intern, când în realitate este adesea vorba despre o producţie de serie. Unele case sunt prezentate chiar ca neterminate, astfel încât familia să-si

poată adăuga propria notă personală prin bricolaj. Se aduce un argument: „O veţi face după gusturile voastre”. Bourdieu îl citează pe Marc Auge în studiul său *Demeures et (Conace şi castele),* care subliniază faptul că publicitatea se foloseşte de anumite cuvinte învăluitoare si

3

sugestive precum „vechi reşedinţe”, „mori antice”, „releu de poştă”, „conac din secolul al XVIII-lea”. Este vorba despre trezirea unor orientări

evocatoare ale trecutului, hrănite de principiul continuităţii şi de dorinţa de a face parte dintr-un lanţ genealogic pe care dorim să-l prelungim.

SĂ PLECI PENTRU A TE STABILI DEPARTE: 0 TENDINTĂ

M

Orientarea recentă către o achiziţie în[3]
mediul rural ne Stârneşte curiozitatea.[3]

„Ţara” este populară din diferite motive. Găsim oameni de toate vârstele care doresc să se reconvertească la agricultură din motive sentimentale şi

personale. De secole, traiul rural a unit viata de familie si munca. Acest lucru

3 3

este apreciat azi. Copiii s-ar putea simţi mai împliniţi acolo; părinţii, în contact mai bun cu ei. Prietenii ar avea ocazia să vină să-i viziteze.

Acest avantaj al faptului de a avea o casă departe de oraş şi-a găsit o revigorare în urma crizei sanitare. Imaginea casei de la ţară sau a celei de- a doua rezidenţe îi animă pe mulţi în aceste alegeri.

Situaţia în care ne-am aflat în timpul epidemiei de COVID-19 a antrenat frica naturală de contaminare. Acest lucru a determinat un milion de parizieni să fugă în provincie. S-

au instalat în a doua lor casă. în timpul perioadei dintre valurile pandemiei, unii părinţi au vrut să-şi ţină copiii acasă în loc să-i trimită la şcoală. Acest lucru se explică prin faptul că a doua casă reprezintă o formă de întoarcere la copilărie şi la îngrijirea oferită de părinţii noştri, care presupune că ne protejează de bolile şi relele vieţii. Această casă adună idealul

îngrijirilor materne. în timpul crizelor sanitare, financiare sau ale proiectelor de viaţă, avem nevoie să găsim un refugiu în care să ne simţim în siguranţă. în acelaşi timp, există o idealizare a casei de la tară, care ar fi în

mod inerent sănătoasă si abundentă,
desi cunoaştem dificultăţile lumii rurale, si anume distanta fată de
centrele de sănătate sau absenta serviciilor şi magazinelor cu produse de bază (Eiguer, 2020c).

Casa de la tară este un vis.

Viata la oraş necesită constrângeri fizice; implică promiscuitate, zgomot şi viteză. în timp ce ceasul a devenit tiranul nostru, casa de vacantă ne invită să reflectăm asupra virtualităţilor „pierderii timpului”. într-o lume care

celebrează hiperconectivitatea, nu ne putem aminti niciodată suficient de virtuţile plictiselii, propice reveriei şi imaginaţiei. Această încetinire aşteptată este unul dintre motivele exodului urban. Unii au găsit ocazia în ea să-şi pună sub semnul întrebării viaţa profesională şi şi-au schimbat profesia. Telemunca a făcut posibilă şi reconectarea sferei private cu cea publică, într-un mod mai mult sau mai puţin reuşit, în funcţie de natura profesiilor şi de structura familiei. Dar ruralul fantasmat se poate transforma si într-un coşmar.

3 3

Mă gândesc, de exemplu, la toţi acei cetăţeni care visau să locuiască în

suburbii, dar care îsi doresc acum să se întoarcă în centrul oraşului, dezamăgiţi de durata transportului, de ariditatea oraşelor de dimensiuni medii şi de absenţa animaţiei în zonele peri- urbane. Nu oricine este făcut să trăiască la tară... Fantasma se loveşte de realitate.

Revânzarea casei provine din procesul de dezidealizare. Mulţi dintre cetăţenii noştri nu realizează că într-o regiune există o altă lume, o altă cultură, alte traditii si alte moduri de relationare. Cu toate acestea,

festivalurile şi sărbătorile, folclorul local, dialectele autohtone sunt pline de atractii. Destul de des,

„îndrăgostirea” imobiliară de o vilă drăguţă din Bretania sau de un apartament cu terasă în sudul Franţei se întâmplă în perioada vacanţei de vară, când vremea este frumoasă şi când mintea poate să zburde liberă. Or, viata în afara sezonului, mai ales în

zonele turistice populare vara, nu seamănă deloc cu cele 2-3 luni de sezon. Unii se vor simţi frustraţi, dar,

dacă eşti curios, totul poate fi stimulant în mediul rural, iar lunile liniştite

dezvăluiealte bogăţiilocale, pe care locuitorii delungă durată le pot aprecia. Pentru a trăibine în a doua casă e nevoie de o relaţie
3
nonconsumeristă şi de lungă durată cu teritoriul si cu locuitorii acestuia.
3

ÎMBLÂNZIREA SPAŢIULUI
w

Pare-se că unul dintre impedimentele construirii casei este rezistenta
3
spaţiului şi a materialelor, *in fine,* la posibilitatea de a le adapta după modelul ideal. Ciocnirea dintre fantasmă şi realitate poate fi dură, iar

consecinţele dureroase. La momentul[3]
instalării, fericirea de a trăi în propria casă este alimentată de o iluzie al cărei echivalent este starea de îndrăgostire. Apoi preocupările materiale pot atenua entuziasmul.

Exemplul clinic care urmează ilustrează „posedarea deteriorată” a spaţiului de locuit, întreruptă din când în când cu achiziţii şi reparaţii.

Un cuplu, familia Duchene, mi-a explicat în terapie cum istoria lor a fost marcată de locuinţe, reflectând conflictele şi reuşitele lor. Fiecare fiind căsătorit anterior şi având copii, au decis să locuiască împreună cu copiii respectivi într-un apartament mare (cumpărat de cei doi parteneri). Dar curând au apărut anumite dificultăţi între descendenţii lor, de neimaginat până atunci pentru ei,

deoarece au crezut că faptul de a se uni şi generozitatea lor ar fi fost de ajuns pentru ca toată lumea să se înţeleagă. Lucrurile nu au fost foarte conştiente la început. Soţul, în special, a început să simtă un fel de claustrofobie: îşi dorea mereu să plece, să meargă la ţară unde aerul i se părea mai sănătos, să facă excursii pe meleaguri îndepărtate unde putea practica drumeţii şi sporturi riscante. Acest lucru declanşa certuri între soţi, ale căror aptitudini sportive erau diferite. Nu plecau împreună. Femeia a început între timp să se îngraşe.

0 altă sursă de conflict a survenit: soţului a început să i se pară apartamentul incomod, ferestrele prea mici, dulapurile dărăpănate, pereţii precari. Iubitor de bricolaj, s-a hotărât să schimbe ceea ce îl deranja, nu dintr-odată, ci încetul cu încetul, până în punctul în care timp de luni şi ani, apartamentul a devenit şantier. Soţia îl urma în deciziile sale, până în ziua în care a simţit că a ajuns la limită şi nu a mai vrut să-l urmeze.

Soţul nu s-a oprit însă. A constatat că baia era prost plasată, că bucătăria nu era la

locul ei şi, cu argumente care îl susţineau, a început să modifice totul. Au început să-mi vorbească despre problemă, formulând reproşuri vechi de câţiva ani: soţul îşi amintea că soţia lui nu găsise încă o draperie destul de drăguţă... „Oricum, apartamentul ăsta e din toate punctele de vedere prost realizat”, îi plăcea să spună. Apoi, încetul cu încetul, conflictele au devenit mai clare.

Bărbatul a ajuns să părăsească apartamentul; acum locuiau separat, dar tot ca un cuplu. El şi- a cumpărat o casă în suburbii, lângă o pădure, unde şi-a aşezat nenumăratele obiecte personale şi a continuat să se dedice cu entuziasm pasiunii sale pentru bricolaj şi zidărie. însă cuplul nu înţelesese imediat deplasarea către habitat a conflictului lor de bază: acela care exista între cele două familii ale lor reunite sub acelaşi acoperiş şi care, practic, nu erau o familie. Ideologia locuirii împreună a împiedicat cuplul să accepte povara geloziei, cu siguranţă provocată de o grijă exagerată pentru bunăstarea copiilor, care avea pioritate comparativ cu aceea a cuplului. Am avut o confirmare a acestei idei atunci când în terapie a fost evocat un episod petrecut în urmă cu cincisprezece

ani: toată familia (copiii celor doi soţi) fiind la masă, soţia i-a cerut fiicei soţului să-şi schimbe locul, ceea ce pentru el a rămas dovada lipsei de consideraţie pe care ea o avea pentru odrasla sa.

Unirea cuplului nefiind consolidată, habitatul aduna toate disocierile lor. Pereţii purtau loviturile de fierăstrău şi de ciocan ale neînţelegerii lor.

La nivel de apărare, am identificat o contrainvestiţie prin exces: prea multă tandreţe dată copiilor, prea multe eforturi sportive, de hrănire, acordate deplasărilor, reparaţiilor şi remodelării casei.

La nivelul imaginaţiei, cuplul, neavând consolidat habitatul intern, nu putea „visa împreună”.

La nivelul structurii sale, investiţia narcisică şi obiectuală a celuilalt părea insuficientă. Partenerii nu i-au dat lui „penisul”, ei „vaginul”. Ei se castrau, refuzând să devină un obiect atractiv unul pentru celălalt. Poate că dragostea lor era în altă parte.

Astăzi ei locuiesc în această casă din suburbie. Domnul este în rai şi soţia lui a trebuit să facă eforturi mari pentru a se adapta situaţiei. Ea parcurge un

drum lung pentru a ajunge la serviciu, dar, în mod curios, se plânge mai puţin de faptul că îşi vede rar fiica măritată şi nu are suficient timp să-şi vadă nepoţii. Numai că ea ştie mai bine decât în trecut că alegerea sfâşietoare dintre soţul şi copiii ei este sentimentală şi că aceasta a alimentat cândva dezacordul cuplului, problemele cu locuinţa fiind debuşeul perfect.

AURA MEŞTEŞUGARILOR

Acest caz ilustrează şi importanţa psihologică a bricolajului, a reparaţiilor şi a zugrăvelii. Cu aceste lucrări asupra pereţilor, putem căuta o bunăstare mai mare a familiei, pe care o găsim sau nu, atunci când problema este în altă parte. în acest caz, legătura de convieţuire pare să fie singura problemă, în timp ce

legătura de filiaţie sau de rudenie este dificil de consolidat.

Există şi alte persoane, care nu pot efectua lucrări necesare, chiar esenţiale, precum schimbarea instalaţiei electrice. Ei ezită pentru că schimbările îi sperie. Frică de ce? Le este frică să nu piardă contactul cu trecutul sau să fie fericiţi, să se

3 1

distreze. De asemenea, să nu mai recunoască identitatea familiei.

Moda produselor semifabricate, de bricolaj sau de asamblat, pereţi sau mobilier, şi a sculelor ieftine răspunde tuturor acestor preocupări. în cazul multor persoane, habitatul interior are deseori nevoie să intre în acţiune, să producă un

efort semnificativ şi să mobilizeze munca manuală, care este legată şi de distribuţia sexuală a muncii, uneori prea rigidă între bărbatul care bricolează sau grădinăreşte şi femeia care se ocupă de întreţinerea casei. Materiale dure[3] pentru primul, moi pentru cea de-a doua. Atunci când facem prea multe sau prea puţine, este necesar să ne punem întrebarea dacă diferenţa sexuală nu este cumva stagnantă într- un anumit cuplu. O facem pentru binele general sau pentru noi înşine? Pentru a consolida identitatea grupului sau pentru a ne afirma puterea falică?

Nu de puţine ori găsim în aceste familii o aversiune faţă de preluarea funcţiilor tradiţionale ale celuilalt sex,

[3] [3] [7]
în ceea ce se numeşte refuzul
[3]
femininului, trăit ca o pasivitate ruşinoasă.

Oricum ar fi, admirăm aceste fiinţe vii care îşi construiesc singure casa, furnicile, cârtiţele, termitele, păsările. Le vedem ca pe un exemplu şi ca pe un model ideal. Cu toate acestea, ele trebuie să se mute în mod regulat.

~~**-Rudă pe linie masculină**~~ ***(N. red.)***

5

A MOŞTENI

W

Moştenirea pune probleme specifice, diferite de cele de cumpărare sau închiriere. Cu toate acestea, putem identifica un punct comun, cel al posesiei. A primi o moştenire nu este suficient, trebuie să ti-o însusesti, să

simţi că meriţi moştenirea, să

întâmpini iubirea dată, cu armonie şi seninătate. Moştenirea este un dar de

afecte, nu doar un drept recunoscut prin constituţie.

La fel ca si achiziţionarea,

aproprierea mobilizează nu numai verbul a avea, ci si verbul a fi. Mos-

tenirea ne pune sub semnul întrebării

identitatea-. Multe dintre conflictele care apar între moştenitori sunt legate de trezirea unor îndoieli cu privire la aşa-zisele preferinţe sentimentale ale decedatului fată de unul în detrimentul celuilalt. Prin urmare moştenirea poate trezi rivalităţi

adormite, gelozii acide, ranchiune nituite adânc în suflet, uri violente. Se transformă într-un cadou otrăvit, duce la procese, la reglarea conturilor. Legatarul poate fi contestat: „Credeam că are simţul dreptăţii, că îi iubea pe toţi la fel”. Dacă avem tendinţa de a măsura dragostea în funcţie de cotele de moştenire, reali-
tatea riscă să fie amară. P. Cuynet şi alţii (2008) au stabilit că moştenirea estetrăită ca un semn al
recunoaşterii filiaţiei.

Este uşor să picăm în acest raţionament infantil în raport cu mama: „M-a părăsit pentru că

nu mă iubeşte”, „Preferă pe altul”, „pe celălalt”.

Moştenirea stârneşte astfel lăcomia, dezvăluie prietenii nebănuite, absenţa scrupulelor la unii. Un studiu asupra moştenirii ar trebui să răspundă la următoarea întrebare: de ce anumiţi indivizi, obişnuiţi să trăiască cu resurse modeste, devin prin moştenire fiinţe rapace, până acolo încât să uite sentimentul fratern? Este la fel ca în cazul câştigătorilor la loto.

în opera comică al lui Giacomo Puccini, *Gianni Schicchi,*

inspirată de un episod din *Divina comedie* a lui Dante, moştenitorii descoperă, după moartea bogatului florentin Buoso Donaţi, că acesta şi-a lăsat averea călugărilor, fără ca lor să le păstreze ceva. Asa că decid să refacă testamentul

3

cu complicitatea lui Gianni Schicchi, un celebru falsificator. Acesta va simula părintele muribund, care dictează noi clauze testamentare care îi favorizează. Dar ne aflăm într-o epocă, în 1299, când descoperirea unei astfel de înşelăciuni îl costă pe escroc mâna dreaptă şi excomunicarea. Manevra se întoarce împotriva moştenitorilor aspiranţi, deoarece Gianni Schicchi pune

să fie înscris propriul nume în noul testament, ca moştenitor
7 3
principal, şi lasă doar firimituri pentru ceilalţi. Moştenitorii sunt prinşi în propriul joc, nu pot spune nimic, altfel vor fi pedepsiţi drept complici la escrocherie.

Piesa lui Benjonson, ,
reluată
de Ştefan Zweig şi Jules Romains în 1923, are loc tot în Italia, la Veneţia mai exact. Fără soţie sau copii, Volpone Stârneşte lăcomia mai multor locuitori
3
ai oraşul lacustru promiţându-le moştenirea, fiecăruia separat. El simulează o boală gravă cu complicitatea servitorului său,

Mosca. în schimbul promisiunii, i se oferă cadouri de preţ, bani, obiecte, proprietăţi... Corvino îi dă chiar propria soţie, „pentru a-l ajuta să se vindece”. Astfel, Volpone se îmbogăţeşte înainte chiar de a le da ceva. Situaţia se întoarce împotriva lui însă, pentru că se descoperă înşelătoria, iar servitorul Mosca este cel care va „moşteni” casa. Acesta din urmă se dovedeşte a fi mai viclean

decât stăpânul sau. Volpone trebuie să fugă din Veneţia.

A MOŞTENI ÎNSEAMNĂ A REŢESE LEGĂTURILE DE FILIAŢIE

w

Unii indivizi par să nu fie interesaţi decât de moştenire. Măgulesc persoana în cauză şi, chiar dacă se îngrijesc de ea, scopul urmărit este doar primirea moştenirii drept compensaţie. Piesa *Volpone* arată că impostorul îşi găseşte o libertate de acţiune în dorinţa de profit a victimelor sale. Nu este cazul general, evident. Există testatori care sunt pur şi simplu... nedrepţi. Uneori vor să exprime respingerea unui moştenitor pe care nu-l iubesc.

Oricum ar fi, forţa simbolică a moştenirii este imensă; asta explică atât de multe rătăciri. Moştenitorul se simte recunoscut; i se acordă un loc în filiaţie, ceea ce îi clarifică si îi întăreşte identitatea. Pentru că suntem cine credem că suntem şi, de asemenea, cel pe care apropiaţii îl identifică drept un membru distinct si unic— al familiei.

Să luăm un exemplu. Până de curând, copiii adulterini nu aveau aceleaşi drepturi de moştenire ca şi ceilalţi copii. Acest lucru îi rănea, accentuând sentimentul de marginalizare pe care îl trăiseră încă din copilărie.

Conceperea lor i-a privat de un drept normal. Nu a fost vina lor. în această situatie

3

paradoxală, ei sunt neiubiţi, dar rodul unor iubiri interzise şi cu siguranţă foarte pasionale. Majoritatea copiilor adulterini sunt consideraţi copii ai ruşinii; acest lucru se reflectă asupra dezvoltării lor psihologice. Suferinţa lor se exprimă printr-o lipsă de încredere în sine. Dacă există un secret în privinţa părintelui, dublat de minciună, situatia se înrăutăţeşte.

Copilul nu-şi poate găsi echilibrul şi nu-şi poate construi viitorul fără să cunoască adevărata sa filiaţie. Legea a încercat să le restabilească atât

drepturile, cât şi poziţia.

A MOŞTENI ÎNSEAMNĂ A TRANSMITE MAI DEPARTE

Pe lângă un act de iubire, moştenirea este un act de recunoaştere. O amintire

3

a rangului său în genealogie. în plus, lăsarea casei drept moştenire condensează aceste vechi ambasade pe care aceasta le adăposteşte: corpul, memoria familială, intimitatea ei fertilizantă. Testatorul poate aştepta să lase casa rudelor de sânge. Astfel moştenirea, act de continuitate, constă în încredinţarea unui obiect altei

3

persoane, pentru ca memoria să nu se piardă. Ca un fel de pact între testator şi legatar, pentru

ca transmiterea să fie efectuată şi respectată, sugerează Ombline Ozoux-Teffaine (1999).

Or, dorinţa legatarului, oricât de nobilă ar fi ea, trebuie să tină cont de

7 3

consimţământul conştient si

3 3 3

inconştient al moştenitorului; acceptă el toate aşteptările sale? Incomodat, acesta din urmă poate să se ferească de moştenire şi să o considere prea grea, coplpeşitoare, otrăvitoare chiar. Trebuie să-i mulţumească testatorului

3

sau să-l urască pentru că nu-l lasă liber? Moştenitorul, adaugă O. Ozoux- Teffaine, trebuie să rupă pactul dacă este prea împovărat de partea blestemată

a familiei, apoi să-l refacă pentru a da viaţă părţii binecuvântate. Dacă trăieşte moştenirea cu vinovăţie, nu îşi va permite să dea un sens personal moştenirii. îi va fi greu să-şi apropriееze casa, se va simţi ca un supravieţuitor, cu o casă agăţată ca o ghiulea de picior.

în alte cazuri, dimpotrivă, moştenitorul visează să transforme casa lăsată moştenire, să o vândă, să o refacă din temelii sau să o reconstruiască pentru a nu lăsa nicio urmă a testatorului. Sau i se pare important să şi-o apropriеze în felul său, ca pentru a confirma dreptul de proprietate asupra

bunului moştenit. O reîmprospătează doar pentru a o adapta la timpul prezent.

Acesta are de-a face cu un alt principiu. A deţine o casă este ca o
negare a morţii. Nu se spune că piatra rămâne? Corpul este perisabil, în timp ce mineralele sunt eterne. Dar putem accepta ca un mort să ne dea ceva nemuritor?

CUM SĂ TE SIMŢI?

w

în faţa moştenirii, lupta se va duce sub steagul reîntâlnirii cu sine. în fine, o casă va sti să trăiască dacă este

3

impregnată de prezenţa noilor ei locuitori. în acel moment, a avea

se alătură lui a fi. Casa face parte din identitate, ca să spunem aşa. Suntem de acord cu ideea că travaliul de doliu se termină atunci când putem îngropa din nou mortul.

Ar fi interesant, în această etapă a reflecţiei noastre, să facem un ocol prin psihologia doliului, al cărui proces se împleteşte cu procesul aproprierii unui bun moştenit. Dificultăţile travaliului de doliu însă o împiedică. Amintind de paralizie, putem să şi abandonăm o casă moştenită sau să o vindem sub preţul ei. Iar travaliul de doliu va fi cu atât mai dificil cu cât se păstrează un resentiment faţă de defunct, în spatele idealizării.

Credem că ne putem separa de el, dar continuăm să ne gândim la el. Este chiar trăit ca si cum ar fi luat o

3

parte din sufletul celor vii. Freud explică acest caz subliniind că subiectul îndurerat s-a identificat narcisic cu obiectul dispărut. Chiar înaintea morţii sale, îl consideră un alt sine, chiar mai bun decât el însusi. Si cum este imposibil să condamni pe cineva in *absentia et in effigie —,* atacul sadic sub forma reproşurilor pe care ar dori să i le adreseze se întoarce împotriva subiectului însuşi. Obiectul este incorporat masiv în sine, de unde distruge psihicul. Supraeul se angajează să-i facă morală. Cu

alte cuvinte, atunci când auzim un îndoliat că-şi face reproşuri, acestea sunt reproşurile pe care subiectul ar dori să i le adreseze obiectului.

Pentru a ieşi de acolo şi a îndeplini travaliul de doliu ar trebui deci să se dezvolte acest dublu proces de proiecţie şi introiecţie. Evident, acest travaliu se complică atunci când la el se adaugă misiuni transgeneraţionale. De acum înainte, din moment ce moştenitorul rămâne singur şi fără ascendent în viată, este vârful

succesiunii si, dacă anumite conturi nu

au fost reglate în trecut, se

poate simţi copleşit de povara lor.

Aceasta este situatia tratată în filmul *Rain Man*. Fiul cel mic, Raymond, află secretul care îl privează de moştenirea moşiei tatălui său, lăsată unei asociaţii misterioase. Tatăl i-a lăsat doar trandafirii de colecţie, a căror cultivare necesită măiestrie. Raymond mai descoperă că are un frate mai mare bolnav, izolat în secret în unitatea de specialitate condusă de această asociaţie. Va afla că fratele fusese luat de acasă în timpul copilăriei sale, probabil pentru a-l proteja pe el. Dar fiind „un învingător”,

nu se resemnează să se plece în faţa deciziei paterne; intenţionează să rezolve problema rapid, aşa cum este obişnuit să facă în viaţa lui. începe astfel o călătorie, care îi va permite să-l descopere pe acest frate, tranformându-se. Acesta repetă încontinuu cuvântul *Rainman* – de fapt, denaturarea prenumelui său. Raymond devine o fiinţă sensibilă; va fi pierdut o casă, dar a câştigat un frate şi propria umanitate.

La fel ca în acest exemplu, pentru mulţi oameni moştenirea permite o punere în perspectivă a eredităţii psihice, o plonjare în istoria familiei. Moştenirea dă formă materială diferitelor fatete

ale travaliului de
3
doliu: triumful asupra rudei decedate, trezirea lăcomiei, angoasa de a rămâne în viată. Certurile dintre fraţi în
3 3
legătură cu moştenirea au ca scop frecvent atenuarea durerii, chiar negarea morţii. Fără protecţia părintelui, ei se tem pentru viitorul lor şi că bunurile familiei se vor evapora. Rivalitatea are, în consecinţă, o funcţie defensivă.

SFÂRŞITUL TRAVALIULUI
w

Terminarea travaliului de doliu poate avea ca rezultat construirea unui proiect. Vom merita darul unei moşteniri. Nu este neobişnuit să apară decizia

de a demara o lucrare sau de a cumpăra o nouă casă. Doliul împlinit duce la posibilitatea de te bucura din nou de viaţă. Vom accepta că avem o viată înaintea noastră.

3

Cazul Segolene, tratată în terapie de Martine Mercier (1999), căreia îi mulţumesc pentru autorizarea de a-l publica aici, ridică toate aceste întrebări. La câteva luni după începerea terapiei, fiica pacientei, în vârstă de 7 ani, a murit de o boală acută. Disperată, se simte vinovată, îşi pierde simţul duratei, se retrage în ea însăşi. Amintirea fetei o bântuie. Apoi se instalează un doliu lung, din care iese cu greu.

Ea analizează relaţia ei cu părinţii şi căsătoria lor, refuzată de bunicii paterni burghezi, ceea ce

l- a determinat pe tată să întrerupă orice contact cu ei. Segolene cercetează aceste secrete şi descoperă că familia ei este mult mai marcată decât şi-ar putea

imagina de ceea ce pare a fi un blestem al bunicilor.

în momentul în care începe să caute o nouă locuinţă, deja recuperată, ea este din nou însărcinată. (Este „locuită”.) Atunci a decis să cumpere o casă; un unchi îi oferă o sumă de bani, un avans la moştenire. A văzut-o ca pe o binecuvântare reparatoare. „Achiziţionarea unei case în timpul unui travaliu de doliu nu numai că are o contribuţie la realizarea acestuia, ci şi îl accelerează, prin reelaborarea legăturilor genealogice pe care le trezeşte”, conchide M. Mercier. La pacienta sa, vor fi chemate casele din copilărie..., „casa ideală va fi suportul proiectiv la răscrucea poveştilor celor două filiaţii, care reactivate va veni să dinamizeze travaliul de doliu”.

La întrebarea pusă lui Jorge Luis Borges (2010) dacă crede în nemurire, el a răspuns, ca un bun agnostic, că nu crede în nemurirea sufletelor, ci a tru-purilor: copiii sunt cei care

poartă în ei înşişi o parte din substanţa vitală a părinţilor. Astfel fiecare fiinţă umană este veşnică, pentru că reprezintă o verigă nemuritoare de generaţii. La fel, putem spune că moştenirea unei case ne întăreşte ideea că nu vom fi niciodată proprietarii ei, pentru că nu are decât chiriaşi, doar fiinţe muritoare care trec, se stabilesc acolo şi apoi o lasă moştenire urmaşilor lor. în concluzie, singura relaţie de proprietate pe care o stabilim este, de fapt, o coproprietate cu lanţul lung de alti chiriaşi, membrii descendentelor noastre.

— **în psihologie, pentru a înţelege aceste întrebări, ne bazăm pe doi termeni;**

Ereditatea, proces care implică transmiterea între doi subiecţi, în principal de la un ascendent la un descendent.

2- **Moştenirea, conţinutul acestei transmiteri.**

Atunci când avem de-a face cu moştenirea unei case, trebuie să ţinem cont, pe lângă valoarea sa de piaţă, şi de valoarea ei simbolică, atât de diferit trăită de fiecare individ.

— **Adolescentul este un căutător al unui loc în spaţiu, concluzionez eu în** ***La familie de l'adolescent: le retour des ancêtres (Familia adolescentului: întoarcerea strămoşilor), op.cit.,*** **după ce am observat că acesta încearcă din răsputeri să-şi găsească un loc, „nişa" sa, în genealogie. Prin această căutare el ar putea dori să se rupă de părinţii săi „neînţelegători" şi să se îndrepte spre strămoşi, să-i imite chiar.**

— **Autorul reia cuvintele lui Freud**

din „Despre dinamica transferului” *(Opere esenţiale,* voi. 11, p. 111), „nimeni nu poate fi ucis in absentia sau in effigie”. ***(N. red.)***

6

A SE MUTA

Dacă nu suntem convinşi că mutarea

5

este un moment intens emoţional, unic în felul său, limbajul ne va oferi cuvinte care să ne convingă de acest lucru. Când spunem despre cineva că a

„deraiat”-, ne gândim că-şi pierde capul, de parcă ar fi ieşit în afara lui, străin de patria sa asociată cu o anumită atitudine, coerentă si stăpânire a mijloacelor sale intelectuale şi de alt fel. Se mută fără să-şi ia bagajele, ceea ce-i aparţine, prin care este recunoscut în identitatea lui; o parte din el pleacă, cealaltă rămâne. „Nu este în apele lui” este o zicală care aminteşte de această lipsă de ubicuitate; nu suntem în locul nostru natural. „Se lasă dus” evocă aceleaşi circumstanţe, dar mai puţin grave. Limbajul preia aici o percepţie comună: mutarea este un moment de nebunie; riscăm să uităm de noi înşine, să ne

j 7

pierdem rădăcinile; deci, aducem o parte din noi înşine; cea mai puţin valoroasă; devenim disociaţi, tăiati în

J w**

doua—.

Mai este un cuvânt, nu mai puţin bulversant de amintit, dar care subliniază un aspect opus: „Acela e un arierat .— Aluzia este precisa: ar rămâne agăţat de locuinţa lui. Care? Cea care l-a văzut născându-se si

crescând. Cu alte cuvinte, arieratul este cel care nu şi-a părăsit familia. Cel care a rămas agăţat de ei, din lipsă de capacităţi psihice suficiente pentru a se emancipa. Cuvântul

pare să aibă această origine: îi vizează pe cei săraci cu duhul care nu părăsesc casa părintească sau familială. Originea expresiei este veche. Idiotul i se opune lui *poleidos*, celuicare merge spre *polis,* spre oraş, care se încadrează în peisajul public şi, ca atare, se integrează în lume, în timp ce acela care nu părăseşte incinta familială îşi dezvăluie neputinţa. în greacă, *idiotes* este omul privat, particularul, neataşat de o profesie, un ignorant.

Metafora subliniază că acela care pleacă, cel care se îndepărtează, demonstrează maturitate, spre deosebire de cel care rămâne si stă ca un

copil. Atinge deja una dintre semnificaţiile profunde ale mutării: cu fiecare mutare reproducem gestul de emancipare iniţială, plecarea de la părinţi. Iar copiii mici, când se mută, repetă prima mare călătorie: naşterea. A-ţi părăsi casa pentru o alta este ca şi cum ai pleca spre o libertate câştigată, chiar daca uneori plecarea este forţată. A trece de la un interior într-un exterior pentru a integra un alt interior, care va fi „al nostru”. Evident, ca şi independenţa sau naşterea, este mai bine să ştii încotro mergi, iar această tranziţie să fie pregătită. Dacă nu, ne comportăm ca şi cum nu am fi plecat. Pentru că a pleca doar ca

să pleci sau dintr-un capriciu este ca şi cum ai spune că nu ai plecat niciodată. Rămânem pe loc, cu mintea cel puţin.

Mutarea nu este doar un gest material, este un proces precedat de o reprezentare psihică a gestului, de o analiză a argumentelor pro şi contra şi, mai presus de toate, chiar înainte de a fi luată si executată decizia, de reverie. Mutarea este aşadar un act imaginar. Se observă că aceia care întâmpină enorme probleme practice în momentul mutării – pierzându-şi cheile, spărgând obiecte, având parte de defecţiuni la gaz, electricitate, apă, pentru a le numi doar pe cele mai frecvente – au dificultăţi fie să se detaşeze,

fie să-şi imagineze pe deplin ceea ce realizează. Acestea reflectă diversitatea rezistenţelor care se opun plecării. Mutarea este atunci o ispravă şi, ca orice ispravă, implică riscuri.

DEPENDENTA NU ESTE CEEA CE CREDEM

„Plec”, „îmi rup lanţurile” sunt propoziţii pronunţate uşor. în general, individualişti cum suntem, credem că

independenţa este mai bună, mai sănătoasă. însă Fairbairn (1952) a gândit diferit lucrurile din această sferă. El a propus trei etape progresive: dependenţa imatură, independenţa imatură şi dependenţa matură. Prima

face parte dintr-o fuziune care sărăceşte, cea a *idioţilor.* A doua este

3 7 3

împărăţia nesăbuiţilor, a celor care cred că pot pleca fără regrete, dar se întorc ruşinaţi şi la fel de repede cum au plecat. în ambele cazuri, este o politică de totul sau nimic. A treia corespunde recunoaşterii că ai nevoie de ceilalţi, cât de puţin, pentru a putea fi independent. Am avea nevoie de ceilalţi, deşi nu neapărat de aceşti oameni. Mecanismul de deplasare este activat. Sperăm că vor oferi ceea ce ne lipseşte. Marea artă constă în a-l face pe celălalt să ştie cum ne poate fi de folos fără să i-o cerem ca pe un drept şi fără să o cerşim. Nimeni nu este obligat la

nimic; este condus de dorinţa sa de a oferi şi acest lucru îi oferă plăcere. Dependenţa matură implică recunoaşterea punctelor tale slabe. Influenţa este prezentă sub forma unui motor de legătură şi în slujba libidoului, şi nu ca în cazul perversului narcisic, unde exercitarea influentei asupra celuilalt este un scop în sine, ratificând principiul că celălalt nu există (vezi A. Eiguer, 2002 2008).

Independenţa este experimentată în dependenţa matură ca o libertate în primul rând spirituală, apoi materială. Când cineva părăseşte un loc,

este evaluată întotdeauna capacitatea de a recunoaşte această dependenţă matură.

Psihologii, psihiatrii şi psihanaliştii au abordat deseori mutarea prin latura ei disfuncţională, prin tulburările pe care le provoacă, în timp ce este, înainte de toate, un gest pozitiv, un proces de transformare sau de maturizare, mai exact.

Am putea spune că, în lipsa năpârlirii, care se întâmplă la atâtea specii de animale, noi ne schimbăm locuinţa? Mutarea reproduce modelul crizei familiale: sentiment de ruptură, debordare emoţională, stranietate, o nouă bulversare si rezolvare a crizei

prin depăşirea ei, cu achiziţiile aferente.

Această reflecţie se aplică culturilor sedentare. în rândul popoarelor nomade, casa este trăită ca o închisoare, dar procesul de mutare nu pare a fi diferit de cel al persoanelor sedentare; aceeaşi frenezie, aceleaşi

întrebări. Mediul natural devine neospitalier, oamenii se tem de epuizarea păşunilor şi a apei, comerţul este mai puţin productiv; atunci, grupul se mută. Obiectele şi cortul, pe de o parte, reţeaua familială foarte strânsă, pe de altă parte, iau locul solidităţii pereţilor?

Alte forme de habitat asociază

sedentarismul si nomadismul si acestea

sunt legate de schimbările climatice sezoniere: casa fără piloni uşor detaşabilă de la sol, care poate fi transportată pe o platformă mobilă, agăţată în spatele vehiculului, în ţările reci, în Ţara de Foc (se numeşte casă-melc); case plutitoare aşezate pe piloni în sezonul uscat şi plutind în timpul musonului, în Marele Lac din Cambodgia, Tonle Sap. în timpul sezonului uscat, partea scufundată poate fi reparată cu uşurinţă, în acest caz. Aceste variante îndeplinesc aceleaşi criterii ca si în cazul

nomadismului pur: substituirea stabilităţii terenului printr-un

ataşament faţă de obiecte şi de grupul familial.

După cum am văzut, habitatul este străbătut de dorinţe, fantasme, afecte, cu alte cuvinte pereţii şi obiectele casei au un suflet. Totuşi, atunci când

3 7

tablourile sunt îndepărtate de pe pereţi pentru a fi transportate în altă parte, relaţiile de contiguitate stabilite între obiecte şi pereţi ar trebui să dispară şi să fie reinstalate în altă parte. Dar acest proces nu este atât de simplu, deoarece agăţarea tabloului are o poveste care necesită travaliul de doliu al acestei poveşti în momentul plecării. Ca urmare, ne vom întreba dacă reprezentările mutării nu depind de relaţiile

dintre lucruri mai mult decât
3
de valoarea lucrurilor în sine. Si dacă
3
mutarea nu seamănă cu o „desţesere” pentru o reţesere a firelor psihice, a legăturilor mai mult decât cu un transport de obiecte.

Copiii mici care erau fericiţi în vechea lor locuinţă şi care se vor îndepărta de prietenii lor vor simţi puternic plecarea.

PROVOCĂRILE

Folosindu-şi habitatul interior, familia, unul dintre membrii săi dacă locuieşte
3
singur, doreşte să-şi schimbe locul. Această organizare

inconştientă îi facilitează sarcina. Ne oferă certitudinea de a ne regăsi, de a ne repune pe picioare. Pentru că, în noua locuinţă, vom desfăşura din nou habitatul intern pentru a o face a noastră. A avea o reprezentare înseamnă că avem speranţa de a şti să ne reconstruim relaţia sentimentală si materială cu locurile. Nicio casă nouă nu este ideală. Dacă vrem să-i găsim defecte – acele „nu este la fel de bună precum cea dinainte” –, le găsim cu siguranţă. Dar această dezamăgire este semnul că nu am abandonat total casa lăsată în urmă şi, de asemenea, că nu avem suficientă încredere în

habitatul nostru interior pentru a restabili legătura cu habitatul exterior. Apoi sentimente neplăcute ne pot surprinde: stranietatea. Vom găsi noile locuri bizare, neînsufleţite, zugrăveala sinistră, zgomotele ţevilor necunoscute si misterioase.[3]

Mutarea este o suită de încercări. Test fizic, care absoarbe timpul şi disponibilitatea adesea în defavoarea celor dragi, a activităţilor profesionale, a hobbyurilor. Ce-i drept, există momente de veghe atunci când vizitezi un spaţiu de închiriat sau de cumpărat, momente care alimentează curiozitatea şi te fac să visezi. Căci vom merge

întotdeauna într-o casă deja locuită de altcineva, chiar dacă ne mutăm într-un spaţiu nou. Au fost muncitori, zugravi, zidari; clădirea a fost construită pe un teren unde se găsea o altă casă şi alţi oameni. Alţii sunt îndepărtaţi pentru a ne instala în casele lor. Ne simţim

3

uzurpatori, dar, mai profund pentru noi, vom trăi acolo însoţiţi, inseraţi

7 3 3 3 7

într-o istorie a ocupanţilor, care ne inspiră un oarecare respect, pentru că au transmis locurilor o viată, o căldură

3 7

care palpită în fiecare colţ al casei. Ne putem imagina pasiunile şi certurile lor,

proiectele şi bucuriile lor, le putem auzi zgomotele, vocile şi şoaptele. Ne liniştesc cu privire la propria noastră prosperitate, deşi, uneori, „fantomele” lor ne pot îngrijora.

De asemenea, trebuie amintit că se întâmplă rar ca membrii unei familii să se pună toţi de acord imediat asupra alegerii unei noi locuinţe. Ei au puncte de vedere diferite, chiar radical opuse. Numai că, în loc să-si asume ezitările

7 3

individuale care ar împiedica de fapt acţiunea, fiecare are poziţii opuse celor ale unui alt membru. Aceasta tine de

3

una dintre funcţiile protectoare ale grupurilor: în timp ce este

refulată la fiecare individ, ambivalenţa reapare în conflictele interindividuale (vezi S. Slavson, 1953).

Am putea măsura atunci posibilitatea de a avea o bună dispoziţie legată de mutare prin modul în care ne pregătim cutiile şi lăzile, şi în special prin uşurinţa mai mare sau mai mică de a ne

> 3

debarasa de vechile bunuri dacă noua locaţie nu le poate prelua. Mutarea este o probă a abandonurilor: al obiectelor, al zidurilor, al cartierului, al vecinilor, al comercianţilor. De aceea apare şi un efect cunoscut: oboseala – care depăşeşte cu mult consecinţele

eforturilor fizice depuse.

Pot apărea conflicte cu cei apropiaţi sau cu cei care se ocupă de mutare cu privire la ceea ce este considerat un „tratament prost” aplicat obiectelor; teama c-ar putea fi sparte dezvăluie faptul că habitatul intern e pe cale de a suferi o zguduitură puternică. îşi scoate la iveală crăpăturile.

în timpul mutării, este solicitată funcţia de memorie a habitatului

3

interior, deoarece este cea mai puternică garanţie a continuităţii familiale. Descoperim obiecte pe care le-am uitat. Vom sti să recunoaştem

semnele de identitate[?] în[3] altă parte? Aici vedem

reproducându-se succesiunea obişnuită a instalării prin efectele reprezentării inconştiente a casei: în primul rând, căutăm să ne asigurăm un sprijin în noua locuinţă, apoi putem investi acest loc drept unul ce oferă plăcere. Se spune: „Mă bucură locurile”.

EXCESUL[a] SI DEZORDINEA

Situaţia-limită pe care o reprezintă mutarea explică de ce o întreagă psihopatologie îşi găseşte expresie acolo, înainte, în timpul sau după executarea ei. Intră în joc diferite circumstanţe: nu este acelaşi lucru să te

muţi din motive profesionale sau în urma unui divorţ conflictual, sau

3 7

forţat, să pleci de la părinţi binevoitori sau în contextul migraţiei, sau chiar al exilului. (A. Yahyaoui, 1999).

O altă sursă de dificultate se referă la structura familiei. Desi toate familiile

3

au o reprezentare internă a habitatului, la unii aceasta rămâne foarte labilă, depinzând astfel de sprijinul permanent al habitatului real pentru consolidarea unităţii psihice. Dacă psihicul grupului se bazează exclusiv pe habitatul exterior, mutarea poate induce o stare de rău, până la angoasa de

dezmembrare. Pot apărea şi episoade psihotice la un membru sau altul. Este ca şi cum aceste persoane şi- au lăsat o parte din identitatea familiei ataşată de fosta casă, fără să-şi construiască o piele nouă. Orice clinician bine informat vă va spune că multe dificultăţi psihologice apar în urma unei mutări. O predispoziţie patologică şi selectivă? Sentimentul de a pierde un reper de neînlocuit?

Din motive conexe, unele persoane sunt în imposibilitatea de a se muta. O formă de simbioză între sufletul lor si

pereţi şi obiecte îi face să simtă orice separare ca pe o smulgere atât de puternică, încât se tem

că-şi vor pierde o parte din corp. Uneori se observă o agăţare de obiecte: acest lucru se remarcă în timpul dezastrelor naturale, al inundaţiilor, al cutremurelor, cu consecinţe uneori dramatice. Unii

3

trăiesc ca gardieni ai templului în care locuiesc cei dispăruţi. în unele regiuni ale globului, morţii sunt îngropaţi în apropierea locuinţei, uneori rămăşiţele rămânândchiar în ea. Sufletul lor

bântuie... A părăsi locurile în care au locuit ar însemna să-i uiti definitiv,

3 7

adică „să-i trădezi”. Aşa că rămânem pe loc, chiar dacă tavanul riscă să ne cadă în cap...

ZBORUL PRAFULUI

Am avansat înaceastă reflecţie cu privire la dificultatea mutării[3] atunci când am înţeles că schimbarea reşedinţei[3] este strâns legată de posibilitatea şi dorinţa de independenţă. în cazul nenumărator tineri, a nu se putea muta este semnul unei piedici în obţinerea independenţei.

Am cunoscut o familie (Rampal) foarte ataşată colectiv de memoria strămoşilor, în principal de mama tatălui şi de tatăl mamei. Dispariţia lor a zguduit membrii familiei pentru o lungă perioadă; suferinţa morală şi fizică afectaseră cuplul parental şi pe gemenii lor adolescenţi. Unul dintre ei

era deosebit de fragil, suferea de o anorexie nervoasă. Deşi tratamentul familial (realizat chiar de mine) a produs efecte benefice, copiilor, care se apropiau de vârsta de 20 de ani, le era dificil să plece de acasă. Geamănul mai sănătos a decis să-şi cumpere un apartament cu banii lui câştigaţi cu greu, dar nu reuşea să locuiască acolo.

Aşa că, pentru a profita de noua sa locuinţă, s-a gândit că ar fi bine să meargă acolo în weekenduri, dar cum îi lipseau patul şi alte elemente necesare instalării, a pus un cort şi un sac de dormit. A aprins un reşou electric, pe care îl folosea pentru a-şi încălzi mâncarea. A adus o lanternă, pe scurt şi-a transformat apartamentul în camping. Apoi, pentru a evita singurătatea, i-a cerut fratelui său să vină acolo în timpul „excursiilor”. Acesta din urmă, simţindu-se confortabil cu fratele său în rarele sale ieşiri, a acceptat, şi pentru că devenise aproape nelocuibilă camera lui. Avea o „frică morbidă de praf”. Cum se temea că praful de pe mobila lui nu zbura departe, îl „murdărea” şi îl „contamina”, a interzis altora accesul în

camera lui; nimeni nu putea intra la el să facă curat. Desigur, nici el nu a îndrăznit să facă acest lucru; dezordinea trebuie să fi fost uriaşă. Mai mult, nu trăgea niciodată draperiile; nu deschidea ferestrele, nici iarna, nici vara, din aceleaşi motive. Această frică de praf nu a fost însă reprodusă atunci când a venit să locuiască în apartamentul fratelui; precaritatea confortului nu l-a afectat; era obişnuit cu asta. A fost, în cuvintele lui „ca şi cum ai merge la ţară”; pentru el a fost ca o „mică anticipare a vacanţei”.

Apoi cei doi fraţi au început să se intereseze de maşinile de curse şi le-a venit ideea să participe la raliuri. Din acel moment şi-au petrecut cea mai mare parte a timpului liber modificând o maşină uzată, adaptând-o mecanic pentru curse. Asta le-a luat mult timp şi, din moment ce nu puteau merge acasă să se odihnească, s-au obişnuit să doarmă în interiorul vehiculului. Habitaclul maşinii a devenit casa lor. Au reuşit să o pregătească serios şi să participe la raliuri. Au avut succes, în mare parte datorită comunicării şi percepţiilor psihice instantanee care îi caracterizează pe gemeni; cel care conducea era ajutat de celălalt, care îl ghida studiind hărţile. Mi s-a

părut destul de interesant faptul că aceşti tineri, de obicei lenţi şi nehotărâţi, au dezvoltat un asemenea gust pentru viteză. Mama lor a fost mândră că băieţii ei au câştigat medalii; asta a compensat, ne-a mărturisit ea mai târziu în terapia de familie, nopţile nedormite când se gândea la riscul la care se supun cu vechiul lor „hârb”.

Abia mai târziu a fost posibil ca proprietarul apartamentului să-l locuiască, instalându-şi mobilierul. Fratele său a acceptat să se separe puţin mai mult de el şi s-a întors să locuiască
împreună cu părinţii săi, până-şi îmbunătăţea situaţia financiar suficient ca să-şi poată cumpăra „ceva”.

Acest exemplu clinic ne aminteşte că adesea tinerii nu pleacă singuri din casa părintească; de multe ori o fac pentru a trăi în cuplu fără să fi cunoscut o perioadă de solitudine, ceea ce poate alimenta nostalgia unei vieţi celibatare niciodată cunoscute si

totuşi

idealizate. Unii divorţaţi spun[3] că[3] pentru ei divorţul este un mod de a trăi în sfârşit „viaţa de tânăr”; îşi închipuie că singuri şi „liberi” vor săvârşi o mie de extravaganţe. Uneori le trăiesc, desigur. Una peste alta, aceasta ne confirmă ideea că mutarea este asociată cu „puţin mai multă libertate”; că aceasta este o himeră sau o posibilitate e deja altă problemă.

FĂRĂ OBLIGAŢII

§

Schimbările de domiciliu pun în lumină motivele inconştiente care îi

conduc pe unii[3] la mutări

frecvente, aşa cum se întâmplă cu familiile care au legături de filiaţie inconstante: relaţii foarte superficiale între membrii lor, lipsite de intimitate, fără ataşamente fată de obiectele materiale, ceea ce le

3 7

permite să schimbe rapid reşedinţa (familii de psihopaţi sau perverşi). Rareori simt durere sau regret pentru casa abandonată, deoarece nu se pot angaja într-un proces de separare de un loc dacă nu au locuit cu adevărat acolo.

Este diferit cazul familiilor cu membri care au sentimente de persecuţie, deşi efectele sunt similare. Ele experimentează o nevoie frenetică si foarte frecventă de a schimba

3

domiciliul; habitatul devine „incontinent”; mediul li se pare când ostil, când enigmatic; îşi imaginează vecinii provocând poluare fonică, făcând „magie” împotriva lor în timpul unor „liturghii satanice”, spionaj, „lovituri sub centură”, precum atacarea copacilor din grădină cu produse corozive, chiar otrăvirea apei curente. Nu rareori se poate observa, în aceste cazuri, declanşarea procedurilor juridice. Aceşti indivizi cunosc bine legea, ceea ce le alimentează climatul emoţional de teroare în loc să-l

3

relaxeze. Funcţia de etansare interior-

з y

exterior care oferă un habitat

interior bine integrat lipseşte aici. Se mai adaugă un factor: locurile în care trăiesc nu trezesc plăceri autoerotice. Pentru ei, ele au o simbolistică redusă. Pe scurt, sunt nelocuite din punct de vedere psihologic. Aceşti oameni îşi acuză apoi vecinii că le-au furat ceea ce le lipseşte: conţinuturile inconştiente.

GUSTUL NOULUI

în concluzie, aş spune că mutarea este un act izolat în viata oamenilor. Este

considerat funcţional, o necesitate, o constrângere, rar este realizat din plăcere. Cu toate acestea, apare ca

reflectare a legăturilor cu ceilalţi şi cu sine. Ne mutăm aşa cum trăim spaţiul, aşa cum îi iubim pe cei dragi. Mutarea este întotdeauna o naştere sau o

plecare de la părinţi, în timp ce venirea noastră pe lume este prima noastră mutare. Inovarea este o întreprindere de proporţii. Confortul dulce ucide pasiunea, aşa cum ucide şansa de autodescoperire. De a descoperi ce? Ceea ce avem preţios în noi.

Testul este atunci individual. Habitatul interior se va pune pe treabă împachetând cutiile şi aranjând lăzile. Prea multe amintiri apar din atingerea fiecărui obiect. Este întoarcerea a ceea ce părea evident. Fiecare

lucru îşi va dezvălui sufletul, aşa cum spune G. Bachelard *(op. cit.,* 2003). Aşa că vom înţelege că, dacă natura nu ne-a dat o şansă de a ne transforma pentru a creşte, cultura ne oferă mutarea pentru a da naştere, din mintea noastră, unui alt Eu.

— **în limba franceză, verbul** ***déménager*** **are dublu sens, atât de a se muta, cât şi (fam.) de a deraia, de-a o lua razna. (AT.** ***red.)***

— **Acest capitol se bazează pe articolul meu „Psychanalyse du déménagement” (Psihanaliza mutării),** ***L'autre,*** **2001**

— **în limba franceză** ***demeuré,*** **derivat din** ***demeurer,*** **a locui într-un anumit loc. (AT.** ***red.)***

Partea a treia

Construirea legăturilor de familie

7

PIERDEREA LOCUINŢEI

W

MARGINALIZATII

t

în societatea noastră numeroase persoane îşi pierd casele, iar insolvenţa este una dintre

cauzele principale ale acestui fenomen. Cunoaştem soarta sfâşietoare a acelora fără adăpost care locuiesc „pe stradă”, în parcuri, parcări, gări, aeroporturi, staţii de metrou şi alte locuri publice sau în locuinţe sociale. Sunt locuri anonime

j

precum spitalele de caritate- din vremurile bune. Unii indivizi se scandalizează şi oferă ajutor; alţii adoptă vechile reţete de excludere a milogilor şi cerşetorilor, „dezgustaţi” de spectacolul „care urâţeşte” oraşul. Metoda este veche: interdicţia de a

3

staţiona, exilul, precum ostracismul, care era una dintre

cele mai severe pedepse la grecii antici. în afara legăturilor sociale, oamenii reprobabili din punct de vedere moral, sărăciţi din punct de vedere material, s-ar putea considera inexistenţi. Dar nici mila, nici respingerea nu atacă rădăcina răului. Cerşetoria este una dintre consecinţele precarităţii şi disperării; rareori este o alegere. Sunt cei care nu mai ştiu cum să iasă din spirala care i-a dus la mizerie şi se afundă inexorabil în declin. Sunt şi cei care cad victimele cercurilor mafiote, dar ce proporţie reprezintă aceştia din imensa majoritate a săracilor?

Mi se pare important să ofer aici o interpretare: „Avem tendinţa de a expulza prin respingerea celuilalt ceea ce ne temem că ni s-ar putea întâmpla nouă”. Excluderea celor fără adăpost este doar aceea a fricii noastre de a ne pierde casa. Nu suntem niciodată siguri că adăpostul nostru este definitiv. Oricât de ancorat în noi este habitatul interior, fără un suport oferit de o casă adevărată, ne temem că el se va disloca şi se va desprinde. Există motive pentru asta, trebuie să „reîncărcăm”, să ne „reconectăm” cu corpul, cu identitatea grupului, să-l hrănim prin ritmul zilnic şi prin ritualurile sale; am vorbit deja

despre asta. Atunci simţim nevoia să circulăm între două spaţii, cel al casei şi cel al noncasei, exteriorul, lumea, si să le facem să alterneze într- un echilibru în care casa devine cu atât mai plăcută, cu cât ziua a fost petrecută mai mult în afară.

Aceste carenţe sunt responsabile pentru disconfortul persoanelor şi familiilor fără adăpost. Un pic, precum aceste fiinţe flămânde care caută mâncare toată ziua, îşi petrec timpul căutând confortul minim, un punct de sprijin pentru a se simţi în siguranţă. Va fi un colţ de stradă, o gură de aerisire de la metrou, un adăpost de autobuz, dedesubtul unui pod. O saltea, o pătură sau un alt

material fin si moale devin ca nişte obiecte
?   3
tranzitionale într-un fel reconfortante. Imaginea corpului este bulversată. Sunt afectate relaţiile corpului cu poziţiile culcat, şezând şi în picioare. Corpul caută cu disperare să se odihnească. Persoanele fără adăpost nu îşi pot permite să se îmbolnăvească. în plus,
înclinaţia lor către băutură trebuie
>
interpretată mai mult ca o consecinţă decât ca o cauză a marginalizării.

Atunci când cei fără adăpost reuşesc să se spele, să-şi cureţe dinţii, să-şi încălzească o masă,

aceste acţiuni îi [7] i

umplu de bucurie. Este benefic pentru ei dacă sunt în cuplu sau în compania altor persoane sau animale, deşi, atunci, unele probleme se pot amplifica.

Scenariile sunt multiple, evident. Să ne gândim şi la tinerii hoinari, singuri sau în gaşcă, tentaţi de furt, abuz de stupefiante sau prostituţie. A trăi într- un spaţiu părăsit nu este neapărat un semn negativ. Poate apărea ca o „locuinţă din lipsă de ceva mai bun”, ar trebui privită ca o punere în scenă a marginalităţii şi a provizoratului, în care se instituie într-un fel clandestinitatea. Legăturile de familie întrerupte pot fi înlocuite

cu legături cu alte persoane fără adăpost, care oferă informaţii despre un posibil ajutor. O altă stare de spirit, în care asistenţa comunităţii apare ca o figură maternă, stimulează o parte din această solidaritate frăţească.

în nenorocirea lor, un fel de satisfacţie este perceptibilă şi la cei fără adăpost. Când luăm un tren, gara este pentru noi un loc de trecere, vagonul doar un mijloc. Ce ne preocupă la un pod? Stâlpii, carosabilul, care permit şi asigură tranzitul între două puncte. în sine, gara, vagonul, podul ne sunt utile doar în raport cu aceste alte locuri pe care le leagă. Dar cel fără adăpost locuieşte acolo. El

transformă un teritoriu temporar şi efemer într-un loc fix, un instrument de mişcare într-un refugiu, coridoare şi săli de aşteptare în locuri marcate de repere. Persoana fără adăpost inversează sensul, suprimă logica. Ea pare că ne spune: „Voi nu vă uitaţi pe unde mergeţi. Eu creez viaţa acolo unde există doar vânt”.

Persoana fără adăpost se găseşte în situatia de a folosi, mai bine decât cel care se află la adăpost, cunoştinţele despre oraş şi resursele acestuia; ea devine un tehnician al „descurcăreţii”, oportunistă, abilă. Cunoaşte

adresele utile, băile publice, zonele de cerşetorie dacă este obligat să recurgă la ele, spaţiile de locuit sociale unde ar fi acceptată, spitalele la care ar putea să meargă când este bolnavă sau doreşte să efectueze un tratament de sevraj. Pentru unii, aceasta devine „o intrare în rutină a cerinţelor vitale” (P. Pichon, 2002). Ştie unde să găsească un pat, un obiect, o ascunzătoare izolată, căi mai puţin frecventate. Un spaţiu public anonim care a devenit dezafectat va sti să se transforme în spaţiu privat prin investiţia sa. Important este să reperezi un refugiu unde intimul îşi va găsi un loc de desfăşurare. Un cercetător al spaţiilor

nelocuite ştie să descopere incintele locuite ilegal, mergând pe străzi, folosind mijloacele de transport în comun pe care le ia regulat aşa cum alţii merg la serviciu în fiecare dimineaţă (situaţie raportată de Pascale Pichon, *op.cit.).* Traseele citadine şi deplasările sunt spaţiile care primesc o reprezentare excepţională, ce trebuie legată de cea a spaţiului intern al habitatului. Ne putem gândi atunci că acesta din urmă include în configuraţia sa o dimensiune exportată, proaspătă, puternic influenţată de deplasările şi de reperele locuite descoperite ocazional, în care mai târziu s-ar putea trăi. Habitatul intern al celor fără

adăpost are un miez, la fel ca la toti ceilalţi, si tentacule.

A SE REPARA

Asemenea familiilor foarte sărace, unele cupluri fără adăpost concep un copil pentru că el reprezintă o promisiune, deşi ei nu îi vor putea oferi cele mai elementare condiţii materiale.

„La fiecare sarcină mă simt grozav. Totul mi se pare mai uşor”, spune o femeie care a petrecut multe luni pe stradă. Sarcina a venit când serviciile sociale au găsit o cameră de hotel pentru cuplu, acum insuficientă pentru a găzdui un

copil. încearcă ei să-si înrăutăţească situatia sau vor să „atingă fundul, să meargă până la capăt pentru a găsi un impuls şi a-şi reveni”? Sentiment magic? Apel la Dumnezeu prin sacrificiu? Nu contează. Sunt cei care, reînsufleţiţi, ştiu să lupte doar atunci când sunt puşi la zid. Mai mult, serviciile sociale o stiu: este mai bine să însoţeşti persoanele pe parcursul acestei schimbări pentru a restaura stima de sine decât să oferi prea mult. Nici invocarea rigidă a criteriului realităţii nu ajută. Oricum ar fi, oferirea unei locuinţe sociale unei familii fără adăpost nu elimină

anumite reflexe precum cerşetoria, eventualele dificultăţi în organizarea vieţii de zi cu zi, şcolarizarea copiilor sau reinserţia profesională. Pierderea casei lasă cicatrici. Legăturile de convieţuire fiind rupte, reconstrucţia habitatului familial va necesita mult timp. Uneori aceasta nu reuşeşte, se confruntă cu o rigiditate care evocă psihoza.

RĂDĂCINI USCATE

Să luăm acum în considerare o altă formă de pierdere a căminului: cea care urmează *migraţiei.*

Pierderea locuinţei constituie o traumă psihică şi, ca atare,

declanşează aceleaşi mecanisme precum cele observate în alte *traume.* Suferinţa este

3

însoţită de *înstrăinare* şi în special de această nedumerire jenantă, în care nu ne mai recunoaştem în reacţiile sau în

3 >

senzaţiile noastre. Angoasa poate fi cu atât mai insuportabilă cu cât subiectului nu îi vine nicio idee care să- i permită să-şi explice starea. La aceasta se adaugă o criză de valori: nu mai ştim ce este corect sau nedrept, idealul sau opusul lui. Pentru a depăşi criza, ar trebui să aibă loc o schimbare internă. Nu poţi ieşi din ea decât prin noi aranjamente, printr-o nouă distribuire a rolurilor în familie.

Putem învăţa multe din această criză
în raport cu ceilalţi, cu noi înşine, cu valorile şi să apreciem mai bine ceea ce contează în viată. Dar, uneori, reacţiile
la criză creează stări de fapt care împovărează şi împiedică progresul chiar si atunci când cauzele crizei nu
îsi mai exercită influenta.

Acesta este cazul acelor migranţi care nu reuşesc să se integreze pe deplin în noul mediu. Migraţia poate să fi însemnat o ruptură importantă în relaţia cu trecutul, cu cultura de
origine, cu rădăcinile ancestrale. Echilibrul din interiorul familiei

poate fi rupt. încercăm să facem faţă, să găsim soluţii intermediare.

Asa este si cu *migrantii* care îsi construiesc o casă în tara lor de origine. A. Yahyaoui a studiat acest fenomen, pe care l-a numit „casa difractată”. Familia locuieşte în două case, una este situată în ţara-gazdă, cealaltă, în ţara de origine, aceasta pentru a petrece vacanţa acolo în aşteptarea unei întoarceri care probabil nu va avea loc niciodată.

~~„în timp ce casa din ţara de origine este împodobită la maximum, locuinţa din ţara- gazdă pare destul de rudimentară, puţin sau deloc~~

~~**investită şi dorinţa de a fi apropriată nu este prea mare. Această dezinvestire a reşedinţei din ţara-gazdă nu este justificată doar de proiectul migrator care ne obligă să trăim, chiar dacă doar fantasmatic, experienţa subiectivă a întoarcerii. Nici nu poate fi explicată pur şi simplu prin legăturile viscerale care leagă un subiect de grupul său de origine şi care fac din acesta din urmă un loc în care ar fi bine să locuiască şi unde casa lui ar căpăta toată valoarea ei simbolică" (A. Yahyaoui, 1999).**~~

Autorul evocă factorul „experienţei subiective a exilului, legate de calitatea primirii" ce s-ar reflecta asupra modului de investire a casei. Sentimentul de nesiguranţă este reactivat de injoncţiunile atât

des calificatoare din ţara-gazdă, cât şi nerealiste şi infantilizante din partea familiei care locuieşte în tara de

3 3

origine, care nu stimulează adaptarea, gustul pentru risc, curiozitatea şi dragostea pentru noutate. însă casa din ţara-gazdă nu poate rămâne un spaţiu protejat, asistenţii sociali au acces prea uşor înăuntru. Tatăl se simte adesea

3

dezavuat; el devine gestionarul principal al construirii unei reşedinţe în ţara de origine.

Această casă – lucru comun cetăţenilor din spaţiul mediteraneean, magrebieni sau alţii – este construită cu grijă, i se adaugă anexe parcă pentru a prelungi timpul de construcţie,

dar va fi folosită doar pentru o perioadă scurtă din an. De asemenea, ea serveste drept semn de prosperitate, care poate justifica plecarea în ochii celor care au rămas acolo. Văzând casa, cei din urmă vorbesc despre ea pentru a-i evoca pe cei absenţi.

Casa ţării-gazdă este în schimb puţin investită, ea reprezintă un loc de trecere lipsit de istorie şi urme emoţionale—. Spaţiile comune nu sunt prea apreciate, pentru că noţiunea de împărţire cu vecinii este trăită ca o diluare a familiei. Construcţia celeilalte case accentuează sentimentul de a fi dezrădăcinat, „în afara spaţiului şi a timpului”. Aceasta

divizează familia. în timp ce părinţii menţin idealizarea trecutului si a locurilor de dincolo,

copiii revendică momentul de aici şi acum. A. Yahyaoui remarcă:

> **~~„Prin redundanţa schimburilor cu cei din ţara de origine şi a casei pe care o construiesc acolo, ei [părinţii] saturează imaginea familiei prin reprezentări din altă parte şi blochează comunicarea în legătură cu momentele de bucurie sau conflictele prin care ar putea trece membrii familiei în prezent”~~ *(op. cit.).***

Casa este părăsită de copii, care aleg strada, holurile de intrare ale clădirilor, „unde-şi fac locuinţe principale [...].

Locuinţa familială este adesea prezentată de ei ca un dormitor comun”. Dar copiii rămân într-o situaţie periculoasă între cele două; prost adaptaţi la noua ţară, sunt străini şi de dorinţele părinţilor, şi de istoria lor culturală.

Aceste observaţii coincid cu cele ale

altor cercetători şi ale mele (A. Eiguer, 1999a) asupra faptului că dezrădăcinarea instaurează clivaje în indivizi şi între membrii grupului familial. Pe de altă parte, înrădăcinarea conduce la o sinteză între aici si acolo prin utilizarea amintirilor referitoare la strămoşii şi străbunii care poate şi ei au migrat. Alte experienţe transgeneraţionale sunt

amintite, întărind sentimentul de apartenenţă la neam. înrădăcinarea înseamnă o reconsiderare a proiectului, descoperirea motivelor proiectului migrator, care poate că scăpaseră anterior. Interesant aici este că subiectul devine conştient că un străin locuieşte în inconştientul lui, adică

j y 7

posedă alături de un eu cunoscut şi familiar, un eu enigmatic, care îşi are rădăcinile în adâncurile originii sale necunoscute (vezi Capitolul 2). Acest necunoscut a putut să-şi motiveze căutarea meleagurilor străine, părăsind aproapele şi cunoscutul. Va descoperi că familia lui poate să nu fi fost suficient de liniştitoare în trecut sau că

prezenţa lor permanentă i-a restrâns
orizontul şi l-a lipsit de perspectiva de a fi el însuşi. Străinul în sine contribuie aşadar la menţinerea curiozităţii si a
3 3 3 3
gustului pentru risc.

Vivarîul

Cazul familiei Rumba ne ajută să avansăm în reflexia asupra importanţei casei în timpul dezrădăcinării. Alături de Brigitte Baron, primesc cuplul de părinţi, care are probleme cu fiul cel mare, în vârstă de 21 de ani. Li se pare neascultător. în ciuda interdicţiei, el creşte tarantule (în număr mare) şi şerpi (veninoşi) în apartament. „Iubeşte animalele”, adaugă mama, mai puţin severă decât tatăl cu privire la această chestiune; şi apoi este într-un fel meseria lui, pentru că lucrează într-un vivariu care-i serveşte drept loc de aprovizionare. Cei patru membri ai familiei (există o fiică adolescentă) sunt

originari dintr-o regiune tropicală din Columbia. După studii, părinţii lui au venit în Franţa, acum zece ani. Ei spun că se simt bine aici, dar că au rămas foarte columbieni în modul lor de a gândi şi a trăi ca o familie, adică apropiaţi şi uniţi. Le reproşează francezilor legăturile de familie destul de laxe, fiecare mergând pe drumul lui, în felul lui. La cel de-al doilea interviu sunt prezenţi ambii copii. „Mama colegului tău nu este niciodată acasă”, a spus mama energic. Ea adaugă că aceasta nu este deloc viziunea ei despre familie. Aceasta este o sursă de conflict cu copiii, care pretind dreptul la mai multă libertate.

Părinţii, spunându-ne că se simt invadaţi de iubita fiului, îşi vor exprima, în cadrul celui deal doilea interviu, acelaşi sentiment ca şi atunci când vine vorba despre tarantule, acestea provocând mai puţine surprize pentru că, în mod normal, stau în cutiile lor şi în camera încuiată cu cheia. „Dacă nu se declanşează un incendiu în clădire”, remarcă tatăl. Tânăra fata vine la ei fără să anunţe şi „se instalează acolo”. Rămâne peste noapte în camera fiului, deşi a promis că va pleca la

sfârşitul serii, sau chiar un weekend întreg. Părinţii, cărora le place să fie singuri în apartament sau cu familia, nu se mai simt ca acasă. De asemenea, nu suportă că tânăra poate rămâne, în timp ce fiul pleacă să-şi vadă prietenii. Mama se arată ofuscată: „Vorbeşte deja de copii”. Doamna Rumba adaugă că părinţii fetei sunt divorţaţi şi că ea a fost probabil privată de căldura familială.

înapoi la tarantule. Mama îl ajută uneori pe fiu să aibă grijă de ele, să îi separe pe cei mici de mama lor. Mai departe ar fi vorba despre piele: fiului îi place să aducă acasă şerpi răniţi sau cu pielea deteriorată, pe care ştie să îi vindece. Are o eczemă care pare să fie legată de o alergie la animale. Un alt conflict a apărut din cauza unui pitbull pe care fiul le-a cerut să-l cumpere, dar apoi se pare nu a beneficiat de prea multă atenţie din partea lui. Mama a trebuit să se ocupe de el, până a reuşit să-l dea. Fiul se justifică, spunând că acest animal îi amintea de un câine care i-a fost alături în timpul copilăriei în Columbia. Mama se plânge apoi că devotamentul ei nu este recunoscut de fiu. Părinţii vor să îi mulţumească, ei sfidează interdicţia de a deţine tarantule şi pitbull în apartament,

apoi se lasă prinşi în capcană şi sunt copleşiţi de prezenţa lor.

Paradoxuri

Neascultarea tânărului, problemă pusă şi de fiica lor, nu este independentă de modul în care părinţii îşi exercită controlul asupra lui. Injoncţiunile lor paradoxale sunt supradeterminate de faptul migraţiei. Animalele tind să reproducă atmosfera pretins naturală a vieţii lor în Columbia. Acestea sunt

y

animale din junglă. în timp ce copiii par să vrea să se emancipeze atât de constrângerile familiei, cât şi de tradiţiile clanului, ei le menţin atunci

y ʼ y

când sfidează interdicţiile.

Pentru că

părinţii devin din ce în ce mai duri cu ei. De asemenea, pare evident că prezenţa iubitei fiului este un act provocator. Dar nu este atât de simplu, pentru că tatăl ne va spune mai târziu că, având obiceiul de a merge noaptea la o gustare, se ridică gol din pat (obişnuieşte să doarmă aşa) şi o, surpriză! O dată a întâlnit-o pe fată pe coridor.

în mesaje, dimensiunea excitantă este la fel de puternică precum cea a interzisului. Acest lucru se va confirma la următoarea şedinţă. Tatăl îi reproşează fiului că întârzie mereu şi că este incapabil să ajungă la timp. Chiar ieri, răspunde fiul,

mama aproape că l- a făcut să rateze vernisajul unei expoziţii la vivariu.

Trecem de la reproşurile cu privire la programul său – culcarea târzie, duşurile făcute după miezul nopţii, absenţele de la masă –, la o problemă mai gravă, cu siguranţă veche, dar care stârneşte o reprobare echivalentă din partea părinţilor, aceea a „spargerilor” pe care le-a dat când avea 15 ani.

Părinţii… nu mai suportă; copiii se plâng, la rândul lor, de atitudinea lor desuetă. Dar fiul se întreabă: Ce îi deranjează atât de mult? Prietena lui? Căci el s-a schimbat, studiază, munceşte.

Sora ia în acest moment apărarea părinţilor; atmosfera în casă i se pare insuportabilă. Vara trecută, după ce şi-a reglat conturile cu tatăl ei (pentru prima

dată), relaţia lor s-a liniştit. Dar cu fratele ei este altă poveste: o dispreţuieşte prin tăcerea lui, prin remarcile lui despre ţinuta ei provocatoare şi legăturile ei dubioase. „Dar ieri te-am invitat să vii în camera mea să discutăm!”, exclamă el. Sora lui: „Zici tu, ai vrut să-ţi hrăneşti şarpele cu un şoarece; era pe cale să-l mănânce; nu, mersi pentru invitaţie; nu e pentru mine”.

Fratele nu este genul care se lasă intimidat: „A trebuit să te supraveghez mult timp. Tu nu vedeai cum vorbeai, nu-ţi dădeai seama. în legătură cu mizeria asta, ai vorbit exact ca ei. Eşti proastă sau ce, vrei să te integrezi sau vrei s-o dai în bară; nu am venit aici pentru asta!” După aceea părinţii îşi exprimă teama că vor ajunge să se separe dacă lucrurile nu merg.

Vorbesc cu ei despre situaţia lor de familie de imigranţi. Dezrădăcinarea i-a făcut să se recentreze pe ei înşişi; sunt o familie foarte strânsă, între membrii căreia, în ciuda tuturor problemelor, există legături profunde. Se tem ei, mai ales tatăl, că lipsa de rigoare poate duce la inadaptare? De aceea are nevoie să ceară respectarea programului?

Dincolo de dezrădăcinare

- Presupusa ori reala respingere din partea mediului se traduce aici printr-o rigiditate exprimată la nivelul vieţii de zi cu zi, dar excesele de natură diferită sunt plasate la acelaşi nivel: a face zgomot prin clătirea dinţilor şi a-ţi cumpăra un pitbull, de exemplu. Asistăm la o reacţie în lant,

  3 3[1]

  unde constrângerile mediului înconjurător în raport cu familia se reproduc asupra copiilor.
- în acelaşi timp, părinţii arată că nu înţeleg

adolescenţa. Acest lucru ascunde teama lor de maturizare sexuală si de emancipare a copiilor. Pe măsură ce şedinţele au continuat, mama a părut foarte critică faţă de prietena băiatului, în timp ce tatăl şi-a exprimat dezgustul faţă de animale.

Poziţia surorii adolescente este aceea a unui sine fals tipic: tinde să fie „fata bună ascultătoare”, flatându-si mama pentru a-i obţine dragostea; este, evident, în rivalitate cu fratele ei.

„Spiritul de familie” trebuie să

treacă înaintea intimităţii fiecăruia, par să postuleze ei. Dar, transformându-si camera într-un vivariu, tânărul încearcă să creeze o graniţă. De fapt, îi închide pe alţii; el trăieşte în junglă.

Violenta acestor animale ar fi ca o proiecţie a propriei violenţe a tânărului, poate şi a celorlalţi membri ai familiei, depozitată în el. O violenţă controlată si totuşi tinută în cuşcă.

REGĂSIREA PROPRIEI CASE

Pierderea căminului duce la o distorsiune sau la o slăbire a legăturilor de rudenie. Acest lucru pare evident când ne uităm la cei fără adăpost sau la

migranţi. Rigidizarea raporturilor intrafamiliale este doar recurgerea la un model vechi, căutat în măsura în care te simţi pierdut. Suntem dezorientaţi cu privire la rolurile noastre de tată, mamă, copil. Deci, în locul schimbării, al sprijinului, ne referim la formal, la ritualurile obişnuite, la semnele exterioare ale

3 7

respectului faţă de părinţi.

Uneori, unul dintre membri pleacă de acasă. Legăturile de rudenie se pot slăbi între timp. Ce exemplu este mai sfâşietor decât cel al eroului din

3

războiul troian, Ulise, care încearcă în zadar să revină în tara natală? As vrea

3 3

să vorbesc despre episodul întoarcerii acasă după douăzeci de ani de absenţă. Ulise nu este deloc sigur că rudele lui îl vor mai recunoaşte; mai stie că, în

3 7 3 7

timpul absenţei lui, soţia sa a fost abordată de un număr mare de pretendenţi. Dorind să treacă neobservat – am spune azi „din motive de securitate”, cum să se facă recunoscut de familie? Soseste

3

deghizat într-un om bătrân, un vagabond ale cărui haine sunt zdrenţuite, iar trupul neglijat. Numai câinele lui îl recunoaşte imediat. Pe de

3

altă parte, membrii familiei sale se tem de acest bărbat, pe care îl consideră un străin.

într-adevăr oamenii au nevoie de *semne* care să ateste legătura lor de familie. îl citez pe Jean-Pierre Vemant: „Aşa se face cunoscut Ulise, dar fiul său nu vrea să-l creadă fără să obţină o dovadă. Ulise nu i-o dă, în schimb îl mustră ca un tată pe fiul său”.

„Vrei să încetezi? Tatăl tău îţi stă dinainte si tu nu-l recunoşti?” Telemachus, evident, nu-l poate recunoaşte, deoarece nu l-a văzut niciodată. „îţi spun că sunt Ulise.”

Doar un tată ar îndrăzni să-i tină astfel de predici.

~~**„Impunându-se în acest fel, Ulise se plasează în relaţie cu Telemachus în**~~

~~**poziţia de tată. Telemachus nu se află deocamdată în nicio poziţie, pentru că nu este încă bărbat, dar nu este nici copil, pentru că depinde de mama lui, dorind totodată să fie liber: se află într-o poziţie ambiguă. Dar faptul că tatăl său este acolo – acest tată despre care nici nu ştia că trăieşte şi care poate nu era al lui, în ciuda a ceea ce i s-a spus – şi că el îl vede stând dinaintea lui în carne şi oase, vorbindu-i ca un tată fiului său, face nu doar ca Ulise să se simtă confruntat în identitatea sa de tată, ci si**~~

7

j

~~**Telemachus să se simtă, în cele din urmă, confirmat în identitatea sa de fiu. Ambii**~~

~~**devin cei doi termeni ai unei relaţii sociale,**~~

î 7

~~**umane, care le constituie identitatea” (J.- P. Vernant, 1999).**~~

Mai târziu, nici tatăl lui Ulise, Laertes, nu reuşeşte să-l identifice.

Ulise îi arată o rană mai veche pe care o are la coapsă, dar asta nu-l convinge. Aşa că enumeră arborii din grădină care sunt în faţa ochilor lor şi pe care tatăl său l-a învătat să-i recunoască

3

atunci când era mic. Apoi Ulise îi spune ce i-a transmis tatăl său pentru a cultiva pământul şi a creşte copacii. Aşa că Laertes îl ia în braţe. La fel ca fiul său Telemachus, Ulise reţese legătura caracteristică tată-fiu şi, în acest fel, reintegrează filiaţia. Şi-a redescoperit amintirea copilăriei. Tatăl şi fiul

redevin un pic mai mult ei înşişi.

Legătura filială este într-o relaţie de interfuncţionalitate cu legătura de convieţuire. Este vorba aici despre casă, despre grădină, despre pământ. Când suntem plecaţi pentru o lungă perioadă, ne putem teme că le pierdem. Revenirea permite regăsiri şi, de asemenea, o descoperire.

- ~~**Sistemul de transport public parizian a creat o secţie specializată ai cărei agenţi parcurg periodic coridoarele metroului din Paris oferind persoanelor fără adăpost pe care le întâlnesc cazare pentru noapte şi un număr de contact de la serviciile sociale. Această secţiune fondată în scop umanitar de dr. Patrick Henry are şi obiective precum siguranţa, igiena şi... estetica.**~~

— ~~**Yahyaoui mai notează că părinţii**~~

cumpără obiecte de valoare pe care le depozitează în locuinţa ţării-gazdă, deja destul de mică, „pentru a le duce în ţara de origine” (A. Yahyaoui, 2001, p. 349). „Casa [din ţara de origine] este exagerat construită, cu o suprafaţă de până la 500 de metri pătraţi, camere spaţioase... Fără încălzire, face abstracţie de anotimpurile reci şi este fantasmată doar pentru o primăvară veşnică” ***(op. cit.,*** **p. 352).**

8

CICATRIZAREA RĂNILOR FILIAŢIEI

W

Rolul convieţuirii în familie este important, dacă nu necesar, pentru echilibrul membrilor săi. Suferinţa celor fără adăpost ne reaminteşte acest lucru. Odată ce automatismele ritualurilor zilnice sunt realizate, mintea se

poate concentra asupra muncii si a creativităţii. în mod similar, reşedinţa comună contribuie la reconstruirea a ceea ce viata va fi

deconstruit în legăturile de rudenie. în acest capitol voi vorbi despre reprezentările sau tulburările în relaţia părinte-copil rezultate din plasamente, separări şi pierderi, folosind exemplul a cinci modele de familie: adoptivă, recompusă, homoparentală, de plasament, precum şi modelul familiei care recurge la procrearea asistată medical (le voi studia în special pe primele trei). Figurile se asociază uneori: familia homoparentală poate fi

recompusă dacă unul dintre parteneri (sau ambii) a trăit anterior ca un cuplu heterosexual cu copii sau dacă copilul a fost adoptat, sau dacă s-a recurs la o procreare cu donator de spermă de la un bărbat cunoscut sau necunoscut.

După divorţ şi *recompunere,* urmează să fie inventată relaţia nouă părinte vitreg-copil vitreg. Pentru noul cuplu rămâne de inventat şi coabitarea; cadrul unei locuinţe stabile contribuie

la acest proces. Despre această recăsătorie psihologică voi vorbi în capitolul următor. Cuvântul coabitare – trebuie amintit aici – a căpătat un nou sens atunci când a fost folosit în anii ’70

pentru a desemna unirea cuplurilor necăsătorite,
numărul căsătoriilor scăzând apoi semnificativ. Se părea astfel că decizia de a coabita a instaurat un fel de pact pentru cuplurile tinere, ca un echivalent al logodnei, în timp ce acest ultim rit devenea din ce în ce mai rar. Aceasta susţine următoarea idee:

3

decizia de a coabita are un rol simbolic. Trăită cu o anumită solemnitate, anunţată cu brio rudelor şi prietenilor, instalarea primeşte virtualităţile habitatului intern, transmiţând ideea

7 3

de adunare, de uniune familială. Ca şi logodna, include o

promisiune de viaţă comună si de durată. Coabitarea adaugă noţiunea de pregătire „pentru căsătorie”, dar construieşte deja o bază. Este şi o formă de testare: se vor înţelege partenerii? Va rezista dragostea lor acestei împărţiri a reşedinţei? îi va supravieţui? Va deveni mai puternică? Viaţa împreună pare aşadar a fi echivalentul unui act juridic în as a măsură încât, mulţumiţi de situaţia lor, multe cupluri nu vor trece pe la primărie.

La fel, în ceea ce priveşte hotărârile de divorţ, importanţa reşedinţei comune în integrarea legăturilor de familie a fost remarcată de legiuitor, atunci

când a autorizat custodia comună. Acest lucru serveşte pentru a preveni deteriorarea imaginii tatălui, care este favorizată atunci când copilul locuieşte puţin timp acasă la el. După toate probabilităţile, legăturile trebuie să fie alimentate în mod regulat în continuitatea şi asiduitatea coabitării.

FILIAŢIA ŞI LEGĂTURA FILIALĂ, DOUĂ CONCEPTE COMPLEMENTARE

Familiile pe care le studiem aici diferă de familiile care intră în cadrul obişnuit al rudeniei. Din aceast motiv, este interesant să reflectăm asupra condiţiilor

filiaţiei. Termenul de filiaţie desemnează o realitate psihologică vitală şi vastă, dar riscă să creeze o confuzie asupra sensului. Dacă astăzi are un statut esenţial, este pentru că importanţa sa a crescut pe măsură ce cercetările psihologice au progresat, căpătând noi semnificaţii şi, în acelaşi timp, profunzime. Filiaţia trimite la relaţia dintre părinţi şi copii, la legătura de rudenie care uneşte copilul de tatăl sau de mama sa, dar face referire şi la genealogiile parentale şi la apartenenţa la propria familie. Originea latină a termenului „fiu” arată că este vorba despre recunoaşterea specifică a familiei sale, din perspectiva

copilului. „Eu sunt copilul acestui tată, al acestei mame, al acestor părinţi, al acestei familii.” Filiaţia presupune astfel „o legătură de descendenţă directă între cei care provin unii din alţii” (Le *Robert*, 1957, 3, p. 14). Cu toate acestea, noţiunea se aplică la două sau mai multe generaţii. Astfel ataşăm filiaţiei caracteristici specifice culturii si moravurilor familiale. Mai

3

mult, termenul este încărcat de conotatii afective intense, ceea ce ne

face să depăşim sau chiar să uităm punctul de plecare biologic. Filiaţia evocă un sentiment unic, dacă nu excepţional, de intimitate,

încredere şi înţelegere reciproce-.

Nu este neinteresant de observat că i se ataşează noţiunea de *legitimitate* a filiaţiei, legimitate naturală sau prin adopţie, şi că psihanaliştii au încercat să extragă filiaţia din această conotaţie juridică, în alţi termeni sociologică, pentru a-i conferi un statut subiectiv. Cu alte cuvinte, suntem convinşi că nu
este suficient[7] ca filiaţia[3] să fie stabilită
biologic sau de către[3] o instanţă ca aceasta să fie dobândită de către subiect. Este oportun să nu se confunde procrearea cu rudenia, deşi cea din urmă o presupune pe prima, dar aceasta

nu este nici suficientă, nici neapărat indispensabilă. Filiaţia, ca toate legăturile de familie, ca fiecare poziţie, este dobândită, câştigată chiar, prin interacţiuni îndelung maturizate şi modelate între copil şi părinţii săi.

Importanţa conceptului a deplasat uneori noţiunea de parentalitate. Putem auzi vorbindu-se despre filiaţie pentru a desemna ceea ce revine mai degrabă paternităţii sau maternităţii, adică legăturii trăite din perspectiva tatălui sau a mamei. Dar acesta ar fi doar un efect al succesului teoretic al conceptului de filiaţie. Sau ar însemna că toată psihologia a fost construită plecând de la privirea copilului,

riscul fiind atunci de a reduce câmpul filiaţiei, chiar de a-l deforma. Oricum ar fi, sunt de acord cu ideea că este necesară diferenţierea posibilelor întrebuinţări ale filiaţiei în două sensuri.

în sens *larg*, filiaţia implică toate dimensiunile evidenţiate mai sus.

într-un sens *restrân*, filiaţia ar fi limitată la legătura filială, adică la relaţia copilului cu părintele său. Acest lucru face posibilă identificarea unităţii grupale şi antropologice a acestei legături. Cu alte cuvinte, legătura filială nu este doar legătura de recunoaştere a copilului faţă de părintele său, ci şi o legătură de recunoaştere a părintelui faţă

de copilul său. Ar fi vorba despre o legătură de reciprocitate, care, pe baza acestei recunoaşteri, include interacţiunile dintre aceşti doi membri

ai familiei, reprezentările şi afectele lor reciproce, precum şi de stimularea lor mutuală, (vezi şi Eiguer, 2008).

Relaţia filială fiind o legătură de grup, se presupune că are patru niveluri:

1) Sentimentele de comunitate, fuzionale, se stabilesc între membrii relaţiei (se văd şi se tratează ca şi cum ar fi apropiaţi sau identici). Acesta este *nivelul arhaic sau narcisic* al relaţiei, cel mai

primitiv şi cel care se hrăneşte cel mai bine din habitatul interior.

2) Membrii relaţiei o trăiesc în acelaşi timp ca pe un vis, adică pun la dispoziţia relaţiei lor procesele lor primare: dorinţa de a realiza fantasme inconştiente—. Acest *nivel oniric sau dezirabil al relaţiei se* situează la un nivel mai de suprafaţă decât nivelul arhaic.

3) Ei pun în comun, inconştient, mituri de familie referitoare la legătura lor, modele funcţionale şi alte reprezentări colective, cum ar

fi idealurile, aşteptările reciproce; aceste formaţiuni sunt generate la periferia relaţiei, în universul familial si cultural, chiar dacă ele

sunt introiectate de părinte şi copil. Acesta este *nivelul mitic* al legăturii.

4) Ei se raportează la şi depind de *legi* specifice funcţionării lor. Aceste legi le sunt specifice şi deci diferite de legile care guvernează alte legături de rudenie: conjugale sau fraterne. Acesta este *nivelul légiférant* al relaţiei.

Prin urmare, prefer să vorbesc despre o relaţie filială decât despre filiaţie. Legătura intersubiectivă ne ajută să înţelegem că relaţia este dublă:

părintele şi copilul se influenţează reciproc, se descoperă şi învaţă să se iubească şi să se respecte, fiecare definindu-si funcţia. Coabitarea le oferă terenul potrivit. Acesta este cazul adopţiei, primul dintre exemplele mele care ilustrează că rezidenţa ajută la construirea legăturii filiale.

COPILUL DAT SI GĂSIT

Sosirea unui copil adoptat la noii săi părinţi prezintă analogii cu ceea ce a fost subliniat mai sus referitor la coabitarea cuplurilor.

~~**„Adopţia, prin definiţie, face posibilă deconectarea completă a corpului, a biologicului, de filiaţie şi insistarea clară asupra caracterului**~~

~~**voluntar al aspectului social al rudeniei” (Anne Cadoret, 2002).**~~

Aş adăuga că dimensiunea psihologică este la fel de importantă sau chiar mai importantă decât dimensiunea socială, modelul inconştient al legăturii filiale organizând relaţiile părinte-copil. Ceea ce aduce fiecare părinte din istoria sa filială îi ghidează afectele, gesturile şi poziţionarea în raportul cu copilul.

Penelopa, Dionysos, Oedip, Moise au fost copii adoptaţi. Dubla lor origine a multiplicat şansele ca ei să devină eroi, fiinţe excepţionale; adopţia i-a salvat şi de la moarte. Aceasta este teza lui O.

Rank (2012), în lucrarea sa despre naşterea eroului. Cele două case – cea a locului natal si cea în care au locuit — le-au oferit un mediu conţinător si solid, o educaţie mai bună, o înţelegere intensă a misiunii lor si, în acelaşi timp, le-a întărit capacitatea de emancipare pentru că au învăţat să relativizeze importanţa fuziunii filiale, bazându-se, după caz, pe una sau mai multe dintre aceste traditii familiale.

Din păcate nu toţi copiii adoptaţi devin eroi, dar ar trebui să studieze biografiile acestor zei şi personaje pentru a-şi vedea

viitorul în mod diferit.

Părinţii adoptivi au adesea îndoieli cu privire la modul în care îşi educă copilul. Judecând după cazurile cunoscute, ei desfăşoară comori de imaginaţie pentru a le depăşi, dar în general suferă mai mult de interferenţele trecutului lor adesea dureros de sterilitate, de temeri privind capacităţile lor de a face faţă, de fantasme inconştiente transgresive generatoare de culpabilitate decât de dificultăţi specifice educaţiei. Aceste suferinţe nu sunt, până la urmă, foarte diferite de cele trăite de părinţii biologici. Atât copilul biologic, cât şi copilul adoptat

este simţit ca un *copil furat,* din diferite motive. Fiecare părinte şi-ar fi putut imagina că este adoptat, uneori cu dorinţa răutăcioasă ca genitorii să fie mai buni decât ai săi (roman familial).

în plus părintele se teme că propriul său părinte nu i-a dat *binecuvântarea,* autorizându-l să devină părinte la rândul său. Asta intră în relaţie cu rivalitatea oedipiană, cu spaima de răzbunare a unui părinte pe care ar fi vrut să-l înlocuiască, să-l depăşească, să-l alunge, pe parcursul perioadei genitale infantile. Pentru că, în orice caz, a deveni părinte este un act de ruptură. înseamnă să treci dincolo de copilărie, asumându-

te altfel. Se fură o dorinţă, o autorizaţie şi un penis sau un uter pe care s-ar fi crezut că doar părinţii le puteau poseda, o funcţie pe care doar părinţii o puteau exercita.
Acest lucru este comun pentru părinţii biologici şi adoptivi. Următorul punct vorbeşte numai despre aceştia.
De asemenea vrem să facem mai bine, parcă pentru a repara un abandon sau
0 maltratare a unui copil născut în generaţiile anterioare. Această fantasmă pare să fie foarte comună în rândul părinţilor adoptivi. Aceştia visează să găsească un copil care a trecut printr-o situaţie dificilă pentru a-

1 salva, dar ignoră faptul că reacţionează în raport cu istoria transgeneraţională a familiei lor: abandonul sau abuzul poate să fi fost o realitate pentru strămoşii lor. Cel mai adesea, este o situaţie imaginară, o formă de roman familial transpus în istoria îndepărtată a familiei. Găsirea unui copil pe care să-l salveze este formula prezentă în multe dintre aceste cupluri, după Claudine Veuillet (2002).

Putem crede că părinţii adoptivi trăiesc într-o situaţie reparatorie, chiar salvatoare, parcă şi-ar oferi energie, dincolo de aerul de superioritate invocat de aceste sentimente, si vor

7 5

avea nevoie de ea, pentru a realiza aventura adopţiei. De

asemenea, copilul se poate simţi ales, selectat dintre alţii şi preferat acestora. Dorinţa de copil, foarte puternică în rândul părinţilor adoptivi, se confruntă de obicei cu multe situaţii de ruptură: renunţarea la copilul conceput de cuplu, în urma unei perioade de tratament pentru sterilitate, adesea dureroasă, examinări psihologice pentru aprobarea adopţiei, apoi aşteptarea copilului etc.

Cazul Sylviei, născută în Africa, este deosebit: părinţii ei au dat-o unui cuplu de prieteni, care erau de fapt rude îndepărtate, pentru că nu se înţelegeau şi urmau să se despartă. Aveau deja doi copii, o fată şi un băiat. Cel din urmă provenea din alt tată. Mama lui îl concepuse cu un bărbat ce era căsătorit cu una dintre verişoarele ei, în timpul unei scurte aventuri, într-o perioadă în

care propriul ei soţ lipsea din motive profesionale. Această legătură era cunoscută de toată lumea şi cum pielea micuţului era puţin mai închisă la culoare decât a copilului cel mare, lucrul era destul de evident. Scandalul care a urmat a fost considerabil, dar cuplul a ajuns să se împace şi au decis să mai aibă un copil. A venit rândul Sylviei să vină pe lume. Dar mama ei, parcă pentru a se face iertată pentru vina ei, i-a dat fiicei sale prenumele acestei verişoare pe al cărei soţ îl luase. Pacienta mea, cu toată luciditatea, a înţeles că purta asupra ei povara escapadelor materne şi că „darul” făcut mamei sale adoptive însemnase şi o formă de reparaţie. Mama sa adoptivă avea o mare reputaţie în familie. La vremea ei, îşi ajutase părinţii biologici să se împace. Era o femeie remarcabil de generoasă, care avea un rol pacificator.

Ca adult, după un început de carieră promiţător, Sylvia a început să aibă dificultăţi. A avut doi copii cu handicap care au trăit doar câţiva ani. Propriul ei soţ s-a dovedit infidel, având mai ales aventuri cu femei europene. A înţeles că viaţa ei reproducea istoria părinţilor ei,

cu câteva variaţii. Consultându-i pe murabiţi, aceştia au dedus, „pur şi simplu prin semne indirecte şi fără să-i fi cunoscut viaţa”, că a fost vrăjită. în plus, ea crede că înstrăinarea de familia ei biologică prin adopţie nu a împiedicat un blestem să se abată asupra ei: cel al femeii care a fost înşelată de mama ei biologică atunci când se culca cu soţul ei. îi amintesc. Această femeie are acelaşi prenume ca al ei!

Acest exemplu de femeie dezorientată de boala ei are multe în comun cu altele. Spre deosebire de ţara noastră, în unele părţi ale Africii identitatea părinţilor biologici este cunoscută de copilul adoptat. Dar asta nu este cel mai important. Sylvia a avut părinţi adoptivi pe care îi consideră mai demni decât părinţii ei naturali, dar nu poate

depăşi impresia de fatalitate:

reamintirea trecutului care o atrage spre regresie, tocmai pentru că se vede privilegiată în comparaţie cu fraţii ei şi cu alte rude. Ea îşi reinterpretează fiecare dintre necazurile sale fizice, psihologice sau relaţionale conform acestei reîntoarceri a trecutului si genealogicului. Dacă acest lucru este corect sau nu, este secundar. Important este că, la nivelul ei, nu o linişteşte prea mult: vrăjită de amanta soţului – care avea să fie invidioasă pe copiii ei –, blestemată de soţia înşelată etc., se consideră a fi o femeie prea

vulnerabilă pentru a face faţă.

Din punctul de vedere al *habitatului* ei, vedem că Sylvia a trăit în mai multe ţări, probabil în căutarea legitimităţii, cu alte cuvinte, a binecuvântării, care ar fi compensat blestemul. în timpul deplasărilor sale, ajunge să-şi trăiască rezidenţa ca nefiind sigură; vecinii, uneori colegii de muncă, sunt trăiţi ca nişte fiinţe tulburătoare, ştafete, poate, ale acestor femei „care sunt împotriva ei”. în fond, ea reproduce prima şi a doua ei mutare, naşterea şi adopţia ei. Totuşi, pentru a păstra amintirea pozitivă a mamei adoptive, ea vede cu ochi ostili o întreagă serie de femei, „abuzate sau care abuză, femei

încornorate sau care pun altora coarne”.

DESPRE RECONSTRUCŢIA FAMILIEI DUPĂ DIVORŢ

Părinţii vitregi şi copiii vitregi simt uneori că nu au dreptul să meargă departe în dragostea lor. încă o dată, analogia trebuie subliniată în legătura filială dintre adopţie şi reconstrucţie. Această formă devine din ce în ce mai frecventă. Convieţuirea, în cazul unui

cuplu de divorţaţi sau dacă numai unul dintre parteneri este divorţat, oferă ocazia de a întări legătura noului cuplu. Dacă

acest lucru este dificil, coabitarea părinte vitreg-copil vitreg este si mai dificilă.

în primul rând, copiii cred că nu au nimic de-a face cu evenimentele care privesc divorţul părinţilor şi
recăsătoria sau coabitarea celui care îi are în custodie. Apoi vinovăţia părintelui copilului nu ajută la nimic; evident, aceasta nu poate fi suprimată, pur şi simplu. în plus, divorţul a avut loc uneori pentru a-l ţine pe celălalt părinte departe de copil, în mod conştient (dacă părintele care are custodia are temeri de abuz) sau inconştient (din diverse motive, inclusiv o tendinţă spre control). în orice caz, sentimentele

contraoedipiene sunt în prim-plan. Excesele perverse nu sunt atât de excepţionale pe cât s-ar putea crede; copilul este văzut uneori ca un instrument de putere asupra celuilalt, de dispreţ, de manipulare faţă de el. A rămâne singur cu copilul tău rezonează cu visul infantil de a-l păstra pe părintele de sex opus pentru tine.

Părinţii vitregi şi copiii vitregi nu ştiu cum să meargă unii spre ceilalţi, părintele este incapabil să-şi asume poziţii de autoritate, copilul e incapabil să-l consulte pe părinte şi să-i caute protecţia. Pe scurt, le este greu să se iubească. De asemenea, se întâmplă ca exercitarea autorităţii să nu fie bine trăită şi

ca părintele să devină prea permisiv, crezând că asta consolidează mai bine legătura. El are uneori sentimentul că autoritatea va duce la ruptură, împiedicând iubirea filială, şi că iubeşti mai mult un copil dacă nu vrei să-l domini. Părinţii – atât cei

naturali, cât şi cei vitregi –, se tem astfel să influenţeze copilul, în timp ce acesta aşteaptă să i se transmită o moştenire. Seducţia se poate transforma pe termen lung în manipulare: dorind să evităm
arbitrariul autoritarismului, se poate cădea în puterea magnetismului.

în final, soarta coabitării pecetluieşte într-un fel lucrurile.

Părinţii şi copiii lor prin alianţă ajung să se înţeleagă, mai mult, să inventeze o relaţie filială
7 j
de un stil nou pentru ei.

Pentru integrarea legăturilor, trebuie subliniat si rolul surorilor si fraţilor
3 3 3
vitregi, adică al copiilor proveniţi din familii diferite. Aceasta, deoarece copiii între ei ştiu să se abandoneze jocului şi să profite de cunoştinţele altor copii pentru a-şi hrăni imaginaţia. Am observat de mai multe ori că integrarea legăturilor s-a făcut mai rapid la nivelul acestora decât la nivelul părinte vitreg- copil vitreg. Multe lucruri depind de dispoziţia celuilalt părinte, cel

biologic. Se înţelege de la sine—.

în toate cazurile, cotidianul este un organizator esenţial, este marcat de nevoia reciprocă de ajutor şi solidaritate. Apoi gesturile şi comportamentele semnifică marcarea teritoriilor comune în spaţiul casei. Descoperirea propriei persoane este elementul care va schimba investiţia.

3

Fiecare găseşte în celălalt un mod de a acţiona, care nu este decât un mod alternativ de a fi. Acest lucru poate enerva sau uimi; nu este niciodată indiferent, atâta timp cât îţi place să înveţi si esti curios. Pe celălalt îl apreciem dacă înţelegem că ne

este de folos şi că ne îmbogăţeşte. Legătura neofilială este construită de locul pe care fiecare îl găseşte la celălalt şi care îi permite, la rândul său, să-l ocupe.

Faptul că trece prin momente de conflict, chiar de rupturi, nu înseamnă că dragostea nu este un lung râu calm. O experienţă printre multe alte exemple îmi va permite să dezvolt aceste idei.

DECONSTRUCŢIA-RECONSTRUIREA LEGĂTURILOR CONJUGALE ŞI FILIALE

Iată un exemplu de terapie de familie care ilustrează două

aspecte ale evoluţiei habitatului. Cel care urmăreşte deconstructia familială în urma unui divorţ destul de aparte şi cel care însoteste reconstruirea dificilă a legăturilor dintre mamă şi prietenului ei, si dintre acesta si fiica femeii. Este posibil ca terapia de familie să fi contribuit la instalarea noului partener în locuinţa comună.

Noémié este o tânără de 14 ani. Mama sa, Marie-Ange, a aflat recent că are crize de bulimie. Mătuşa maternă a descoperit-o în timpul unei şederi la ea acasă. Părinţii, pe care îi văd în premieră, sunt disperaţi; par cu atât mai îngrijoraţi cu cât acest simptom le-a scăpat complet. în interviurile ulterioare, la care se alătură şi Noémié, şi alţi doi terapeuţi

(Stéphanie Arnal şi Catherine Fischhof), aflăm că părinţii, divorţaţi de opt ani, sunt foşti dependenţi de droguri. S-au cunoscut în contextul drogurilor, dar naşterea lui Noémié a permis încetarea dependenţei de droguri la mamă şi, la scurt timp, şi la tată, Kévin. Mama va spune că îi era frică că nu-şi va puatea educa fiica. S-a lipit de ea la fel ca odinioară de drog, cu aceeaşi frenezie şi chiar cu aceeaşi speranţă. „A fost un bebeluş de substituţie”, adaugă ea cu toată luciditatea. Dar cuplul nu a supravieţuit acestei transformări. Destul de curând, părinţii s-au simţit străini unul faţă de celălalt.

După divorţ, Kévin a ajuns să plece în Statele Unite, în căutarea unui cult şi a gurului său. Pe parcursul mai multor luni, nu a dat niciun semn de viaţă, spre marea disperare a fostei sale soţii şi a fiicei sale, a căror legătură s-a strâns şi mai mult, controlul matern devenind mai sever. Tatăl trăia în comunitate, împărţind casa lui cu alţii şi fără ataşamente veritabile. Identitatea lui era fuzionată cu cea a grupului.

în această parte a terapiei de familie, mama şi fiica nu s-au oprit din a critica atitudinea lui Kévin, numindu-l

„iresponsabil”, „neruşinat” etc. El se explică cu greu, vorbeşte de atitudinea lui fanatică, despre devotamentul său total faţă de un conducător, ca de un tată, pe care l-ar fi căutat în figura liderilor charismatici. îşi recunoaşte însă neglijenţa, pe care a dorit să o repare reîntorcându-se în Franţa, apoi „angajându-se în această terapie de familie”. Kévin s-a recăsătorit cu o tânără franţuzoaică în timpul sejurului său american. Au un copil.

Puţine lucruri sunt spuse despre relaţia dintre Kévin şi Marie-Ange, despre angajamentul lor sentimental, despre neînţelegerile lor, despre experienţa lor. La început am crezut că acest lucru se datorează unui travaliu de doliu reuşit privind relaţia lor. Dar mai târziu ni s-a părut că, de la începutul legăturii lor de cuplu, nu au investit cu adevărat unul în celălalt si

nici nu si-au creat o intimitate complice.[3] Legătura lor părea a fi fost inconsistentă, un simplu pretext pentru a se dedica dependenţei. Cât despre drog, acela a fost un obiect investit ca un fetiş; fiecare şi-l apropria parcă pentru a-şi arăta lipsa de interes faţă de celălalt şi pentru a-i spune celuilalt că nu înseamnă nimic pentru el.

Putem vedea chiar un progres în actuala dispută privind dezinvestirea tatălui. Legătura este astfel trasată cu multă precizie. Referitor la bulimia lui Noémié, ascunsă, negată, banalizată, aceasta coincide cu preocuparea pubertăţii pentru aspectul corporal.

Potrivit lui Marie-Ange, în timpul meselor în familie, s-a vorbit si se

7 3

vorbeşte mult despre mâncare. Subiectul este readus de actualul ei partener, Thomas, un bărbat obez, obsedat de caloriile alimentelor. De mică, Noémié vorbea din abundentă

7 3

despre efectele alimentelor asupra greutăţii sale. Tot conform lui Marie- Ange, Noémié este foarte ataşată de Thomas, chiar dacă acesta o sperie. Este un om la fel de evaziv precum Kévin, pentru că nu se hotărăşte să vină să locuiască acasă sub pretextul că, fiind „celibatarul familiei sale de origine”, cel care şi-ar fi înlocuit

propriul tată, un venerat patriarh, este foarte investit de nepoţii şi nepoatele sale, care îl monopolizează.

Marele şef

Aceste comentarii diferite sunt făcute la începutul terapiei de familie, la care participă, vă reamintesc, Noémié şi părinţii ei. Ea stă deoparte, supărată, aparent furioasă. Mai târziu, se va deschide mai mult. Prin observaţii[3]

interpretative, îi punem în evidenţă fiecăruia dintre membrii celulei familiale dezinvestirile sale, căutarea unui altceva, în altă parte, şi refuzul

legăturii, şi asta în ciuda goanei lor permanente după prezenţă. Marie- Ange a avut o familie foarte dispersată. O femeie anxioasă si alcoolică, mama ei l-a dat afară, practic, pe tatăl ei, pe când Marie-Ange era copil. A trăit înconjurată de mama ei şi de o soră mai mică, ce era considerată cea mai impertinentă dintre cele două, deoarece Marie-Ange îşi ascundea dependenţa de droguri şi ştia să zâmbească în continuare în fata mamei sale.

Din partea tatălui, avem o familie al cărei bunic practica o formă neobişnuită de levirat. După cum ne amintim, leviratul

este o obligaţie pe care Legea lui Moise i-o impune fratelui unui defunct de a se căsători cu văduva sa fără copii. Acest bunic s-a recăsătorit cu sora primei sale soţii când această femeie văduvă avea deja un fiu. El însusi avea o fiică. Acesta este

descris de Kévin ca având o personalitate puternică, foarte autoritară; a fost, dacă putem să spunem aşa, un mare unificator. A fost şi un „mare peţitor”: el a fost cel care a decis unirea dintre fiica pe care o avusese din prima căsnicie cu fiul celei de-a doua soţii (sora defunctei sale soţii), pe care aceasta îl avea din prima sa uniune. Nu este doar o uniune între veri primari, ci şi

între un frate şi sora lui vitregă, ca urmare a căsătoriei părinţilor lor.

Din această uniune s-a născut Kévin, tatăl lui Noémié. Dar această unire forţată şi incestuoasă a durat cât a trăit bunicul. Soţii s-au despărţit, mama lui Kévin s-a „eliberat din lanţuri” si s-a arătat energică şi întreprinzătoare. Odată cu divorţul părinţilor, Kévin a pierdut contactul cu tatăl său. Am reuşit să-i arătăm că din aceste motive şi-ar fi căutat toată viaţa patriarhi charismatici şi că a fugit din lumea femeilor. Ne putem gândi că şi Noémié aleargă după un tată biologic, precum şi după un tată vitreg,

însă ambii pleacă. în acelaşi timp, bulimia ar apărea ca o plăcere secretă în serviciul unui tată care se sustrage. Acesta a fost şi cazul lui Marie-Ange în adolescenţă. Mame insuficiente sau/şi invazive.

Pe linie paternă, problema diferenţierii este esenţială, orice tentativă de diferenţiere creste teama riscului de deces. Prin căsătoria cu cumnata sa şi impunând căsătoria celor doi copii, bunicul vrea să evite mult- temuta despărţire şi exogamie. Un mit de familie pare a fi construit în jurul uniunii sacre intrafamiliale: „consumaţi produse făcute în casă!”, pare să postuleze acesta. Mitul ar fi căpătat un nou impuls

la momentul întâlnirii dintre Kévin şi Marie-Ange, iar punerea lui sub semnul întrebării a antrenat dezamăgirea, care a condus la divorţ.

în această familie regăsim un exemplu a ceea ce se poate numi *trilogia voluptăţii*: toxicomania, bulimia (anorexia) şi incestualitatea. Atacul asupra legăturii de filiaţie subminează femininul, care este zdrobit de constrângeri arbitrare. Femeia rămâne prizonieră bunăvoinţei bărbaţilor. în acelaşi timp, în legături se manifestă un surplus de excitaţie senzuală, un anumit esec al autoerotismului care

[3]

permite de obicei travaliul

preconştientului şi, în final o alienare în celălalt. Registrul omnipotenţei ascunde, de fapt, o fragilitate destul de generalizată. Legăturile de filiaţie sunt deci marcate de voluptatea menită să compenseze dezinvestirea obiectului. Conştiinţa feminină la Noémié este
[3] [3]
perturbată. înseşi dificultăţile sale relevă o reprezentare aleatorie a femininului, redusă la aparenţă.

Restul tratamentului ne va oferi posibilitatea de a observa şi alte exemple din această trilogie. în primul rând în ceea ce priveşte legăturile lui Noémié cu lumea. Odată ce problemele cu bulimia scad, ea ne povesteşte

despre dificultăţile ei şcolare: este o elevă isteată, dar care studiază în

funcţie de profesor. Dacă acesta este agreabil, lucrează, altfel îşi pierde orice interes. în orice caz, ea crede că poate reuşi într-un mod puţin magic şi fără să se implice cu adevărat. De asemenea, are o mare aviditate pentru legăturile cu prietene de vârsta ei, fete care sunt adesea îndrăzneţe si... insolente. Se

îmbată cu cuvinte şi îi îmbată şi pe ceilalţi cu cuvinte. Noémie ne

surprinde când ne vorbeşte despre felul foarte adolescentin, ce-i drept, de a trăi primele ei relaţii sentimentale. îi adoră pe băieţii care nu se angajează,

care pot avea intuiţia că fata este îndrăgostită de ei, dar care se arată indiferenţi, făcând- o să aştepte zile la rând. Ea „fierbe” de nerăbdare: „O să mă sune?” Această emoţie, acest suspans este pentru ea o sursă de mare excitaţie.

în acelaşi timp în care Marie-Ange îşi arată preocuparea pentru orice, afişându-şi angoasa şi teama de viitor, Noémie are o atitudine lipsită de griji. Semn al unei rivalităţi oedipiene în curs de dezvoltare, ea va profita de această fragilitate a mamei sale pentru a-şi bate joc de ea. Aceasta pare aproape dornică ca fiica ei să eşueze pentru a arăta că are dreptate.

Desi înţelesesem că tatăl le abandonase pe mamă şi pe fiică destul de devreme, ni se va explica mai târziu că, înainte de plecarea lui în State Unite, Kévin o lua la el pe Noémie în weekenduri. întrucât locuia pe atunci într-o comunitate sectantă, el o ducea acolo, spre marea nemulţumire a lui Marie-Ange, care se simţea îngrozitor în acele momente. Dar acest exces al tatălui, care se confunda cu instabilitatea lui, puţin „fără acoperiş şi fără lege”^^, nu a fost singurul, înainte de asta, el deţinea un sex-shop şi, întrucât magazinul se afla în aceeaşi incintă cu locul lor de reşedinţă, fetita

frecventa magazinul, unde ar fi putut inhala câteva fumuri de hasis. Această relatare îl arată din nou pe tată într-o lumină detestabilă. Va fi criticat si va obţine o anumită plăcere masochistă din asta.

Kévin ne spune că nu a renunţat niciodată la această practică a canabisului. Ascultându-1, avem senzaţia că ia asta prea uşor. Recunoaşte că fumează în compania lui Noémié, care dă din cap cu o privire amuzată. Există, de fapt, o promiscuitate tată-fiică în droguri, care trece de la unul la altul. Atunci spun: „Sper că fumaţi iarbă bună!” Iar

tatăl răspunde: „A, ştiţi despre ce e vorba!”

în acest caz consumul de droguri pare să evite „incestul”, atât de prezent în istoria familiei, dar creează o promiscuitate periculoasă altfel. Legătura cuplului parental a fost marcată de consumul adictiv, o formă de sănătate paradoxală: uniţi în febra plăcerilor extreme, pare a fi mitul acestui cuplu. Fără droguri însă nu ar exista nici mit unificator, nici cuplu. Miturile sunt uneori rezistente, nu mor niciodată; se pot transforma doar. Astăzi Kévin se apropie de fiica lui cum poate, în felul lui, deşi i-a fost atât de frică să nu rămână prizonier unei legături mamă-fiică. Drogul

permite întâlnirea între două lipsuri, cea a filialului şi cea a paternului. Facilitează sau recreează relaţii puternice, desigur, dar prin reproducerea legăturilor incestuoase. Umbra bunicului se ocupă de tot, peţitorul, păpuşarul îi bântuie.

Coabitarea, în sfârsit

Următoarea etapă a terapiei de familie îl aduce pe Thomas. Kévin decide să plece să locuiască în străinătate, din nou, fără să ne spună multe despre motivaţiile sale. Vom sti că soţia lui este însărcinată si că în curând va naşte. Se pune problema

integrării lui Thomas în şedinţe. Foarte suspicioase, Marie-Ange şi Noémie spun că este într-adevăr „foarte răutăcios” şi că poate pune la îndoială realizările terapiei de familie. Desigur, acest lucru nu ne descurajează. Două luni mai târziu, Thomas „este de acord” să se alăture şedinţelor; el acceptă să vină după tratative îndelungate. Constatăm că nu este deloc căpcăunul pe care ele l- au înfăţişat şi că, dimpotrivă, este multumit de această solicitare. în

3

măsura în care nu a avut copii, spune că a aşteptat să fie recunoscut într-o poziţie de tată pentru a beneficia de experienţa sa de unchi şi pentru a ghida

educaţia lui Noémie. Ne pare un om sever, dar liniştitor, ceea ce o ajută, desigur, pe Marie-Ange. Mai aflăm că s- a instalat în casă de câteva luni. Acest lucru a contribuit la apropierea lui de Noémie. Ea îl ascultă mult mai mult decât pe tatăl ei biologic. Opinia lui a fost decisivă pentru tendinţa recentă a lui Noémie către studiu, de exemplu. I- ar fi ţinut o „predică eficace”, potrivit adolescentei. Acest bărbat hotărât a arătat, în mod curios, o mare ezitare înainte de a se muta în casă. Frică de femininul reprezentat de aceste două femei cu siguranţă drăguţe, dar excesive? Teama de a uzurpa rolul tatălui biologic? Legătura filială va continua astfel să se

reţească.

Casa familiei este terenul acestor dificultăţi care există pentru a reconstrui rudenia, dar investirea sa a îmbunătăţit înţelegerea în rândul acestor fiinţe avide de iubire si de continuitate. Totuşi, trebuia să-ti acorzi permisiunea pentru aceasta.

HOMOPARENTALITATE

Aspectele habitatului care contribuie la reţeserea legăturilorsubliniate în legătură cu familiile adoptive şi mixte se regăsesc în cazul familiei homoparentale. Casa lucrează la dezvoltarea dimensiunii

psihologice a relaţiei, complementar, uneori în disonanţă, cu natura sa biologică, în ceea ce priveşte concepţia copilului. Pe această dimensiune psihică se susţine argumentul privind valoarea legăturii filiale dintre un părinte homosexual şi copilul său.

Cuplurile de homosexuali pot nutri multe motive pentru a avea un copil, dar unul primează, acela de a dori să-l educe şi să-i transmită un patrimoniu cultural şi psihic. Ei nu vor să fie privaţi de acest lucru.

Rămâne de văzut dacă alegerea lor de obiect poate influenţa evoluţia copilului, în special în două situaţii:

1) Copilul devenit adult va

avea libertatea să devină la rândul lui homosexual sau heterosexual?

2) Funcţiile psihologice ale copilului sunt sau vor fi perturbate de faptul că părinţii lui sunt homosexuali?

Astăzi, având în vedere studiile întreprinse, răspunsurile nu sunt foarte explicite. Ştim că acei copii crescuţi de părinţi homosexuali nu fac neapărat alegeri de obiect de aceeaşi natură ca şi părinţii lor. Datele actuale par să arate acest lucru (S. Nadaud, 2002). în ceea ce priveşte dezvoltarea psihologică, părerile diferă, de la cei care nu văd să apară dificultăţi până la cei care scot la lumină confuzii la nivelul gândirii (M. Ody,

2003). Explicaţiile sunt adesea marcate de idei preconcepute legate de noutatea acestor familii homoparentale şi de poziţiile doctrinare. în toate cazurile, dificultăţile copilului, atunci când apar, trebuie legate în mare măsură de
temerile părinţilor cu privire la viitorul copiilor, pentru că aceştia se află într-o situaţie excepţională şi necunoscută. Unii părinţi, dorind să facă „prea bine”, pot chiar împiedica dezvoltarea spontană printr-o educaţie constructivă. Ei uită că un copil nu avansează decât cu greşelile părinţilor săi.

Nu pot decât să reexaminez ipoteza pe care am avut-o până

acum referitoare la rolul structurant al diferenţei sexuale pentru dezvoltarea curiozităţii intelectuale la copil şi dobândirea diferenţierilor logice. Având părinţi homosexuali, aduce copilul în joc şi alţi organizatori ai gândirii sale, cum ar fi, de exemplu, complementaritatea funcţiilor fiecărui membru al cuplului?

Ştim, de asemenea, că unii *părinţi heterosexuali* îşi fantasmează copilul ca fiind partenogenetic, cu alte cuvinte, ca fiind creaţia doar a unuia dintre ei, si

? 7 5

că ei se comportă ignorând funcţia celuilalt părinte. Unele mame care trăiesc naşterea ca

pe un triumf asupra tatălui simbolic, de asemenea, speră să-1 elimine pe genitorul copilului. Parentalitatea, pentru ele, se va transforma chiar într-o dovadă vie a faptului că se poate face abstracţie de celălalt sex în educarea unui copil şi, plecând de aici, toate celelalte. Negarea merge, eventual, şi mai departe: părintele crede chiar că nici părinţii lui nu au existat; el se vede ca fiind autogenerat. Aceste experienţe nu sunt rare în cazurile de donare de ovocite, maternitate surogat, inseminare cu un donator, dar nu exclusiv, şi în general acest lucru se reflectă în familiile în care naşterea are loc în afara cuplului care are grijă de copil.

Procrearea asistată este experimentată uneori ca o magie, actul fiind idolatrizat medical şi, cu alte ocazii, într-o atmosferă de stranietate. Aceste reprezentări pot avea o influenţă asupra copilului? Cred că este mai bine să pui aceste întrebări pentru a-i ajuta pe membrii acestor familii decât să-i laşi la „marinat” în angoasa lor. Sunt prezente aceste fantasme si afecte în cazul familiilor

3

homoparentale, şi dacă da, în ce proporţie?

Cu siguranţă, ar fi nevoie de timp pentru a trage concluzii instructive. Prea multe prejudecăţi împiedică dezbaterea. Pentru părintele

homosexual, dorinţa de a avea un copil va presupune întotdeauna o demisionare de la omnipotenţă, acceptându-şi deci castrarea. Iar pentru un copil, dragostea părintelui şi viceversa nu reprezintă o ideologie.

Deocamdată, sunt interesant de prezentat variantele de acces la parentalitatea homosexuală, deoarece situaţiile sunt complexe, problemele se complică sau se rezolvă, în măsura în care acum se poate spera ca unul dintre părinţi să-şi aducă moştenirea genetică si ca celălalt sex să nu fie exclus din
3
mediul educaţional al copilului.

Posibilităţile sunt următoarele:
3

- Unul dintre membrii cuplului homosexual a avut unul sau

mai

mulţi copii dintr-un menaj heterosexual anterior si îi creste împreună cu partenerul actual.

- Cuplul *adoptă* un copil.
- Un cuplu de lesbiene recurge la una dintre *metodele de procreare asistată medical.* Una dintre ele va avea un copil prin inseminare cu sperma unui bărbat necunoscut sau cunoscut. Folosirea fertilizării in vitro, FIV-ul, este posibilă în acest caz. Este posibil un alt caz: una dintre femei aduce un ovul care este implantat după fertilizarea in vitro în uterul partenerei sale.
- *Coparentalitatea* asociază

exemplul anterior cu un cuplu de bărbaţi homosexuali, dintre care unul este donatorul de spermă. Acest al doilea cuplu va avea un rol în educaţia copilului.

- Un cuplu *gay* recurge la o *mamâ- surogat.* Unul dintre parteneri poate fi donatorul de spermă.

Contribuţia psihanalizei legăturii mi se pare utilă pentru a face lumină asupra rolului psihicului în construirea legăturii filiale. în cazul parentaliiăţii homosexuale, continuitatea temporospaţială a relaţiei permite confirmarea ideii că relaţia se face, se creează. Ea nu există înainte de

contactul a două intimităţi; copilul îl va învăţa pe părinte care sunt nevoile lui, cum să-i respecte dorinţele, care sunt capacităţile lui ce pot fi dezvoltate; pe scurt, să fii părinte. Pentru copilul care se confruntă cu părintele, acest lucru este la fel de adevărat.

SPRE 0 FILIAŢIE DE PROXIMITATE?

Dincolo de orice reflecţie asupra viitorului acestor legături filiale, se iveşte cu forţă o întrebare: cea a interesului copilului, aceea a dezvoltării sale armonioase si a bunăstării sale. Aceasta este ceea ce ar trebui să conteze

pentru noi în primul rând. Multe mame au copii pentru a-şi repara propria lor mamă faţă de care cred că au o datorie. De asemenea, unii gay şi lesbiene vor să „dăruiască” un
copil propriilor părinţi, dezamăgiţi să se vadă privaţi de descendenţă. Pentru părinţi, adopţia, schimbarea partenerului, naşterea folosind procrearea asistată medical fac parte din dorinţa lor si acest lucru este cu

3 3

atât mai respectabil. Cu toate acestea, uneori, plăcerea de a fi părinte, gratificările narcisice şi libidinale pe care aceasta le presupune, chiar şi provocarea afişată împotriva naturii şi a societăţii construite pe

supremaţia tatălui prevalează asupra fericirii copilului. Şi asta nu este decât şi mai dăunător.

Din fericire, relaţia zilnică face [7] [3]

posibilă schimbarea situaţiilor în cazul în care am uitat să ne gândim la dorinţa copilului, iar acesta este cel care ne aminteşte că există. Voi vedea

3

aici o altă virtualitate a travaliului de profunzime pe care îl operează casa: legătura coabitării face minuni.

Face posibilă reactivarea dorinţei de a oferi continuitate vieţii, de a se [3] [7]

perpetua prin copil.

— **~~Această secţiune se bazează pe articolul meu „Filiation ou lien filial?” (Filiaţie sau legătură filială?), din~~** ***Divan***

familial,~~2000, 5.~~

— ~~Această elaborare preia cele trei niveluri de activitate psihică prezente în grupuri (fuzionai, oniric şi mitic), identificate de R. Kaës (1999).~~

— ***Pentru mai multe informaţii despre legătura fraternă, puteţi consulta cartea mea La familie de l'adolescent: le retour des ancêtres (adolescentului: întoarcerea strămoşilor), op. cit., 2001c.***

Sans toit ni loi, ~~titlul unui film regizat în 1985 de Agnès Varda despre ultimele două luni din viaţa unei femei nomade.~~ ***(N. red.)***

9

CUPLUL, ÎNDRĂGOSTIREA ŞI D EZÎ N DRĂGOSTI REA

Dacă dragostea este arhitectul relaţiei dintre parteneri, relaţia de cuplu are nevoie de condiţii speciale pentru a se dezvolta. Desigur, fără imboldul iubirii,

legătura nu este posibilă, chiar dacă ne putem imagina că partenerii sunt într-o relaţie din alte motive, de exemplu, pentru că ating împreună o împlinire sexuală imposibil de găsit altundeva, pentru că se gândesc în primul rând la interesele copiilor lor, pentru că se tem că le vor lipsi mijloacele de subzistenţă, pentru că se simt datori faţă de propriii părinţi care au depus eforturi pentru uniunea lor conjugală sau, pur şi simplu, din inerţie, adică din confort. în calitate de
[3] [7]
clinicieni sau chiar de cetăteni
[3]
obişnuiţi, nu trebuie să-i judecăm pe oameni si să le condamnăm motivele.
[3]

Primatul iubirii s-a instalat în civilizaţia noastră în acelaşi timp cu ideea libertăţii individuale. Si dacă

3 3

astăzi cuplurile se despart cu frecvenţă din ce în ce mai mare, este şi pentru că iubirea este dată ca o prioritate a priorităţilor şi iubirea nu este neapărat compatibilă cu durata. Chiar şi cuplul stabil necesită compromisuri psihice importante pentru a reconcilia tendinţa de acaparare, proprie oricărei iubiri, si dorinţa de autonomie si de

7 3 3 3

emancipare a indivizilor.

Dar merită luată în considerare posibilitatea ca alte motive să menţină legătura unui cuplu dat.

Multe pretexte pentru a rămâne într-o relaţie sunt nobile. Diferenţa dintre căsătoria din dragoste şi c[3]ăsătoria din interes nu rezistă examinării psihologice, deoarece orice căsătorie implică dragoste şi interes: libidoul este motorul psihicului şi aparatul psihic este cel care caută să obţină avantaje din relaţiile cu obiectele. Acesta [3]

urmăreşte cel mai mic efort, [3] [1]

satisfacerea stimei de sine şi plăcerea. Dacă ne-am lăsa inconştientul să vorbească, ne-am ară[3]ta ca flinte brutale [7] [3]

şi egocentrice. Din fericire, un strat de civilizaţie ne protejează

de turpitudinile noastre, deşi nu este întotdeauna cazul.

Uneori partenerii sunt reticenţi în a recunoaşte că încă se iubesc – de parcă a arăta dorinţa ar fi rusinos – si

propun alte idei, care sunt mai puţin valoroase pentru ei, ca să justifice menţinerea relaţiei. în deplină cunoştinţă de cauză, pe lângă dragoste, partenerii cuplului au nevoie de proiecte de viaţă comună şi de realizări.

Coabitarea contribuie la ţeserea

relaţiei. Ceea ce s-a spus despre echivalenta căminului si a familiei,

precum şi a reşedinţei şi a legăturii filiale se aplică şi

cuplului, mai ales că familia începe cu relaţia dintre două fiinţe care se iubesc. Casa este garantul grupării şi al regrupării familiei. Habitatul interior îi inspiră.

Cu toate acestea, legătura are nevoie să fie alimentată în permanenţă. Se spune că un cuplu poate ucide dragostea, rutina fiind responsabilă de acest lucru. Dar nicio relaţie umană nu

este de la sine înţeleasă[3][37]; nu este niciodată dobândită o dată pentru totdeauna. Chiar şi legătura de sânge necesită reconstrucţie zilnică. O

3

menţionez aici pentru că, în ciuda aparenţelor, ideea

proiectelor în parteneriat şi realizarea lor efectivă nu sunt suficiente pentru a menţine flacăra, uneori chiar o sting. Unii parteneri sunt surprinşi să vadă că, în momentul în care si-au realizat un vis

vechi, relaţia lor se năruie. De ce? Nu voi putea răspunde la toate variaţiile pe această temă într-o singură propoziţie-. Dar am constatat că rutina zilnică sau aceea destinată realizării unui proiect îi face pe parteneri să uite de ce sunt împreună: o amintire a angajamentului lor iniţial, a ceea ce i-a atras unul către celălalt. Deci, în loc să se asculte unul pe celălalt, ei tind să transforme mesajele celuilalt

într-o cerere de a acţiona. Când unul dintre ei

3

îi explică celuilalt că are o problemă, celălalt poate crede că îi cere să găsească o soluţie practică sau să facă ceva concret pentru a atenua problema. Cu toate acestea, cererea este foarte diferită: a-l asculta pe celălalt este foarte preţios; înseamnă a recepţiona, a primi, a înţelege, a te simţi preocupat şi implicat. Pentru cel care-şi expune problema, importanţa este dublă, îl linişteşte si îi aminteşte că sunt doi în

3 3 3 3

luptă. Astfel vor reactualiza proiectul comun, se vor raporta la motivul care i- a adus

împreună. „Bună, sunt aici. Te poţi baza pe mine.”

Atunci partenerii trebuie neapărat să- şi împrospăteze memoria cu privire la comunitatea lor de gânduri, principiile si ideile la care aderă sau chiar aceste
[3]
mici secrete pe care le au doar ei (vezi
A. Eiguer, 1989, ediţia a cincea, 2021). Identitatea unui cuplu este un joc de oglinzi, de reflexii. Aici intervin identificarea cu celălalt si mişcarea
[3] [3]
simetrică opusă: depunerea în celălalt a ceea ce exercită o acţiune puternică în interiorul propriu, o îngrijorare, o angoasă sau o calitate psihică pozitivă (identificare proiectivă).

Este, poate, util să amintim aici că legătura de cuplu are diferite niveluri de funcţionare, precum legătura filială, definită în capitolul anterior, şi că nivelul cel mai profund, arhaic şi, într-un anumit fel, primordial, este o chemare la fuziune si[3] narcisism constructiv. Acest lucru permite instaurarea unei continuităţi între euri.

Poate reuşi[3] astfel rezon[3]anta[3] interfantasmatică. Această continuitate pare să se extindă şi asupra habitatului, ceea ce îi oferă un sprijin suplimentar.

Dacă partenerii ating un bun nivel de apropiere şi de intimitate, acesta se repercutează, după toate

probabilităţile, asupra comunicării dintre toti membrii familiei. Pentru

3

mulţi, legătura de cuplu este avangarda altor legături, până la punctul în care copiii, în general, nu „pot merge mai departe” decât părinţii lor în multe domenii psihologice. Acest lucru ar da o altă viziune dictonului: „Aşchia nu sare departe de trunchi”.

HABITATUL ESTE CUPLUL?

între cuplu şi casă, dezacordul nu este neobişnuit. Am putut să observăm acest lucru când am vorbit de cuplul Duchene. Achiziţia este o problemă importantă. între un ideal

conjugal construit exclusiv pe achiziţia unei case ca unic scop şi cazurile de habitat interior fragil există relaţii de cauză şi efect. Sunt cazuri de cupluri în care ne putem teme că partenerii nu au reuşit să stabilească o uniune psihică. Nu s-au sprijinit unul pe celălalt, deşi se pot suporta şi chiar pretind că sunt fericiţi în căsnicia lor. în realitate, ei nu sunt în comuniune; narcisismul personal constructiv nu a reuşit suficient să se

deplaseze asupra celuilalt; în schimb, cuplul lor se bazează pe lumea materială a obiectelor şi pereţilor. Nefiind intimi în niciun fel, pot ignora complicităţile specifice cuplurilor mai mature.

Apoi cunoaşterea lor reciprocă e precară, mai puţin la nivel de gusturi privind confortul dorit, tipul de apartament apreciat, decorul. Toată energia psihică este cheltuită asupra habitatului. Acesta sintetizează cuplul. Cumpărarea este căsătoria, a trece pe la notar echivalează cu a trece pe la primărie.

în ceea ce priveşte moştenirea, am remarcat şi efectele neintegrării relaţiei, asa ca în cazul lui Ferdinand si

3 7 3 3

Solange.

Ferdinand şi Solange s-au cunoscut după ce au trăit, el, o căsnicie conflictuală, şi ea, ani de singurătate. Au conceput repede un copil şi, după discuţii complexe, au decis că Ferdinand va merge să locuiască la Solange. Ea locuise acolo singură încă de la sfârşitul adolescenţei, uneori în cuplu. Această casă era una moştenită de la bunica maternă, pe care o împărţea cu mama

ei. Era plină de amintiri din copilăria lui Solange, de o mare cantitate de documente, nu neapărat utile după Ferdinand, de obiecte aparţinând prietenilor lui Solange, pe care ea nu se hotăra să le returneze proprietarilor sau să le arunce. Mare şi spaţioasă, casa s-a dovedit insuficientă după naşterea copilului şi a necesitat mari lucrări de întreţinere. întrucât Solange nu dispunea de mijloace pentru a le duce la îndeplinire, Ferdinand s-a oferit să aducă banii necesari, dar, nefiind căsătoriţi, a cerut, în schimb, să devină coproprietar al casei.

Aici a ieşit la iveală ruptura. Solange s-a simţit somată să cedeze o parte din moştenirea familiei sale unui bărbat cu care nu se simţea suficient de în siguranţă, a spus ea. Dacă se decide să o părăsească? Dacă ar vrea să vândă casa într-o zi şi Ferdinand s-ar opune? Această casă era un simbol pentru ea. Ea reprezenta descendenţa ei; cuplul poate fi efemer; omul, un accesoriu. „Un intrus”, a adăugat Ferdinand. Apoi aceasta i-a confirmat ideea pe care o ţinuse în el de multă vreme: pentru Solange, bărbaţii sunt instrumente, doar

voinţa femeilor contează. Ea ar fi şi „agentul secret” al mamei sale.

De fapt, Solange fusese dezamăgită de faptul că Ferdinand nu-i propusese că va face lucrările fără a pune problema împărţirii proprietăţii. Şi-ar fi dorit să-i *dea* aceşti bani în semn de

3

dragoste. Atunci i-ar fi propus, probabil, lui Ferdinand, să împartă proprietatea.

Semne de dragoste versus metal sordid, aceasta era dilema.

SPRE FERICIREA CELOR CARE SE MUTĂ

Să vorbim acum despre *separarea conjugală.* Observăm că, dacă unul dintre soti cere să ia anumite obiecte,

3 7

celălalt se poate prăbuşi, de parcă atunci şi-ar da seama că despărţirea este foarte reală. Odată ce obiectele dispar, soţul este cel care „dispare”.

Lucrurile se complică odată cu separarea. Vom vedea apoi că apar reacţii specifice.

Imposibilitatea concretizării separării printr-o separare a locului de reşedinţă. „Nu ne vor da nimic pentru apartament, dacă îl vindem”, spune un soţ bolnăvicios „agăţat de pereţi”.

- Folosirea locuinţei ca mijloc de excludere punitivă a partenerului, obligat să se mute şi să nu mai „pună

piciorul acolo”.

- Pentru unul dintre soti, dificultatea

3 7

de a părăsi locuinţa sau, dacă e vorba de distanţă, cartierul, pretinzând că doreşte să rămână aproape de copii.
- Părintele care rămâne la domiciliu îşi extinde regatul, cu copilul transformat în prinţ consort, căruia îi împărtăşeşte secrete şi pe care-l lasă să ia iniţiative care erau luate

3

de obicei de soţul plecat.

Desigur, există cazuri în care separarea duce la o împărţire mai mult sau mai puţin echitabilă a bunurilor comune. în cel mai bun caz, divorţul i- ar

fi ajutat pe parteneri să înţeleagă că relaţiei lor îi lipsea esenţialul, pe care doreau să-l compenseze cumpărând casa.

Una peste alta, aceste aventuri ale cuplurilor moderne, atrase din ce în ce mai mult de cumpărarea şi vânzarea propriei locuinţe, fac deliciul agenţilor imobiliari şi al celor care se ocupă de mutări.

A-şi lua „propriile" obiecte

Pentru a înţelege intervenţia pe care am efectuat-o în cazul cuplului lui Maurice şi Gwendoline Sender în cadrul acestei şedinţe care a avut loc la zece luni de la începerea terapiei, este necesar să amintesc câteva elemente din istoria lor. De mulţi ani s-au înstrăinat unul de celălalt. Viaţa lor sexuală este inexistentă după constatarea neînţelegerii lor pe acest plan. De cincisprezece ani, Maurice duce o „viaţă dublă", cu amante, ceva ce soţia lui nu

poate şi nici nu vrea să suporte. Au trecut prin perioade de separare, dar Maurice se întoarce în căminul pe care nu mai reuşeşte să-l părăsească, în ciuda dorinţei contrare manifestate de cei doi soţi (A. Eiguer, 2002a).

Terapia a permis măcar să aibă loc despărţirea: Maurice locuieşte de trei
săptămâni în propriul apartament. El spune foarte clar că acest lucru se întâmplă într-un mod diferit de ceea ce a trăit în timpul despărţirilor anterioare ale cuplului. Se simte cu adevărat independent şi crede că s-a maturizat reflectând asupra noului sens pe care să-l acorde existenţei sale. Dar acum Gwendoline se plânge în şedinţă: ea constată că, la două-trei zile, dispar anumite obiecte din casa lor, obiecte din bucătărie, tablouri, plante. Ea crede că Maurice le ia, profitând de absenţa ei din timpul zilei. Ea regretă mai ales că el nu i- a spus nimic. Maurice se apără stângaci, vorbind despre cât de dificil îi este să abandoneze obiectele care l-au însoţit în toţi anii de convieţuire.

Apoi spun că „ar fi fost altceva dacă Maurice ar fi luat o pereche de chiloţi sau un sutien de la Gwendoline”. După o scurtă tăcere, râdem împreună ca nişte complici. Maurice se apără din nou, spunând că

Gwendoline nu vrea să „lase” lucrurile din casă.

Motivele intervenţiei mele sunt parţial obscure pentru mine. Cu toate acestea, soţii mi-au oferit elemente care m-au ajutat s-o înţeleg. Obiectul pe care Maurice îl recuperează în secret pare încărcat de conotatii fetisiste. în ciuda concretizării plecării, viaţa dublă continuă într-un anumit fel şi parcă este inversată prin jocurile de-a v-aţi ascunselea si de-a hoţii si vardistii.

Pentru a face gluma de mai sus, m-am gândit la gestul cleptomanului şi la interpretarea lui. Trebuie că ideea mea a fost corectă. Restul şedinţei le-a

permis partenerilor să clarifice puţin mai bine sensul separării, să recunoască ataşamentul puternic şi de acum mai bine acceptat, pe care-l păstrau unul pentru celălalt prin intermediul casei şi al memoriei pe care o purtau obiectele.

CUPLU NOU SAU CUPLU DIFERIT

După divorţ, mulţi parteneri se confruntă cu singurătatea. Am amintit anterior că acest lucru este foarte dorit de unii dintre cei care nu au cunoscut o „viaţă de celibat” între căminul părintesc şi prima lor uniune sentimentală. Alţii trebuie să se

adapteze la viaţa cu sau fără copii. Acest lucru e revendicat uneori pentru aşa-zisul „fac cum vreau... la mine acasă... pe teritoriul meu”, deci fără tutela unui partener resimţit ca intruziv. Sunt oameni care reconstruiesc un cuplu destul de repede, alţii care o fac mai târziu. în toate aceste situatii, casa facilitează [37] lucrurile.

în exemplul cuplului Duchêne, în care ambii parteneri erau recăsătoriţi, instalarea a fost lungă şi dificilă. Cartea *L’éveil de la conscience féminine* (*conştiinţei feminine)* include exemplul cuplului Georges şi Bénédicte, a cărui casă a fost martora şi „victima”

neînţelegerii lor. Nenumăratele certuri cu privire la teritoriul lui Bénédicte – care se simţea exclusă, precum şi dezavuată, atât ca parteneră a lui Georges, cât şi ca mamă vitregă a copiilor lui –, le-au otrăvit existenţa. Ea nu şi-a putut ierta soţul, care i-a cerut să împartă costurile achiziţionării proprietăţii.

A locui împreună nu înseamnă a fi instalat împreună. Merită să ne amintim că un cuplu recăsătorit este prizonierul relaţiilor anterioare. Vor trebui făcute mai multe dolii, care prelungesc perioada de integrare a noii relaţii, în timp ce partenerii se grăbesc adesea să-şi construiască uniunea şi să creadă că de data aceasta „a fost

cea potrivită”. Printre cei care vin la terapie, vedem cu o frecvenţă uluitoare că partenerii nu reuşesc să înţeleagă că, în ciuda nivelului lor de angajament sentimental intens, sunt incapabili de a accede la o viaţă comună. *Repetiţia* este consecinţa: repetarea emoţiilor şi a comportamentelor manifestate în timpul legăturilor anterioare. Noul cuplu nu a devenit un cuplu nou, un model original. Ne putem aştepta la noi rupturi dacă nu se aduc clarificări, în special cu ajutorul terapeuţilor de cuplu, pentru a-i face să conştientizeze realitatea de neîmblânzit a habitatului, care necesită timp pentru a-şi produce roadele. Habitatul

absoarbe o parte dintre dificultăţile inconştiente ale

3 3

cuplului sau le deformează neputând să le transforme, ceea ce ar fi vocaţia sa

7

3

principală.

A FI LA UNISON, UTOPIE SAU IDEAL?

Crizele cuplurilor pe care le întâlnim ne determină să ne întrebăm dacă problema nu se găseşte în ambiţia excesivă a anumitor parteneri care aşteaptă prea mult de la legătură. Ne putem imagina că vor reuşi în proiectul lor dacă îşi reduc aşteptările pentru a capta potenţialul nebănuit al

coabitării.

Dragostea este visul cel mai răspândit, cel care apare ca poarta spre fericire pentru o mulţime de indivizi.

Ceea ce învăţăm analizând problema habitatului este că de fapt cheia nu este acolo unde ne gândim de obicei. Lucrurile au o încărcătură emoţională ascunsă. Ele sunt reflectarea psihologiei în mişcare: jocul. Totuşi, nu vedem când ne jucăm şi nu vedem că ne jucăm în mod constant. Atunci nu ar mai trebui să spunem că jocul este o apariţie, un simulacru, un miraj, ci că este real si că lucrurile sunt adevărate,

j 7

pentru că jocul le creează şi le

recreează permanent.

în mod similar, idealul din perspectiva legăturii de cuplu nu este o idee de o credulitate futilă, atâta timp cât nu aşteptăm să se materializeze a doua zi, ci suntem gata să depunem eforturi pentru a-l vedea într-o zi.

- **~~Este cazul acelor concubini care decid să se căsătorească şi constată că, după căsătorie, „nu mai merge nimic”. Este căsătoria trăită ca o detenţie? Reapare oare bătrânul demon al fricii de a fi subjugat de către celălalt?~~**

10

ORDINE ŞI DEZORDINE ÎN CASĂ

Acest subiect şi-ar fi putut găsi locul în Capitolul 2, „Obiecte şi mobilier”; dar am ales să-l tratez aici, pentru că se va concentra pe clinică. Ordinea şi dezordinea însă nu corespund funcţionării

sănătoase si bolnave. Tema este străbătută de paradoxuri. Pentru a o aborda, ar trebui să scăpăm de prejudecata care favorizează de obicei organizarea, în detrimentul dezorganizării. Dorinţa de a-şi ordona casa este legată de habitatul interior, care se sprijină pe habitatul exterior, de propria tendinţă de a diferenţia şi separa spaţiile după calităţi şi ierarhii moştenite din imaginea funcţiilor corpului, a aparatelor şi a sistemelor sale.

Este acceptat faptul că păstrarea unei case în ordine necesită energie şi imaginaţie. Nu reuşim întotdeauna. Pentru unii, este simplu; pentru alţii, un coşmar. Fie că a reuşit sau nu, toată

lumea va fi de acord că o casă ordonată este mai plăcut de locuit, mai uşor de întreţinut; dacă obiectele sunt ordonate, economisim timp şi suntem mai eficace. Cum ne aşteptăm ca locuinţa să ne ajute să trăim, ne eliberăm de anumite griji materiale şi psihice, pentru a ne dedica altora, pe care le considerăm dezirabil de privilegiat.

Cuvintele „ordine” şi „dezordine” şi conceptele derivate din acestea se referă la mai multe sensuri. Este sugestiv să conectăm diferitele categorii de dezordine. Identificăm:

1) O dezordine materială.
2) O dezordine morală.

3) O dezordine a psihicului.

Am adăuga dezordinea publică, dar ne îndepărtează de viaţa domestică. De asemenea, cuvântul ordine trimite la organizarea unui sistem de legi mai mult sau mai puţin strict sau la o instituţie precum cele religioase.

Dezordinea materială din casă poate fi expresia celorlalte două, morală şi psihică. Dar o ordine excesivă poate fi motivată şi de dificultăţile morale sau/ şi psihologice. Pe scurt, o casă prea ordonată presupune ca locuitorii ei sau unul dintre ei în special să reacţioneze prin suprainvestirea spaţiului de locuit ca pentru a contracara un puternic sentiment de vinovăţie

sau de ruşine. Nu este neobişnuit ca unul dintre membrii familiei să se erijeze în lider autoritar, cerându-le celorlalţi în mod compulsiv să se supună zelului său pentru curăţenie şi ordine: devine un tiran domestic. Disciplina este totuşi o „boală contagioasă”, ceea ce înseamnă că alţi membri ai familiei ajung să manifeste, şi ei, o compulsie pronunţată la ordine. Am găsit chiar şi familii în care această orientare, unii ar spune „manie”, se transmite din generaţie în generaţie. Odinea excesivă se alătură, în acest caz, dezordinii materiale în ceea ce priveşte originea ei eventual patologică.

Acesta nu este singurul exemplu de situaţie paradoxală.

Abordarea mea este unică prin faptul că las obiectele materiale să vorbească, în timp ce relaţiile noastre cu ele par de obicei a fi de la sine înţelese si a nu merita un studiu psihologic. Faptul de a le face să „vorbească” ne împiedică să le dăm o dimensiune spirituală sau magică, aşa cum este simţită de mulţi oameni.

Dacă ordinea ne reflectă inconştientul, ne stabilizează astfel încât abilităţile noastre imaginative să se poată desfăşura, creând un spaţiu pentru visare şi joacă. La fel, ordinea ne organizează în noi înşine. La rândul său,

dezordinea ne poate ajuta, scutindu-ne de multe constrângeri.

 în măsura în care ordinea si dezordinea depind de psihicul colectiv, ele ne permit să surprindem diferit conceptele pe care le-am identificat, habitatul interior, posesia, jocul etc.

CASA BINE ORDONATĂ

Ordinea este parţial legată de alte două registre, a fi văzut şi intimitatea. în mod obişnuit, se Stabileşte conform unei ierarhii ca obiectele pe care le vom folosi cu prioritate să fie plasate astfel încât să fie mai accesibile si mai vizibile. Separăm rufele curate

de cele murdare, cămăşile de pulovere, rochiile de bluze, sosetele si dresurile de
pantofi, ustensilele de bucătărie de veselă, hainele care sunt folosite o singură dată şi apoi spălate de cele care pot fi refolosite fără a le curăţa. Cele mai demodate pot fi depozitate, după criterii care diferă pentru fiecare, mai mult sau mai puţin deoparte, dacă vrem să le dăm „o viaţă mai lungă” sau să le folosim rapid înainte de a le arunca.

Separarea este legată de mecanismul de clivaj funcţional, care permite
refularea. Ştiind că ne-am aranjat hainele, nu ne mai gândim la asta înainte de a le

folosi din nou.

De ce ne simţim înseninaţi după ce ne-am aranjat obiectele şi uneltele? Unul dintre tipurile de răspuns ar fi: în măsura în care sunt strâns legate de
folosirea lor, animate de mişcări în
7 >
amintirea vremurilor în care le-am folosit, faptul de a le aşeza în anumite locuri ne dă senzaţia de a „a le menţine
3 77 3
în repaos” (Capitolul 3). Sunt ca şi cum ar fi conţinute, învelite. Jocul si
3 7 3
simbolurile care le sunt ataşate
3
acestora pot fi refulate.

Criteriul de separare este ferm înrădăcinat în mintea noastră. Bănuiesc că societatea a acutizat

acest criteriu plecând de la cartezianism, introdus de René Descartes (1637), care, după cum ştim, a schimbat radical abordarea cunoaşterii si cercetării,

folosirea limbajului scris şi oral, printr- o metodă raţională care distinge categoriile separându-le cu grijă după un grad care merge de la cel mai cunoscut la cel mai puţin cunoscut, de la cel mai simplu la cel mai complex, de la universal la particular. René Descartes susţinea că ordinea este în

noi, raţiunea este o necesitate naturală a omului, iar problema delicată căreia i s-a dedicat a fost aceea de a le oferi

oamenilor mijloacele necesare pentru a o pune la treabă.

Dar „metoda” de aranjare este specifică fiecărei persoane; aceasta se mulţumeşte, în general să servească facilităţii, confortului, eficacităţii,

afectului. Dacă ne imaginăm o ordonare care urmează indicaţiile lui

7

Descartes, am separa obiectele după natura lor.

Ordinea răspunde în principiu unei logici coerente cu funcţionalitatea obiectelor.

însă un criteriu trebuie să scape cartezianismului. Prin amplasarea lor în dulapuri şi sertare, putem distinge între obiecte mai mult sau mai puţin

apreciate, între cele care sunt semnificate emoţional pentru noi sau nu, care ne amintesc de un eveniment marcant, care au aparţinut unei persoane dragi, care „ne-au adus noroc” dacă preţuim calităţile lor benefice sau dimpotrivă.

Pe de altă parte, putem găsi persoane care îşi organizează interiorul după criterii a căror funcţionalitate este

3

discutabilă, şi prin urmare, fără legătură cu utilizarea lor: ar fi inadecvat să-ţi aranjezi hainele după culoare sau după anul şi luna achiziţionării, amestecând cele de vară

cu cele de iarnă, hainele de lucru cu cele de ocazie.

Şi în bibliotecă, aranjarea cărţilor în funcţie de dimensiunea sau culoarea copertei este greu de înţeles. O ordine ilogică face imposibilă găsirea cărţilor atunci când trebuie să le consulţi. Cu cât ordinea este mai extravagantă, cu atât lasă mai puţin să treacă afectul care leagă obiectele de utilizator. Unii plasează cărţile şi bibelourile într-o ordine curioasă, cu scopul exclusiv de a fi văzute de vizitatori.

O experienţă personală. Când caut o carte în biblioteca mea, rareori greşesc, şi o găsesc. Pe de altă parte, dacă nu reuşesc, mă simt inconfortabil şi apoi mă

enervez crezând că îmi pierd timpul. Sunt supărat pe mine că nu am aranjat cărţile mai bine. Uneori, căutarea îmi ia ore, zile. Parcurgând rafturile, mă animez totuşi

7 3

redescoperind cărţi uitate, apoi, răsfoindu-le, îmi aduc aminte conţinutul lor, ca si cum am revăzut un

3 7 3

prieten după mult timp. Mă consolez de lipsa de eficacitate a căutării mele, uitând-o uneori, atât de absorbit sunt. Ajung să petrec mult timp căutând o carte pe care o am sub nas, ca în nuvela *La lettre volée*, de E.A. Poe. Politia caută

7 3

o scrisoare de cea mai mare importanţă, spărgând locuinţa

hoţului, dar nu o găseşte, deşi este foarte accesibilă, tocmai pentru că poliţiştilor li se pare imposibil ca scrisoarea să fie pusă într-un loc foarte vizibil, ceea ce chiar se întâmplase. Aceste discrepanţe mă încurajează să analizez motivele căutării mele nereuşite.[3]

Aşadar, aranjarea ajută la găsirea obiectelor; este un ajutor al memoriei, care „se închide” (refularea) şi „se deschide” (înlăturarea refulării) după o procedură pe etape şi de selecţie.

Persoanele care au o relaţie mai puţin exigentă cu ordinea explică dezordinea lor relativă prin nevoia de a rămâne în contact cu obiectele de care au

nevoie rapid şi se aşteaptă să le găsească astfel cu uşurinţă. Ele susţin că, dacă este prea strictă, ordinea îi sufocă, înstrăinându-i de obiectele lor. As spune că, în acest caz, dezordinea este bine ordonată... în cap. Observăm persoane care, spre deosebire de cele anterioare, „conţin” dezordinea într-un singur loc din casă şi puţin frecventat în timpul vieţii obişnuite: podul.

Se aseamănă celor care obişnuiesc să depoziteze în dezordine obiecte într-un anumit loc, dulap, dressing, maşină etc., amânând momentul aranjării lor, dar este interesant să ne

întrebam si

despre motivele lor inconştiente. Dezinvestirea poate fi cauza, cu alte cuvinte, o detaşare emoţională;

obiectele nu-i mai atrag, ca şi cum o parte din ei înşişi ar face obiectul renunţării si abandonului.

Pe scurt, un pic de dezordine nu este neapărat negativă, fiind uneori chiar salutară.

DEZORDINE LOCALIZATĂ

Dacă luăm în considerare întinderea şi amploarea dezordinii, observăm două variante:

1) Dezordinea este

generalizată, ca într-unul dintre primele mele exemple, cel al familiilor bolnavilor psihotici (pp. 40-43).

2) Dezordinea este *localizată* într-o cameră, bucătărie sau dependinţă.

O formă de dezordine generalizată apare atunci când acumularea de obiecte a depăşit capacitatea de stocare. Membrii familiei nu găsesc energia necesară pentru a face ordine; în alte cazuri, ei nu au idei suficient de clare pentru a îndeplini sarcinile care le-ar permite realizarea ordinii.

Aceste dificultăţi au un numitor

comun şi se referă vag la o funcţionare mentală dezorganizată, copleşire şi

dezinvestire sau la anumite conflicte, acestea din urmă manifestându-se printr-o dezordine localizată.

Problema curăţeniei trebuie [3] subliniată în toate aceste situatii; de multe ori, dezordinea[3] [1] si murdăria[7] [3] coexistă. Dezordinea în spaţiu coexistă la rândul său cu dezorganizarea timpului şi ritmurilor vieţii, ca în acele familii care inversează ritmul circadian. De obicei este vorba despre o explozie emoţională masivă, o erupţie violentă, imposibil de controlat (vezi Sindromul Diogene).

în timpul izolării de pe

parcursul pandemiei (2020-2021) mulţi dintre cetăţenii noştri s-au dedicat menajului, ordonării şi reorganizării caselor. Aceasta a fost o experienţă singulară, în care mai mulţi membri ai familiei s-[3]

au pus pe treabă. Au fost aruncate hârtii vechi si obiecte de tot felul.[3]

Mobilierul sau lampadarele au fost mutate. Această ordine a readus pe ordinea de zi interesul pe care-l aveau pentru interiorul lor; unii au fost mişcaţi de descoperirea obiectelor uitate; alţii s-au supărat pe ei înşişi sau pe cei dragi pentru că au păstrat vechituri atât de mult. A fost, în general, un adjuvant al călătoriei

spre sine pe care îşi pierduseră obiceiul de a o realiza.

Unii s-au dedicat intens bricolajului; au reparat obiecte şi mobilier, cu uneltele pe care le aveau şi, dacă le lipseau, se repezeau la primele semne de redeschidere a magazinelor pentru a le cumpăra. Uneori au reparat pereţi, uşi, ferestre, podele ori scări sparte sau deteriorate; au împrospătat vopseaua. Cei care aveau o grădină au profitat de ocazie pentru a face lucrări de reamenajare, a cultiva, a planta, a cosmetiza etc.

Nu este o simplă coincidenţă. Casa nu se lasă uitată; în timpul izolării, am putut să-i apreciem altfel posibilităţile si am vrut

astfel să-i restabilim
7
sănătatea, ca pentru a simţi că suntem pentru moment în stare bună de sănătate. Aveam nevoie de asta. Casa si-
3
a recăpătat locul de onoare: când ai grijă de casa ta, ai grijă de tine.

Restabilirea ordinii echivalează cu asigurarea unui viitor; îţi îngrijeşti şi-ţi repari casa pentru a trăi acolo mult timp.

O grămadă de cămăşi aproape noi

Pentru a ilustra această complexitate, iată un exemplu de dezordine localizată, cea observată acasă la Sébastien, un foarte apropiat prieten analist care acum este decedat. L-am cunoscut bine, dar nu am fost niciodată acasă la el. Locuia singur într-un apartament bine amplasat, unde se afla şi cabinetul său. Avea o viaţă de cuplu de ani de zile,

partenera sa locuind în propriul apartament. Părea ca acest aranjament să se potrivească cu minţile lor independente, aşa cum au explicat cei doi parteneri destul de concludent. Rareori primeau pe cineva la vreunul dintre ei, dar îşi invitaau deseori numeroasele cunoştinţe la restaurant. Sébastien a fost un om apreciabil şi apreciat pentru generozitatea sa, pentru simţul umorului şi pentru mintea sa deschisă.

Odată am mers la el acasă într-o sâmbătă seară, urmând să plecăm la teatru. Am descoperit atunci că, pe lângă un interior bine ordonat (mobilierul era cam demodat, dar deloc şocant, pentru că părea ales cu gust), într-una dintre camere era o dezordine considerabilă. Scaune şi mobilier sparte, tablouri zdrobite şi ireparabile. Dar ceea ce m-a frapat cel mai mult a fost mulţimea de cămăşi uzate; ambalajele din
carton şi hârtie zăceau peste tot. Sébastien mi-a explicat că fiecare cămaşă a fost folosită o dată, apoi îi era „lene să le dea la spălat”. Când avea nevoie de o cămaşă, mergea să-şi

cumpere, apoi, o dată folosită, ateriza în această cameră. Sébastien avea totuşi timp să-şi ducă cămăşile la curăţat. Se pare că nimeni nu îndrăznea să o facă în locul lui. De-a lungul lunilor, chiar al anilor, se îngrămădiseră acolo.

Am înţeles că viaţa lui solitară nu era uşor de trăit, chiar dacă nu a spus niciodată nimic pentru a-şi exprima cea mai mică plângere. Dezordinea acestei încăperi reprezenta, după toate probabilităţile revolta sa împotriva singurătăţii. Discursurile sale frumoase despre alegerea modului său de viaţă, împărtăşite de prietena lui, nu puteau fi ţinute decât cu preţul unui disconfort care ascundea o suferinţă. în dezordinea acestei camere, se auzea un fel de strigăt înăbuşit adresat partenerei sale: „Vino să-mi iei cămăşile murdare”.

în fiecare dintre noi există un om public, cel care iese în întâmpinarea lumii, cel care poartă cămăşi noi sau curate, şi altul care este privat, care are nevoie să fie îngrijit, care şi-ar dori să-i fie spălate, călcate şi aranjate cămăşile. Sébastien dorea oare să

spună că el, ca om privat, nu era suficient luat în considerare? Acest prieten radia în societate, era atrăgător, ceea ce o încânta pe prietena lui, dar în care se afla un copil înţărcat de mama, care nu era fericit.

Cămăşile de unică folosinţă ne duc cu[3] gândul la scutecele de[3] unică folosinţă?

Câţi oameni fac aranjamente similare parcă pentru a menţine o idee puternică, în acest caz aceea a refuzului coabitării în cuplu? Dezordinea localizată este produsul unei misterioase lipse de interes pentru ordine.

Camera imposibilă

Aceasta este situaţia pacientei mele Berengere, pe care am tratat-o acum cincisprezece ani; a solicitat terapie pentru că nu mai suporta dezordinea

într-una dintre camerele ei, în care punea tot ce nu putea arunca sau aşeza într-un dulap sau altundeva. Spre deosebire de Sebastien, ea se declara foarte nefericită. Când primea oaspeţi, lui Berengere îi era atât de ruşine, încât încuia acea cameră, astfel încât să rămână inaccesibilă.

Despre restul apartamentului său se putea spune „cu greu” că era curat, menajul făcându- se numai la „ocazii speciale”. De fiecare dată când trebuia să arunce un obiect, avea îndoieli cu privire la corectitudinea motivelor de a face acest lucru, apoi, paralizată, se cufunda într-o stare de descurajare şi de oboseală.

I-am sugerat că acest spaţiu dezordonat îi întărea strategia mai mult sau mai puţin conştientă de a evita întâlnirea cu un partener. Cum să aducă un bărbat la ea în aceste condiţii? După divorţ, cu mult înainte de a se muta în acest apartament, rareori găsise ocazia să se întâlnească cu un bărbat. Această femeie matură, frumoasă şi elegantă era conştientă de rezistenţa ei în acest sens, niciun bărbat nu părea să corespundă gusturilor ei. La sugestia mea, a răspuns

laconic: „Poate”.

Mulţi factori alimentau simptomul. M-am concentrat timp de câteva luni pe ideea că inhibiţia ei răspundea unor conflicte multiple, adesea înţelese ca o reticenţă de a ieşi din austeritatea ei sexuală. I-am spus că, prin refuzul de „a face curăţenie”, evita să facă „plăcere cuiva”, oferindu-i şi alte interpretări de genul acesta. Am ajuns să numim această încăpere „camera nonprietenilor”.

Ulterior, ea a început să vorbească despre proiectul de a se muta din acest apartament, spunând că în clădire sunt şoareci şi vecini gălăgioşi, dar nu reuşea să ia măsuri concrete pentru a-l pune în vânzare.

Berengere provenea dintr-un mediu foarte modest. Tatăl ei a murit când ea avea 6 ani; mama ei a trebuit să facă eforturi mari pentru a o educa şi a subzista. Mama a reuşit în cele din urmă să iasă la liman şi să îi poată oferi cele necesare învăţământului superior. Solidaritatea mamă-fiică a jucat un rol esenţial acolo. Berengere îi poartă o admiraţie nemărginită, chiar şi acum, după moartea acesteia. Anterior, după ce obţinuse o funcţie importantă care i-a îmbunătăţit situaţia, a făcut totul pentru a-i

oferi o viaţă mai bună şi pentru a o ajuta.

Berengere, care a devenit o femeie energică şi a învăţat să conducă echipe profesionale, s-a căsătorit de tânără şi a avut un copil; a divorţat destul de repede de un soţ „instabil” şi „dependent”. După o adolescenţă haotică şi dezordonată, fiica ei s-a căsătorit şi a născut o fetiţă.

Au fost analizate diferite aspecte, în special în ceea ce priveşte vinovăţia pe care pacienta o putea simţi în raport cu patrimoniul ei, dobândit totuşi prin propria muncă, dar cu siguranţă agravându-i sentimentul de îndatorare faţă de mama ei. Nici nu mai avea curajul să-şi facă planuri pe termen lung, fiind dezorientată în ceea ce privea viitorul său şi neputând lua nicio decizie importantă. A-şi ordona casa şi mai ales camera-simptom ar fi însemnat să se instaleze definitiv în existenţa sa. Ea nu se simţea nici „proprietară”. De asemenea, refuza să devină „proprietatea cuiva”. Deşi au fost interpretate numeroase variaţiuni pe această temă, simptomul persista.

Cred totuşi că intervenţiile mele au produs unele efecte; sensul simptomului, complet neaşteptat, a putut să iasă la iveală. Berengere investise mult în relaţia cu nepoata ei, de care avea grijă adesea. Lipsa

ordinii în casa ei şi alaiul îndoielilor şi ezitărilor, dezinvestirea căminului însemnau: „Ce rost are să fac ordine acasă, dacă o să fiu mai aproape de nepoata mea?” îşi dorea să se mute aproape de ea, pentru a avea ocazia să o vadă mai des şi să aibă grijă de ea. Berengere se juca cu ea într-un mod inventiv: îi plăcea să iasă în oraş şi să facă cumpărături împreună. Conform discursului ei înduioşător, ea şi nepoata ei se înţelegeau de minune, spre deosebire de relaţiile cu fiica sa, care era exigentă şi nervoasă. în loc să recunoască faptul că plăcerea companiei ei era scopul principal, Berengere a explicat că a voia s-o „protejeze” pe nepoată împotriva pericolelor care o ameninţau: fiecare dintre părinţii ei era, din diferite motive, nociv pentru ea. Ea trebuia să fie „salvată”.

S-au făcut asociaţii între copilăria ei şi cea a nepoatei sale, de unde a reieşit ambivalenţa lui Berengere faţă de mama ei. Elaborarea curioasei „misiuni” pe care şi-o încredinţase pacienta mea i-a permis să avanseze în hotărârea ei de a se ocupa de propriul apartament. Dacă la începutul travaliului nostru găsea pretexte pentru a nu-l aranja, acum găsea ocazii pentru a-l

curăţa şi înfrumuseţa. Nu şi-a părăsit apartamentul, dar şi-a înmuiat temperamentul auster.

Atunci când nu avem de-a face cu o serie de conflicte care stau la originea dezordinii localizate – ca la Berengere –, este vorba despre „angoase localizate” legate de fapte sau de traume precise, neelaborate şi nereprezentabile. Ne confruntăm astfel cu o situatie în care unul sau mai mulţi

membri ai familiei, traumatizaţi, au reuşit să-şi revină şi să se refacă după traumă, dar problema îi bântuie: ei nu ştiu cum să-şi împărtăşească disconfortul cu ceilalţi. în acest fel,

dezordinea circumscrisă traduce

în acelaşi timp dorinţele lor contradictorii de a comunica sau de a se ascunde, de a lansa indicii pentru lume sau de a induce în eroare.

P. Benghozi (2006), care a lucrat asupra amenajării spaţiului familial folosindu-se de un instrument pe care l-a actualizat, „spaţiograma”, prezintă cazul unui cuplu al cărui desen realizat în timpul unei şedinţe de terapie comună a exprimat drama soţiei abuzate de tatăl ei la o vârstă fragedă. Lângă uşa de la intrare a casei apăruse o acumulare curioasă de obiecte, un amestec de obiecte disparate: valize, pachete, electrocasnice, mici piese de mobilier etc. Nu se pomenise

nimic despre incest când a fost făcut desenul. Abia după un timp, revelarea sa a permis înţelegerea faptului că această acumulare disparată, a cărei existenţă în realitate a fost confirmată de către parteneri, sublinia dorinţa acestei femei care ar fi vrut odinioară să-si „obtureze intrările corporale” în faţa asalturilor agresorului sexual.

Vă prezint acum un caz nou: o dezordine localizată care este legată de un simptom care este el însuşi localizat; a apărut un dezacord serios în legătură cu dezordinea, dezvăluind o criză de încredere în acest cuplu.

Vom vedea încă o dată că locul dezordinii nu este

nesemnificativ.

Violenţa domestică

Este vorba despre un cuplu, familia Videm, care a venit la consultaţie. Bărbatul a explicat circumstanţele ultimei lor dispute. Dezordinea din sufragerie a fost scânteia care a aprins focul. A văzut în mijlocul sufrageriei o găleată plină cu apă, o mătură şi un mop, şi şi-a „imaginat” că soţia lui le-a pus acolo pentru a-i spune că trebuie să facă curăţenie, dându-i de înţeles că nu se ocupă suficient de casă, lăsându-i ei sarcinile ingrate. Această serie de presupuneri l-a înfuriat, şi-a bătut soţia şi a ajuns să o strângă de gât. Aproape a sugrumat- o. Femeia a confirmat că a pus găleata în mijlocul sufrageriei, dar fără nicio intenţie. Bărbatul părea revoltat de discuţiile anterioare, în care soţia îi ceruse să se implice mai mult în treburile casnice. Ea a recunoscut în timpul terapiei că l-a criticat pentru asta; deseori în timpul discuţiilor, ridicau tonul; şi din una în alta, aceasta se încheia cu o agresiune fizică din partea soţului.

Mă opresc asupra circumstanţelor ultimei scene violente. Sunt destul de uluit de natura interpretativă a declanşării

episodului. Fantasmă, delir? în acel moment îmi amintesc că în multe scene casnice incriminările se pot baza pe interpretări proiective total nefondate, în şedinţă, doamna nu poate afirma că soţul ei are manifestări proiective în afara disputelor lor. Delir localizat? Ea spune însă că şi-a pus în cap să-şi schimbe soţul, să-l înveţe bunele maniere, să-i pese de ceilalţi, să aibă grijă de copii şi că a avut satisfacţii în acest sens, pentru că s-a schimbat „puţin”. Dar soţul pare deranjat de asta: spune că soţia pune prea multă presiune pe el şi că s-a săturat. Din punctul meu de vedere deduc că „efectele” acestei educaţii nu mi se păreau cu adevărat benefice.

Aşa că le spun: „Schimbarea unui adult necesită timp”. Adaug: „Fiecare dintre ei pare să-şi dorească să-l facă pe celălalt «ideal şi perfect», poate pentru ca să devină mai plăcut în ochii lui şi să găsească un motiv în plus pentru a-l iubi. Aceasta este o intenţie dintre cele mai lăudabile. Totuşi, în acest caz fiecare ar trebui să admită că nu este suficient de bun, că are o natură incompletă”. Le spun în sfârşit părerea mea: „Este greu să te accepţi cu tot cu defecte”.

Reacţia partenerilor a permis o deschidere. Pe un ton de exasperare,

domnul răspunde că are, într-adevăr, o tendinţă spre „perfecţionism”, dar că este mândru de asta, adăugând o serie de exemple care i-au făcut viaţa mai uşoară. în demonstraţia sa, el se dezvăluie ca fiind foarte metodic şi eficient din punct de vedere intelectual.

Nu ştiu dacă intervenţia mea a avut succes; mi s-a părut pertinentă, în orice caz, corespunzând situaţiei. Totuşi, când am subliniat consecinţele dorinţei de a-i schimba pe alţii, am fost „foarte pedagogic”.

Soţul şi-a arătat supărarea; s-a prezentat ca un dominator. Un cocoş. A suferit în bărbăţia lui? Cel mai probabil. Dacă aşa stau lucrurile, aceasta relevă o fisură care s-a dezvăluit şi în timpul crizei.

Femeia a folosit apoi un discurs destul de explicativ pentru a concluziona că „trebuie să vadă că soţul ei se schimbă”; ar face-o fericită.

Ce concluzii se pot trage din acest exemplu? Violenţa părea că face parte dintr-o dinamică de intoleranţă majoră faţă de celălalt, faţă de genul

şi de stilul său personal. Dar, din moment ce oamenii cred că bărbatul trebuie neapărat să se impună în mod necesar, altfel nu este bărbat, domnul

Videm a dorit să se afirme prin violenţă. Nu avea alternativă.

Atrag atenţia asupra unui aspect al patologiei cuplurilor violente. De obicei, se spune că bărbatul îşi loveşte soţia în urma anunţului acesteia de a-l părăsi. Acest cuplu nu o confirmă. La domnul Videm, o ceartă între genuri este cea care stă la baza violentei. Mă întreb dacă în cazurile în care anxietatea de abandon este mare la bărbat, acesta din urmă nu se vede lipsit de virilitate. „Dacă mă părăseşte nevasta, ceilalţi vor crede că sunt un

[7] 5

neputincios?” în memoria colectivă rămâne încă ideea, deşi nu la fel de veche, că bărbatul

trebuie să aibă un ascendent asupra femeii prin forţă şi violenţă, fizică, dacă alte mijloace sunt „ineficace”.

O nouă întrebare: are vreo importanţă locul în care se manifestă violenta? Pentru multe familii,

sufrageria simbolizează locul comunităţii conjugale şi familiale şi unde indivizii se oferă privirii din exterior; este, de asemenea, ca o relexie vizuală pe care membrii familiei şi-o fac despre ei înşişi (vezi Capitolul

1) . Pe de altă parte, atunci când alianţele familiale se tin de un fir, sunt stabilite condiţiile pentru ca fragilitatea să fie dezvăluită. Prin urmare, nu este întâmplător că dezordinea acestui cuplu se manifestă în

sufragerie. Găleata, mopul şi mătura nu-si au locul acolo de obicei. Nu dau bine. Această „anomalie” a perturbat un echilibru deja foarte precar. Au apărut sentimente bizare, interpretări de natură aproape delirantă despre ceea ce crede unul despre celălalt („Vrei să mă domini”) şi au fost urmate de violenţe masive. Defectele sunt expuse, dezvăluind faptul că diferenţa de gen a devenit o prăpastie care-i separă pe soti.

DEZORDINEA BINE TEMPERATĂ

Câteva dintre cazurile noastre au arătat că dezordinea le este necesară. Sunt adesea persoane disciplinate, care se regăsesc în amestecul lor de hârtii prost

aranjate sau de obiecte împrăştiate în locuri neobişnuite.

O dezordine bine temperată îţi permite să fii aproape de lucrurile materiale, să simţi aura magică pe care o emană acestea. A le închide în dulapul lor înseamnă, pentru aceşti indivizi, a le condamna la uitare, la tăcere sau la uscare. Aceste sentimente pot fi împărtăşite de oameni care nu sunt superstiţioşi. A ordona înseamnă a uita, a refula. Ar trebui luat în considerare acest lucru în analiza dezordinii.

Este interesant să raportăm această situaţie la cazul invers, cel al oamenilor prea ordonaţi: în alte aspecte ale vieţii lor, ei pot folosi o apărare, izolarea

psihică. Cu greu vorbesc cu prietenii sau apropiaţii lor despre aspecte ale existenţei lor pe care aceştia ar fi încântaţi să le cunoască; ei le ţin deci „izolate”. în realitate, nu le place să „amestece” fiinţele, lucrurile, trăirile, experienţele lor etc., de parcă o fobie de contact i-a făcut să se teamă de consecinţe nefericite; faptul de a se explica îi face să se teamă că nu mai pot controla nimic. Discreţia este pentru ei o garanţie împotriva acestei pierderi a controlului.

Astfel, terapeutul poate petrece mult timp fără să fie ţinut la curent cu probleme importante, uneori foarte favorabile pentru viitorul lor.

CE AR SPUNE DESCARTES?

Ordinea şi dezordinea sunt în slujba afectelor împărtăşite, reprezintă starea legăturilor intersubiective. Este necesar să acţionăm cu tolerantă fată de cei care nu reuşesc să se disciplineze suficient, mai ales în vremuri de criză. Din experienţa mea de terapeut pentru adolescenţi si familiile lor, mulţi adulţi nu înţeleg de ce dezordinea este atât de tenace în cazul acestora, în ciuda recomandărilor lor.

Prea multă dezordine sau prea multă ordine complică viaţa oamenilor. Ordinea trebuie să fie în slujba oamenilor; lipsită de sens, ordinea devine devitalizată.

Cartezianismul, purtător de

rigoare şi disciplină, înţelegem astfel că vizează o ordine creatoare de sens si de frumuseţe.

Cunoaşteţi cu siguranţă cântecelul ce ridiculiza în secolul al XIX-lea tendinta de a-i responsabiliza pe filosofi pentru consecinţele revoltelor:

„M-arunc de pe dromader,
E vina lui Voltaire!
Am un nas bordo,
E vina lui Rousseau!”

Am putea adăuga:

„Nu mă mai regăsesc în ordinea mea,
Este vina lui Descartes”.*

Nu rimează, dar important este că am înţeles.

5

– ***„Je suis tombé par terre,/C’est la faute à Voltaire !/Le nez dans le***

ruisseau,/C'est la faute à Rousseau!", ~~**strofă dintr-o melodie cântată de Gavroche în**~~ ***Mizerabilii,*** ~~**de V. Hugo, parodiind tendinţa burgheziei şi clerului de a atribui orice problemă iluminiştilor.**~~ ***(N. red.)***

Concluzii

La sfârşitul călătoriei noastre, putem observa că vizitarea casei ne-a umplut de bucurie si emoţie. Poate am

3 3

cunoscut-o puţin mai bine. Această vizită ne face să ne dorim să revenim. Ne place să ne întoarcem acasă, de o mie de ori, să vedem dacă trăim aceeaşi

7 3

emoţie, să o cinstim ca si cum am

3 7 3

reveni într-un loc sacru. De fiecare dată, ne oferă o altă bogăţie, o altă bijuterie a

comorilor sale ascunse, deşi ceea ce găsim acolo nu este niciodată exact ceea ce ne-am imaginat că vom găsi. De aceea este mai potrivit să vorbim despre revizitare. De fapt, prima vizită a avut loc fără ca noi să ne fi gândit la asta, în timp ce ne credeam a fi într-o rezidentă veşnică, fără

sfârşit. Eram copii şi credeam că vom rămâne acolo pentru totdeauna. Dar de-a lungul timpului am părăsit-o aşa cum ne-a părăsit pe noi copilăria. într- o zi am înţeles că era doar un loc de trecere.

Căminul părintesc ne rămâne străin, desi cunoscut, sumbru,

desi ne scaldă
în lumina a ceea ce ne aparţine,
a identităţii noastre făurite si
modelate
de istoria ei si a străbunilor noştri.

INFLUENTE

Am încercat să dau o formă acestor experienţe. Ideea de habitat interior încearcă să le precizeze şi, în acelaşi timp, să le lase să trăiască. Conceptele sunt cu atât mai relevante si mai iluminatoare cu cât nu pun presiune asupra realităţii trăite şi o fac şi mai strălucitoare. Precum sculptorul care polisează un obiect sculptat. Teoretizarea ar trebui să fie un

alt mod de a vizita un loc. Sper că aceste pagini v-au permis să obţineţi un ghid pentru casa familiei, dar nu am instrucţiuni de

1 3

folosire nici pentru acest ghid, nici pentru vizită. De oriunde v-aţi îndrepta către casă, veţi fi la fel de vrăjiţi de parfumul pe care îl emană. Important este să vă lăsaţi surprinşi. Această carte si-a făcut treaba dacă acum vă este mai

3

puţin frică de căminul familial şi dacă aţi început chiar să apreciaţi această frică.

Multor oameni le este ruşine de ceea

3

ce simt, dar de ce trebuie să ne fie ruşine de ceea ce suntem, de

ceea ce
[3] am trăit? Chiar dacă [1] te face să experimentezi afecte jenante, căminul familial este totuşi ceva care îţi
aparţine. Chestiunea [3] solicitării [3] de a intra într-o psihanaliză, care a făcut să curgă atât de multă cerneală, nu se reduce la această idee. Pacientul poate spune: „Sunt un monstru, dar nu mă pot urî pentru că nevroza mea îmi aparţine, sunt eu”. Şi ce anume cere pacientul de la terapeutul său? Să nu-i urască monstruozitatea, apoi să înţeleagă că aceasta are un motiv pentru a exista.

Casa sunt eu, fiinţa mea, ea nu poate fi rea; este o parte

integrantă a identităţii mele. Extinderea
3
reprezentării imaginii corpului spre teritoriul locuibil face posibilă identificarea acestui principiu de comuniune între sine şi spaţiu, marcat tocmai de sigiliul apartenenţei. Aş putea să-mi urăsc părul, dar nu pot scăpa de faptul că face parte integrantă din corpul meu.

Acestea fiind spuse, o altă idee, la care am revenit adesea, mi se pare că îşi găseşte un loc în această discuţie. Este lumea alcătuită din lucruri muabile sau imuabile? Este casa o entitate în schimbare sau rămâne statică si eternă ca materialul mineral
3
din care este construită?

Atunci identitatea este întotdeauna egală cu ea însăşi?

Putem transpune această întrebare la noţiunea de , de mine, de reprezentare, precum şi de familie. Privită de la distantă, aceasta apare ca un obiect dur; de aproape, este o ţesătură a cărei bătătură este o reţea de legături. Una dintre diferentele dintre lumea minerală si cea a psihicului este că materia anorganică este făcută o dată pentru totdeauna, în timp ce psihicul se face şi se desface fără oprire, ca nişte legături, care se tes, se destes si se retes permanent. Studiul habitatului interior ne-a învătat că nimic nu este definitiv si imuabil. Chiar şi biologicul, sub

aspectul formei finale a organismelor, se schimbă constant la nivelul celulelor şi al moleculelor care le compun: viaţa este astfel în continuă mutatie.

Ajung deci la ceea ce mi se pare a fi una dintre concluziile muncii mele: inconştientul casei trăieşte sub efectul transformării.

A LOCUI ÎMPREUNĂ PENTRU A ACŢIONA ÎMPREUNĂ

Ideea de *mişcare* ne-a ajutat să înţelegem că acţiunea este în centrul reprezentării. Ne-a servit apoi să înţelegem familia: aceasta este o reţea de legături,

legături de rudenie. Intre timp a apărut o altă legătură: cea a convieţuirii. Iar ceea ce ne învaţă
aceasta din urmă este că poate acţiona acolo unde legătura filială trebuie să fie întărită, chiar să fie retesută.

Am vorbit mult în psihologie despre sprijinul pe mamă/al mamei, despre importanţa structurantă a psihologiei ei, a abilităţilor sale. Cu toate acestea, astăzi este timpul să recunoaştem că fundaţia are nevoie de reînnoire pentru a-şi îndeplini opera şi că trecerile extemporanee ale altor entităţi, fie ele la origine produsul său, îi conferă o orientare, chiar o

existentă. Asa este si

cu casa. Nu are rost ca mama să fie definită ca având o disponibilitate infinită în raport cu copilul ei, dacă nu o face în mod asiduu şi pentru timpul care se dovedeşte necesar. în mod

similar, nu are rost ca tatăl să spună că întruchipează autoritatea, dacă el nu o aplică într-un mod pertinent şi de câte ori este necesar, asistând copilul atunci când urmează să pună în aplicare ceea ce îi cere tatăl. Legătura de coabitare funcţionează prin confirmarea acestor prezenţe şi a acestor semne de filiaţie. De aceea are un rol substitutiv atunci când familia trebuie să reconstruiască

legăturile filiale sau legăturile de cuplu rupte. Familiile mixte, adoptive şi homoparentale o pun în practică. Astăzi suntem capabili să dăm acestui lucru o formă mai clară. Legătura de convieţuire „face” legătura filială; îi împrumută zidurile şi coridoarele.

în orice caz, legătura se manifestă atunci când este în pericol de eşec. Altfel trece neobservată. De obicei, se ataşează de evidenta lucrurilor si a fiinţelor. Ţeserea sa are loc în umbră.

Dar nu este mai puţin importantă. Subiectivitatea unuia se întâlneşte cu cea a altuia; se hrănesc reciproc, sunt

nevoite să se poziţioneze, să se sincronizeze si să se schimbe. Stabilesc [3] entităţi comune, cum ar fi proiectul, mitul şi idealul împărtăşite. în ceea ce priveşte legătura de coabitare, aceasta contribuie la legitimarea întrepătrunderii sufletelor. Pentru aceasta, ea răsplăteşte ceea ce este asemănător şi identic, ne face să ne obişnuim cu respiraţia, precum şi cu sudoarea apropiatului şi vecinului nostru. Legătura de coabitare favorizează disponibilitatea faţă de celălalt si ne aminteşte că suntem [3] [3] responsabili de el, preocupaţi de durerile sale, implicaţi în

dramele şi bucuriile sale. A merge spre celălalt, a acţiona în virtutea cererilor sale[3] înseamnă, în acelaşi timp, a te construi pe tine. Ne hrănim narcisismul creând condiţiile pentru o împărtăşire a mentalităţilor si a intereselor.

JOACA

Legătura noastră cu casa se realizează prin afecte, reprezentări, memorie, acţiuni. Urma este memoria mişcărilor, a utilizării obiectelor. Ea reapare invitată de alte gesturi şi mişcări. Spaţiul are sens doar prin jocul în care este implicat, aşa cum obiectele din casă,

inclusiv cele staţionare, îndeamnă la a te „distra” cu ele pentru a putea exista. Acest joc are încă o funcţie, aceea de a da viată unui simbolism.

Consecinţa logică se rezumă la aceasta: conţinătorii casei, în timp ce sunt în relaţie cu semnificantii formali ai inconştientului nostru, depind de modul în care îi utilizăm. Şi chiar îi iubim, din diferite motive:

1) Ne însoţesc si ne fac viata mai uşoară.
2) Ne amintesc constant de trecutul nostru si, odată cu casa în care ne-am născut, de toate celelalte

case, de prima dintre ele, cea a vieţii noastre intrauterine şi, desigur, de legăturile cu cei dragi.

3) Trimit la reprezentări vechi, din istoria transgeneraţională (la miturile, obiceiurile, legendele, secretele şi fantomele sale).

în domiciliul familial, două constante se desfăşoară în mod privilegiat, intimitatea si nevoia noastră de

posesie, şi ambele pentru a ne hrăni stima de sine. Prin aceste dezvoltări se confirmă importanţa narcisismului bun, care este în slujba creşterii. Astfel fiinţele care se agaţă de teritoriul lor ni se par mai puţin nebune. Cei care sunt fără

adăpost suferă îngrozitor. Depinde de noi să le înţelegem suferinţa. Dacă această carte a permis sensibilizarea cititorului faţă de aceste probleme, înseamnă că autorul şi-a îndeplinit misiunea.

Bibliografie

Anzieu D. (1975), *Le groupe et l'inconscient.* Paris, Dunod, 3e ed. 1999.

Anzieu D. (1985), *Le Moi-peau.* Paris, Dunod, 2e ed. 1995.

Anzieu D. (1987), „Les signifiants formels et le moi peau", în Anzieu D. şi alţii, *Les Enveloppes psychiques,* Paris, Dunod, pp. l-22.

Anzieu D. (2002), „Enveloppes psychiques", în A. de Mijolla

(coord.) *Dictionnaire international de la psychanalyse,* I, 523, Paris, Calman-Lévy.

Augé M. (1989), *Demeures et châteaux,* Paris, Seuil.

Bachelard G. (1957/2003), *Poetica spaţiului,* Bucureşti, Paralela 45.

Benghozi P. (2006) Le spatiogramme en thérapie psychanalytique de couple et de famille, *Dialogue,* 172.

Berenstein I. (1976), *Familia y salud mental,* Buenos Aires, Païdos.

Bion W.R. (1962), Aux sources de l'expérience, tr. fr. Paris, PUF, 1982.

Borges J.-L. (2010), *Dialoguri* Bucureşti, Polirom.

Bourdieu P. (2000), Les structures sociales de l'économie, Paris, Seuil.

Cadoret A. (2002), *Des parents comme les autres,* Paris, Odile Jacob.

Cuynet P. (1999), „La maison de rêve”, *Le divan familial,* 3, 59-72.

Daniel J. (2001), „De l’amitié” în *Vamitié* (collectif), *Le nouvel observateur* (număr special), Paris.

Decherf G. et al (2003), *Souffrances dans la famille,* Paris, În Press.

Depaule J-Ch. (2002), „L’impossibilité du vide: fiction littéraire et espaces habités”, *Communications,* 73,185-202.

Descartes R. (2012), *Diseurs asupra metodei,* Bucureşti, Gramar.

Dibie P. (1987), *Ethnologie* de la chambre à coucher, Paris, Grasset.

Eiguer A. (1981), în A. Ruffiot et al.,

La thérapie familiale psychanalytique. Paris, Dunod.
Eiguer A. (1983), *Un divan pour la famille.* Paris, Le Centurion.
Eiguer A. (1987), *La parenté fantasmatique.* Paris, Dunod.
Eiguer A. (1989), Le *pervers narcissique et son complice,* Paris, Dunod, cinquième édition 2021.
Eiguer A. (1991), *La folie de Narcisse,* Paris, Dunod.
Eiguer A. (1994), *Une fêlure dans le miroir,* Paris, Bayard.
Eiguer A. (1997a), *în* A. Eiguer et al., *Le générationnel,* Paris, Dunod.
Eiguer A. (1997b), „L'habitat familial",
P. Cuynet (sous la direction) *Image du corps. Du groupe à la famille,* Besançon, APFC.
Eiguer A. (1997c), Petit traité des

perversions morales, Paris, Bayard.
Eiguer A. (1999a), „L'appropriation de l'espace de la maison", *Le divan familial,* Paris, În press éditions, 3, 43-55.
Eiguer A. (1999b), *Du bon usage du narcissisme,* Paris, Bayard.
Eiguer A. (2000a), „Filiation ou lien filial?", *Le divan familial,* 5,13-25.
Eiguer A. (2000b), „L'esthétique du jeu dans l'espace psychique groupai", *Revue française de psychothérapie psychanalytique de groupe,* 33, 6-25.
Eiguer A. (2001a), Des perversions sexuelles aux perversions morales, Paris, Odile Jacob.
Eiguer A. (2001b), „Psychanalyse du déménagement", *L'autre,* 2, 3, 509-520.

Eiguer A. (2001c), La famille de l'adolescent: le retour des ancêtres, Paris, În press éditions.

Eiguer A. (2002a), *L'éveil de la conscience féminine,* Paris, Bayard.

Eiguer A. (2002b), „La montée en force des perversions", *Revista de psicoanálisis,* 59, 3.

Eiguer A. (2008) *Jamais moi sans toi,* Paris, Dunod.

Eiguer A. (2013) *Votre maison vous révèle.* Neuilly-sur-Seine, Michel Lafon.

Eiguer A. (2016) Une maison natale. Psychanalyse de l'intimité, Paris, Dunod.

Eiguer A. (2017) „La maison, un lieu de vie et de bien-être", *Enfance &psy, 12,*17-28.

Eiguer A. (2020a) Thérapies en

ligne. La pratique analytique au défi de la communication virtuelle, Paris, În Press.

Eiguer A. (2020b) (cu R. Benhamou) „Notre esprit, éternel curieux et joueur, a besoin de fantaisie”, Interviu, *L'Express Dix,* 13 aprilie.

Eiguer A. (2020c) (cu C. Buffard) „Comment expliquer l'engouement pour les résidences secondaires?” Interviu, *Le Echos week-end,* 1 august.

Fairbairn W.R. (2000), *Psychoanalytical studies of personality,* 1952, tr. fr. Le Hublot-Editions În Press.

Ferenczi S. (1927-1933), *Œuvres Complètes IV,* Paris, Payot, 1982.

Forzano G. (1916), *Gianni Schicchi,* Opéra de Puccini G. selon la *Divina Commedia,* Dante, Opéra de Paris,

1987.

Freud S. (1908), „Despre teoriile sexuale infantile”, în ***Opere esenţiale vol. 5, Studii despre sexualitate,*** **Bucureşti, Trei, 2010.**

Freud S. (1912), „Totem şi tabu”, în ***Opere esenţiale voi.*** **9,** ***Studii despre societate*** **şi** ***religie,*** **Bucureşti, Trei, 2010.**

Freud S. (1914), „Pentru a introduce narcisismul”, în ***Opere esenţiale voi. 3, Psihologia inconştientului,*** **Bucureşti, Trei, 2010.**

Freud S. (1915), „Doliu şi melancolie”, ***Opere esenţiale voi. Psihologia inconştientului,*** **Bucureşti, Trei, 2010.Freud S. (1919), „Straniul”, în** ***Opere esenţiale voi. 10, Eseuri de psihanaliză aplicată,*** **Bucureşti, Trei, 2010.**

Freud S. (1923), „Eul şi Se-ul”, în *Opere esenţiale voi. 3, Psihologia inconştientului,* Bucureşti, Trei, 2010.

Freud S. (1932), „Despre obţinerea focului” în *Opere esenţiale voi. 9, Studii despre societate şi religie,* Bucureşti, Trei, 2010.

Granjon E. (2004), în Angel P., Mazet Ph., *Guérir les souf- frances familiales,* Paris, PUF.

Green A. (1982), Narcissisme de vie, narcissisme de mort, Paris, Minuit.

Jeammet Ph. (1980), „Réalité externe et réalité interne”, *Revue française de psychanalyse,* 44, 481-522.

Kaës R. (1999), La théorie psychanalytique des groupes, Paris, PUF.

Kohut H. (1975), *Le soi,* 1971, tr. fr.

Paris, PUF.
Kohut H. (1977), *The restauration of de self,* Madison, International Universitary Press.
Laplanche J. (1987), Nouveaux fondements pour la psychanalyse, Paris, PUF.
Lévinas E. (1991), *Entre nous,* Paris, Grasset.
Marc O. (1972), *Psychanalyse de la maison,* Paris, Le Seuil.
Mercier M. (1999), „Acheter une maison et sortir de la malédiction”, *Le divan familial,* 3, 141-150.
Nadeau S. (2002), *Homoparentalité,* Paris, Fayard.
Ody M. (2003), „Troubles de la représentance chez un enfant de parent homosexuel”, *Revue française de psychanalyse,* 1, 219-228.

Ozoux-Teffaine O. (1999), „La maison en héritage et la transmission générationnelle”, *Le divan familial,* 3, 131-139.
Perron R., Perron-Borelli M. (1997), *Fantasme, action, pensée,* Alger, Editions de la Société algérienne de psychologie.
Pichon P. (2002), „Vivre sans domicile fixe: l'épreuve de l'habitat précaire”, *Communications,* 73,11-30.
Pontalis J.-B. (2002), *En marge des jours,* Paris, Gallimard.
Rank O. (2012), Mitul naşterii Eroului. O interpretare psihologică a mitologiei, Bucureşti, Herald,
Robert (1957), Le *Dictionnaire,* Paris, Société Le Littré.
Romains J., Zweig S. (1923), *Volpone,* d'après Benjonson, Paris,

Gallimard, 1950.
Rosselin C. (2002), „Pratiques habitantes dans les logements d’une seule pièce”, *Communications,* 73, 95-112.
Schilder P. (1923), *L’image du corps,* Paris, Gallimard, 1968.
Shaffer R. (1976), *Un nouveau langage pour la psychanalyse,* tr. fr. Paris, PUF, 1990.
Slavson S. (1953), Psychothérapie analytique de groupe, Paris, PUF.
Stolorow R.D., Brandcraft B., Atwood G.E., (1987), *Psychoanalytical treatment: an intersubjective approach,* Hillsdale (New Jersey), The Analytic Press.
Tisseron S. (1999) *Comment l’esprit vient aux objets,* Paris, Aubier.
Vernant J.-P. (1999), *L’univers, les dieux et les hommes,* Paris, Le

seuil.

Veuillet C. (2002), „Des enjeux de l'héritage à l'adoption”, *Le divan familial,* 8,185-194.

Vidal J.-P. (1999), „L'habitat familial et ses rapports avec l'espace psychique”, *Le divan familial, 3,*13-30.

Vigouroux F. (1999), *L'âme des maisons,* Paris, PUF.

Vigouroux F. (2008) *L'âme des objets,* Paris, Hachette.

Winnicott D. (1970), „Perturbarea Eului în termeni de sine adevărat si fais”, în *Procesele de maturizare, Bucureşti, Trei, 2014.*

Winnicott D. (1970), *Joc şi realitate,* Bucureşti, Trei, 2006.

Yahyaoui A. (1999), „Migration: la maison diffractée”, *Le divan*

familial, 3,161-170.

Yahyaoui A. (2001), „L'ailleurs, le non lieu: psychologie de l'espace et contextes d'exils”, *Perspectives psychiatriques,* 40, 5, 348-352.

Despre autor

Dr. Alberto EIGUER locuieşte si munceşte la Paris, în Franţa, este psihiatru, psihanalist (SPP, APDEBA-IPA) şi director de cercetări la Laboratorul PCPP, Universitatea Paris-Cite, EA 4056, unde a predat Clinica interculturală şi Psihologia familiei. A. Eiguer a condus şi revista Le *divan familial.* La iniţiativa sa, în anul 2006 a fost fondată Asociaţia internaţională de psihanaliză a cuplului şi familiei.

Domeniile sale de interes sunt diverse: narcisismul, perversiunea, familia, cuplul, comunicarea

virtuală, interculturalitatea. în ultimii ani, a început să dezvolte cercetări pe tema contratransferului: cercetătorii, aflaţi în supervizarea colectivă a propriilor cazuri, creează un câmp de reglare reciprocă, unde se aplică principiile ştiinţifice ale criticii, îndoielii, verificării, autoanalizei. El şi-a publicat descoperirile în numeroase lucrări.

albertoeiguer@msn.com
http//:alberto- eiguer-psy.fr

Cărţi de Alberto Eiguer

Un divan pour la famille, Le Centurion, 1983.

La parenté fantasmatique. Transfert et contre-transfert en thérapie familiale psychanalytique, Dunod, 1987.

Le pervers-narcissique et son

complice,
Dunod, 1989. Deuxième édition, 1996; troisième édition, 2003; quatrième
édition, 2012 ; cinquième édition, 2021. La folie de Narcisse. La double conflictualité psychique, Dunod, 1991.
Une fêlure dans le miroir. Aspects rivaux du narcissisme dans la pathologie, Bayard, 1994.
Le cynisme pervers, **L'Harmattan, 1995.**
Petit traité des perversions morales, Bayard, **1997.**
Clinique psychanalytique du couple, Dunod, **1998.**
Du bon usage du narcissisme, Bayard, 1999. Des perversions sexuelles aux perversions morales.

La jouissance et la domination, Odile Jacob, 2001.

La famille de l'adolescent: le retour des ancêtres, În Press, 2001.

L'éveil de la conscience féminine, Bayard, 2002.

L'inconscient de la maison, **Dunod, 2004, 2e éd. 2009; 3e éd., 2021.**

Nouveaux portraits du pervers moral, Dunod, 2005.

Jamais moi sans toi, Dunod, 2008.

Psychanalyse du libertin, Dunod, 2010.

Votre maison vous révèle, Michel Lafon, 2013

Le tiers. Psychanalyse de l'intersubjectivité, Dunod, 2013

Une maison natale, Dunod, 2017.

Les pervers narcissiques, **PUF, collection Que sais-je, 2017.**

L'analyste sous influence. Essais sur le contre- transfert, Dunod, 2019.

Thérapies en ligne. La pratique analytique au défi de la communication virtuelle, În Press, 2020.

La haine de soi et de l'autre. Psychanalyse de la stigmatisation, Dunod, 2022.

Volume colective

La thérapie psychanalytique du couple, Dunod, 1984.

Le couple: organisation fantasmatique et crises d'identité, Toulouse, GREC, 1986.

L'objet transgénérationnel, **Editions de l'UFR de Bobigny, 1991.**

Le générationnel. Approche en thérapie familiale psychanalytique, Dunod, 1997.

La fête de famille **(dir. Alberto Eiguer, Christine Leprince et Florence Baruch), În press, 1998.**

La part des ancêtres, Paris, Dunod, 2006.

La perversion dans l'art et la littérature, Paris, În Press, 2007.

La violence dans les couples et les familles, Paris, În Press, 2012.